

हिंदी व्याकरण
53

आर्य समाज

"જે તમને મળે તેમને કહી
 દેવે, કે. તેઓ પોતપોતાનાં
 પાપનો ભોળે મારે મારે મૂકા
 તેઓ નિપપાપ અને પવિત્ર થઈ
 મેમમથ હરિને પ્રાણ આપી
 પુકારે. નરક મારે માટે બચતું
 સ્થાન નથી."

વસાવરનાઈ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૩૮૫૬ કિંમત

ગ્રંથનામ પાગલ દરનાથ

વર્ગીક Δ૨૧

પાગલ હરનાથ
અર્થાત્
શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી
(પ્રથમ ખંડ)

“ધી હરનાથ સોસાયટી”
(સ્થાપિત ૧૯૨૧)

પ્રથમ સંસ્કરણ

શ્રીહરનાથાઠ ...૭૮

સંવત... ...૧૯૬૮-આશ્વિન

સને ૧૯૪૨-અકટોબર

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અવાદ
ગવરનાની કૉપીરાઇટ-સંગ્રહ
૨૩૮૫૮

“ ધી

“ કૃષ્ણકુ”

“ શ્રીકૃષ્ણહરનાથ જી-આના હિરપેન્સરી ”

“ પિતળે બિદિંગ ,” સી. પી. ટેન્ક,

વિકલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ.

ઉપહાર-પત્ર

આ

જાગૃદ સરનાથ,

અર્થાત્

શ્રીસરનાથજીના અપૂર્વ પત્રાવલી

નામક અન્યેના પ્રથમ ખંડ

શ્રીમતી/શ્રીમાન

.....ને

.....તરફથી

પ્રીત્યુપહારરૂપે

આપવામાં આવ્યો છે.

તારીખ:

પ્રકાશક:-

“ધી હરનાથ સોસાયટી”

“કૃષ્ણ કુંજ”, રીજ રોડ,

મલખાર હીલ, મુંબઈ, વતી

જમમોહનદાસ ધરમદાસ રોડ

સુદ્રક:-

જમનાથ પૂનભાઈ ડોક્ટર

“ધી ગ્રામીકા”

૨૨, કલ્યાણદાસ બિલ્ડિંગ,

ગોવાલિયા ટેન્ક રોડ,

મુંબઈ.

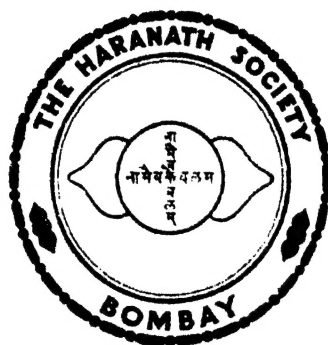
श्रीराधाकृष्ण युगल

(Copyright.)

શ્રી હરનાથ સોસાયટી ગ્રંથમાલા — નં. ૭

પાગલ હરનાથ
અર્થાત
શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી
(પ્રથમ ખંડ)

અનુવાદક
જગમોહન કલ્યાણદાસ

શ્રી હરનાથ સોસાયટી
“કૃષ્ણ કુંજ”, રીંગ રોડ, મલબાર હીલ,
મુંબઈ

“ધી હરનાથ સોસાયટી”એ
આ પુસ્તક સંપાદના સર્વે હક્કો
કાયદાનુસાર પોતાને રવાના રાખ્યા છે.

શ્રીકુર શ્રીહરનાથજી

શ્રીકુસુમ કુમારી દેવી

(Copyright.)

હું પ્રેમસ્વરૂપ યુગલપ્રભો !

— પ્રભુપ્રેમના —

— સુમધુર રહસ્યમાં —

— દીક્ષા આપનારા —

— આપનાજ પત્રો —

— અંજલીરૂપે —

— આપનેજ —

— અર્પીએ છીએ —

ممشوق کبریا کے عشق میں دل ہے جناب کا
اشعار سے پلکتا ہے جو بن شباب کا

انسان و جن و حور و ملک ہے کیا مجال
اوصاف لکھ سکیں جو نہر تہ جناب کا

નિવેદન

પ્રભુના પ્રેમની સાક્ષાત્ મૂર્તિ એવા શ્રીહાકુર શ્રીહરનાથજીની અને ઐઐશ્રીશ્રી અભિન્ન એવા ઐમનાં ધર્મપત્ની અને દયાની પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ શ્રીકુસુમકુમારી દેવીની કૃપાથી જ, મુંબઈની ધી હરનાથ સોસાયટી, “પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી,” નામક ગ્રંથનો પ્રથમ ખંડ પ્રકટ કરવા આજે ભાવ્યશાળી થઈ છે.

સંવત્ ૧૯૯૮ ની કાર્તિક શુક્લ પ્રતિપદાને દિવસે “શ્રીહાકુર હરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ” નામક ગ્રંથ પ્રકટ કર્યા પછી એક વર્ષમાં જ “પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી” નામક ગ્રંથ બહાર પાડવા “સોસાયટી,” શ્રીહાકુરજીના તથા શ્રીમાતાહાકુરાણી શ્રીકુસુમકુમારી દેવીના કૃપાપ્રસાદ વગર, કદિ પણ સમર્થ થાત જ નહિ.

શ્રીહાકુર હરનાથ ઐદોપાધ્યાય, પાગલ હરનાથને નામે સમસ્ત જગતમાં સુવિખ્યાત છે. શ્રીહાકુરજીની આ વિખ્યાતિ ઐઐશ્રીના સર્વસ્પર્શી, અસૌકિક અને અકથનીય વિશ્વપ્રેમને લીધે છે. એટલું જ નહિ પરંતુ ઐઐશ્રીએ ભિન્ન ભિન્ન જાતિના અને ધર્મોના તથા પૃથ્વીભરના ભિન્ન ભિન્ન સ્થળે વસતા જ્ઞાતિઓ ઉપર તેમજ પોતાના ભક્તજનો અને સંબંધીજનો ઉપર તથા અન્યજનો ઉપર જે પત્રો લખી તેઓને પ્રભુપ્રેમના સુમધુર રસસ્વમાં દીક્ષિત કરી પ્રભુપ્રેમની મધુરિમાનું પાન

કરાવી અનનુભૂતપૂર્વ શાન્તિ અને આનંદનાં દાન આપ્યાં છે તે પત્રોને લઈને પણ છે.

અને આ કારણને લઈને જ એઓશ્રીના પત્ર-સમૂહને પણ “પાગલ હરનાથ” એવું એઓશ્રીનું લાડકવાયું નામ આપવામાં આવ્યું છે.

“પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી,” એ કાંઈ સાધારણ પત્રોનો સંગ્રહ નથી, પત્રોના રૂપમાં વેદાન્તનો કોઈ શુદ્ધ ગ્રંથ નથી, પત્રોના સ્વરૂપમાં માત્ર દિગ્દર્શન કરાવી આપનારો કોઈ સાધારણ આધ્યાત્મિક ગ્રંથ નથી. “પાગલ હરનાથ”નું પાને પાનું અને લીટીએ લીટી, મનુષ્યના અજ્ઞાનરૂપી તમઃ આવૃત જીવન-યાત્રા-પથ ઉપર જ્વલત કૃષ્ણ-પ્રેમની જ્યોતિ પ્રસારી તે પથને કૃષ્ણ-પ્રેમ-રાજ્યના રાજપથમાં પરિણત કરી મનુષ્યની જીવન-યાત્રા સફલ અને સુફલ કરવાનું સામર્થ્ય ધરાવે છે એમ અમો બેઘડક કહીએ છીએ.

આ “પાગલ હરનાથ” ગ્રંથ તો વેદને પણ અગોચર એવા કૃષ્ણ-પ્રેમની ગાથાના કવનથી મનુષ્ય હૃદયમાં ફલગુનદી માફક ગુપ્ત રહેલ “સહજ” પ્રભુ-પ્રેમને હૃદયની બહાર છલકાવી દેવા સમર્થ છે.

વર્તમાન યુગ તે કલિયુગ છે. કલિયુગ અગણિત દોષોથી પરિપૂર્ણ છે.

“કલેર્દોષનિધે રાજસ્યસ્તિ હ્રેકો મહાન્ગુણઃ ।

કીર્તનાદેવ કૃષ્ણસ્ય મુક્તચન્દ્રઃ પરં વ્રજેત્ ॥”

(શ્રીમદ્ ભાગવત)

“હે રાજા ! દોષના ભંડારરૂપ કલિયુગમાં એક

મોટો ગુણ છે, તે એ કે શ્રીકૃષ્ણનું કીર્તન કરવાથી જ મનુષ્ય સર્વ બંધનોમાંથી છૂટો થઈને પરમ પદને પામે છે.” દોષોના નિધિ એવા વર્તમાન કલિયુગમાં મનુષ્યને સુસન્નિજ્જત કરી સુરક્ષિત કરવાને માટે જ શ્રીહાકુર શ્રીહરનાથજીનું અવતરણ થયું છે. કેટલાકો વળી એઓશ્રીને વર્તમાનયુગના એક શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ આચાર્ય તરીકે માને છે. અન્ય ધર્માવજંબીઓ એઓશ્રીને પ્રભુ તરફથી પયગામ લાવનાર પયગમ્બર તરીકે માને છે અને ખસુસ કરીને પર્વ પંગાલના અને અન્ય પ્રાન્તોના મુસલમાન ભાઈઓ એઓશ્રીને

دوست دو جہانکے (વરે ખુદા) અને (ઈહુ અને પરલોકના સાથી) તરીકે ઓળખે છે.

આ “પાગલ હરનાથ” ગ્રન્થમાં શ્રીહાકુરજીએ અસંખ્યવાર ભાર મૂકીને અને અનેક લુકિતપ્રયુક્તિ દ્વારા સમજાણુ આપી છે, કે, “પ્રભુ પ્રેમના વિષય છે, ભયના વિષય નથી,” માટે “પ્રભુને પ્રેમ કરો,” “પ્રભુને તમારા નિજગ્નનમાંના એક ગણો,” પ્રભુ “ભયહારી” છે- “ભયહારી” નથી, ઈત્યાદિ. અને મતમતાન્તરના વાડાઓથી અને સાંપ્રદાયિક વિધિનિષેધથી પર એવા પ્રેમસ્વરૂપ પ્રભુને પ્રાપ્ત કરવા માટે શ્રીહાકુરજીએ સરલમાં સરલ અને સર્વે સંપ્રદાય-મત-ધર્મ કે મળદળને માન્ય થઈ પડે એવો ઉપાય, “પ્રભુનું સતત નામ લીધા કરવું”, એ દાખવ્યો છે. એઓશ્રી સ્પષ્ટ કહે છે, કે, “નારદને કઈ તપસ્યાનો અભાવ હતો? શિવજીને કયો યોગ અને કઈ સિદ્ધિ નહોતાં મળ્યાં? શુકદેવે કયા શાસ્ત્રનું અધ્યયન નહોતું કર્યું?—કે સર્વની છેવટે તેઓ નામનો જ આશ્રય

કરી ધન્ય થયાં છે ?”

શ્રીહાકુરજીએ માત્ર કંઠાવશાત્ પોતાની આ અપૂર્વ પત્રાવલી”ને પાને પાને તથા લીટીએ લીટીએ નામ-માહત્મ્યની અપૂર્વ સનાતન “શિક્ષા” આપીને, તથા કલિકાલના પ્રયત્ન પ્રવાહના પ્રભાવથી લુપ્તપ્રાયઃ થઈ ગયું હતું એવું “ભાગવતધર્મો”નું જ્ઞાન પુનઃ સજીવન કરી તે જગતના નરનારીઓને આપીને, તેઓનાં નીરસ જીવનમાં રસ આણ્યો છે-તેઓનાં ત્રિવિધતાપથી સંતપ્ત જીવનમાં શાન્તિની શીતલતા આણી છે. અમોએ લખેલી આ ખીનાના પુરાવાઓ અસંખ્ય છે.

આ “પાગલ દરનાથ અથાત્ શ્રીદરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી” ગ્રન્થ ખરેખરે જ “અપૂર્વ” છે. ધર્મોપદેશ આપનારા ગ્રન્થોમાં “અપૂર્વ” છે. આધ્યાત્મિક જ્ઞાન આપનારા ગ્રન્થોમાં “અપૂર્વ” છે. સંમારીઓ માટે “અપૂર્વ” છે, સંન્યસીઓ માટે “અપૂર્વ” છે. કર્મી-ત્યાગી, પંડિત-અજ્ઞાની, સૌ કોઈને માટે પણ એક “અપૂર્વ” ગ્રન્થ છે. એટલું તો અમો વિના સંકોચે કહેવા સમર્થ છીએ કે, “પાગલ દરનાથ” એ દરેક કોટીના, શ્રેણીના, વર્ગના તથા દરજ્જાના સ્ત્રી-પુરૂષોને તેઓની જીવનપાત્રામાં યોગ્યેષમ આપવા સંપૂર્ણ શક્તિ ધરાવે છે.

આવાં “અપૂર્વ” ગ્રન્થ આજે જનસમાજના હસ્તમાં મૂકવા અમારી “સાસાયટી” ભાગ્યશાલી થઈ છે તેને માટે “સાસાયટી” શ્રીહાકુરજીની તથા એઓશ્રીથી અભિન્ન એવાં એમનાં “ધર્મપત્ર”ની શ્રીકૃષ્ણમકુમારી દેવીની

ચિરદિન ઝાણી છે.

આ “અપૂર્વ પત્રાવલી” ગ્રન્થ મૂલ અંગાલી ભાષામાં, ચાર ખંડોમાં, શ્રીહાકુરજીના ભક્તો, અનુયાયીઓ અને પ્રસંશકોએ ઘણા વર્ષો પહેલાં, પ્રકટ કર્યો હતો. પ્રથમ અને દ્વિતીય ખંડોના તો અંગ્રેજી તથા મરાઠી ભાષાઓમાં અનુવાદો પણ થઈ ચૂક્યા છે. મરાઠી અનુવાદ અમારી ધી હરનાથ મોસાયટી તરફથી જ પ્રકટ થયો છે.

“પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી”ના ચારે ખંડોમાંથી શ્રીહાકુરજીએ પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવીને લખેલા સર્વે પત્રો ઉદ્ધૃત કરી તે સર્વે પત્રોનો અમારા વડીલ ભાઈ શ્રીજગમોહનદાસે કરેલા ગુજરાતી અનુવાદ, એક સ્વતંત્ર પુસ્તક રૂપે, નામે શ્રીહાકુર હરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ,” ઉપર જાણાવ્યા પ્રમાણે, ગત સંવત્ ૧૯૯૮ ની કાર્તિક શુક્લ પ્રતિપદાને દિવસે, અમારી ધી હરનાથ મોસાયટીએ જ પ્રકટ કર્યો હતો.

આ “પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી” પુસ્તક, અંગાલી ભાષામાં પ્રકટ થયેલ “પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથેર અપૂર્વ પત્રાવલી” ગ્રન્થના પ્રથમ ખંડનો ગુજરાતી અનુવાદ છે; પરંતુ તેમાં શ્રીહાકુરજીએ પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવીને લખેલા પત્રોનો સમાવેશ થતો નથી, કારણ કે ઉપર જાણાવ્યા પ્રમાણે શ્રીહાકુરજીએ શ્રીમાતા હાકુરાણીને લખેલા સર્વે પત્રો તો એક સ્વતંત્ર પુસ્તક રૂપે, નામે “શ્રીહાકુર હરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ,” અમારી

ધી હરનાથ સોસાયટી બહાર પાડી ચૂકી છે.

અમારી ખાત્રી છે, કે, મહાગુજરાતનાં પ્રેમસંસ્કારી નરનારીઓ આ “ પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી ” નામક ગ્રન્થને સપ્રેમ વધાવી લેશે અને અમો શ્રીહાકુરજી તથા શ્રીમાતા હાકુરાણીને એટલી જ પ્રાર્થના કરીએ છીએ, કે, આ ગ્રન્થ મહાગુજરાતના પ્રેમ-સંસ્કારી નરનારીઓમાં ભગવદ્ભક્તિપ્રેમપિપાસા જાગૃત કરવા તથા તેવી પ્રેમપિપાસાને પ્રભુપ્રેમામૃતના પાનથી તૃપ્ત કરવા સફલ થાયો !

હવે અમો અમારા વડીલ ભાઈ શ્રીજગમોહનદાસ કલ્યાણદાસે કરેલા આ ગુજરાતી અનુવાદ માટે કંઈક કહેવા અમારી ફરજ સમજીએ છીએ. શ્રીહાકુરજીની મૂલ પંગાલી ભાષાની વિશિષ્ટતાઓ—જેવી કે મધુરતા, ગાંભીર્ય, ભાવ-પૂર્ણતા, રસપ્રાધાન્ય—આ સર્વે—ભાઈ શ્રીજગમોહનદાસ પોતાના આ અનુવાદમાં પૂર્ણરૂપે લાવવા સફલ થયા છે એમ કહેતાં અમોને અતિ આનંદ થાય છે. સાહિત્યની દૃષ્ટિએ આ અનુવાદ ઉચ્ચ કોટીમાં ગણાશે. એટલું જ નહિ પરંતુ ગુજરાતી ધર્મસાહિત્યમાં તે આ અનુવાદ—ગ્રન્થ સર્વપ્રિય અને સર્વમાન્ય થઈ પડ્યા વગર રહેશે નહિ એવી અમોને ખાત્રી છે.

સંવત્ ૧૯૯૮ ની કાર્તિક શુક્લ પ્રતિપદાને દિવસે અમારી “ સોસાયટી ”એ પ્રકટ કરેલ “ શ્રીહાકુર હરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ ” નામક ગ્રન્થના નિવેદનમાં જણાવ્યા પ્રમાણે અમોએ ભાઈ શ્રીજગમોહનદાસને, “ પાગલ હરનાથ, અર્થાત્ શ્રીહર-

નાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલીના ” અંગાલી ચારે ખંડોનો પોતે કરેલો ગુજરાતી અનુવાદ, અમારી ધી હરનાથ સોસાયટીની અન્યમાત્રાનાં પુસ્તકો તરીકે પ્રકટ કરવા ઈચ્છા દર્શાવી હતી અને ભાઈ શ્રીજગમોહનદાસે અમારી તે ઈચ્છાને માન આપી જેવી રીતે “શ્રીહાકુર હરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ ” નામક અન્ય પ્રકટ કરવા અમારી “ સોસાયટી ” ને અનુમતિ આપી હતી તેવી જ રીતે આ “ પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી ” નામક અન્યના પ્રથમ ખંડનો પોતે કરેલો ગુજરાતી અનુવાદ પણ પ્રકટ કરવા અમારી “ સોસાયટી ” ને અનુમતિ આપી છે અને મજકુર અનુવાદના સંબંધમાં પોતાના સર્વે લોકો અમારી ધી હરનાથ સોસાયટીને સોંપી દીધા છે, તેને માટે અમે ભાઈ શ્રીજગમોહનદાસને ધન્યવાદ આપીએ છીએ અને અમારી કૃતજ્ઞતા અત્રે પ્રદર્શિત કરીએ છીએ.

અંતિમમાં અમેને જાણાવતાં અતિ આનંદ થાય છે કે અમારી ધી હરનાથ સોસાયટીના આ નવીન અન્ય નામે “ પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી ” ની પૂર્વ વર્ષારંભને દિવસે, પ્રકટ થયેલ અન્ય નામે “ શ્રીહાકુર હરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ ” ની ૧૦૦૦ પ્રતોમાંથી ૬૦૦ થી વધુ પ્રતો, મુદ્રણાલયમાંથી આગ્યા પછી માત્ર એક માસની અંદર જ ખપી ગઈ હતી. આ ખીના, મદાગુજરાતને વાંચકવૃંદ—સ્ત્રી પુરુષ સૌ કેમ-ભાવગ્રાહી હોઈ પ્રમુખેમ-પિપાસાવાળો છે એમ નિઃશંક સૂચવે છે. અમારી ખાત્રી

છે કે આ “ પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની
અપૂર્વ પત્રાવલી ” નામક ગુજરાતી અનુવાદ-ગ્રન્થ પણ
મહાગુજરાતની ભગવદ્ભક્તિપ્રેમપિપાસાને, શ્રીહાકુર
શ્રીહરનાથજીની તથા એઓશ્રીથી અભિન્ન એવાં એમનાં
ધર્મપત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવીની કૃપાથી, તૃપ્ત કરવા
અવશ્ય સફલ થશે !

મુ'બઈ,
સંવત ૧૯૬૮ ની
શ્રીવિજયાદશમી,
તા. ૧૮-૧૦-૧૯૪૨.
શ્રીહરનાથાબ્દ ૭૮.

ધી બોર્ડ ઓફ કન્ટ્રોલ,
“ધી હરનાથ સોસાયટી,”
મુ'બઈ.

શ્રીરાધાકૃષ્ણાભ્યાં નમઃ ।

પાગલ હરનાથ

અર્થાત્

શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી

હરેનામ હરેનામ હરેનામિવ કેવલમ્ ।

કલૌ નાસ્ત્યેવ નાસ્ત્યેવ નાસ્ત્યેવ ગતિરન્યથા ॥

પત્રાંક ૧

પ્રિય,

સદાએ હરિનામમાં મત્ત રહો; જેથી પવિત્રતા કે અપવિત્રતા મનમાં સ્થાન પામે નહિ. જગતમાં અપવિત્ર કશું છે જ નહિ, અને બે કાંઈ હોય તે તે પણ કૃષ્ણ નામના સ્પર્શથી સૌથી પવિત્ર થઈ જશે. માટે કહું છું કે નિદ્રામાં કે સ્વપ્નમાં હમેશાં જ કૃષ્ણ નામમાં ડૂબેલા રહો. નામ જ મંત્ર છે, નામ જ તંત્ર છે. નામ જ ઇશ્વર છે. નામથી વધારે મોટું બીજું કોઈ પણ નથી. કૃષ્ણ કરતાં પણ કૃષ્ણ નામ શ્રેષ્ઠ અને ભારે વસ્તુ છે. મારા ભાગ્યમાં એવું સુખદ અને શુભદ નામ લેવાનું બન્યું નથી માટે જ તો મને ભય રહે છે. નામ-મહામંત્રના બલથી ભવરોગ નિવારણ થાય છે, તો પછી ક્ષુદ્ર દૈહિક વ્યાધિ નાશ પામે એમાં તો કહેવું જ શું? કશી ચિન્તા કરતા નહિ. નામ લીધા કરો એટલે

પાગલ રનાધ

જગત તમારું થઈ જશે—તમે કૃષ્ણના થઈ જશો. ચિરા-
નન્દમાં ડૂબેલા રહેશો—નિરાનંદની છાયા સરખી પાણી
કદિ જોવામાં આવશે નહિ. આધિભૌતિક, આધિદૈવિક
અને આધ્યાત્મિક કોઈ ભય તમને રહેશે નહિ; સવળો
ભય જ ભય પામીને દૂર પલાયન કરી જશે—સર્વ કાલ
તમે નિશ્ચિંત રહેશો. માટે કહું છું, કે, કૃષ્ણનું નામ
લીધા કરવું એ જ જીવનું એક માત્ર કર્તવ્ય અને ઉદ્દેશ્ય
છે. નામ ભૂલી જવાથી સ્વર્ગનું ઇન્દ્રત્ય પાણી મહા-
નરક ભોગ તરીકે ગણાય છે. કૃષ્ણને ભૂલી જવાથી જ
જીવ માયાનો દાસ થાય છે અને કૃષ્ણનું રમરણ
કર્તાથી જ જીવનમુક્ત થવાય છે. જેનું આયુષ્ય પળવાર
માત્ર પાણી રહેતું છે તેણે કૃષ્ણ નામ લઈ જીવન સાર્થક
કરી લેવું જોઈએ. કૃષ્ણને ભૂલ્યાથી અહત્ય, કે, શિવત્વ
પાણી કશા ખપનું નથી. સુખ દુઃખ ક્ષણસ્થાયી છે,
તેમાં મચી રહી કૃષ્ણને ભૂલી જવું અને અંજલિ
અંજલિએ વિષપાન કરવું એ ખંતે સમાન વાત છે.

તમારા લોકનો જ

૯૨

અપૂર્વ પત્રાવલિ

પત્રાંક ૨

પ્રિય ચત્તીન,

તમારો પત્ર વાંચી હું રડી પડ્યો. જો મારામાં કોઈ શક્તિ હોત, તો તમારે માટે તે હું વાપરત, પરંતુ મારામાં તેવી શક્તિ નથી. ખરેખર જ હું અત્યંત દરિદ્ર છું. કૃષ્ણપ્રેમ સાથે મને કાંઈ પણ લાગતુંવળગતું નથી. જો મારી પાસે સામાન્ય માત્ર પણ તે હોત તો આનંદથી તે તમને આપીને હું કૃતાર્થ થાત. તોપણ આટલું માત્ર તો કહું છું, કે, તમે જે જે લખ્યું છે તે સઘળું જ તે દયામય કૃષ્ણ સાંભળ્યું છે. તેઓ તમારું હૃદય પરમ પવિત્ર કરી તમારી સકલ પ્રાર્થના પૂર્ણ કરશે. તેઓ તો વાંછાકલ્પતર છે, સર્વ પ્રાર્થના પૂર્ણ કરી શકે છે. તમારી વાસના પણ પૂર્ણ કરશે. એમાં કોઈ પણ પ્રદારનો સંદેહ નથી. નિશ્ચિંત મને તેનું નામ લેતા રહો અને તમે જોશો, કે, સકલ આનંદ અને પરમશાન્તિ થોડા સમયમાં જ તમને પ્રાપ્ત થશે; તે સમયે તમારી છાયામાં એસી અનેક તાપિત જનો શીતલ થશે. તે દિન બહુ દૂર છે એમ નહિ સમજતા. કૃષ્ણ કરતાં કૃષ્ણ નામ અધિક બલશાલી અને પરમ શાન્તિદાયક છે. આવો સજીવ મહામંત્ર બીજો કોઈએ નથી; દૃઢ વિશ્વાસ સહિત નામ લેતા રહો; શ્રદ્ધા

પાગલ પંનાથ

વિના પણ નામ લેવાથી તે વિકલ જતું નથી. એ દિવસ માટેની આ પૃથ્વીને ચિરશાન્તિનું સ્થાન ગણી હાવાનું એ યોગ્ય નથી. આ પૃથ્વીનું જે કાંઈ પણ દેખાય છે, તે ચિરસ્થાયી હોય છતાંએ મારા સંબંધે તે ક્ષણસ્થાયી છે; કારણ કે પૃથ્વી તો જેમની તેમજ રહી શકશે, પરંતુ મારું ચિરદિન રહેવાનું કોઈ પણ પ્રકારે સંભવી શકે તેમ નથી; હું હાલમાં છું અને આ ક્ષણેજ ન પણ હોઈ શકું. માટે કહું છું, કે, એ દિવસ માટેની આ પૃથ્વીને ચિરદિવસની ગણીને આપણે અનન્ત શાન્તિ-નિકેતનને ભૂલી જઈએ નહિ, એ જ માત્ર તે દયામય નિકટ મારી પ્રાર્થના છે. પ્રભુ આપણી મનોવાંછા પૂર્ણ કરે. માટે કહું છું, કે, ચિરદિનના અને સઘળી અવસ્થાના અકપટ બંધુ કૃષ્ણને અને ચિરદિનના સંબંધ કૃષ્ણ-નામને ભૂલી જઈ, એ દિનના પાર્થિવ સુખદુઃખ, પુત્રપરિવારને આપણા પોતાના ગણી બ્રાન્ત થઈએ નહિ. નામ ભૂલતા નહિ. શક્તિના આધાર અને બીજસ્વરૂપ નામમાં વિશ્વાસ રાખવો અને મન, વાણી અને કર્મથી તેનો આશ્રય લેવો એ સર્વનું જ કર્તવ્ય છે. જે બંધુની નિકટ રહેવાથી સદાએ હરિ-કથા થાય તેને જ ખરેખરો બંધુ ગણવો ઉચિત છે; અને જેઓ પૃથ્વીનાં સકલ બંધનોને વધારે દૃઢ અને સખત કરવાનાં પ્રયત્ન કરે તેઓ કદિ પણ બંધુપદને યોગ્ય થઈ શકતા નથી. આ પૃથ્વીનાં કરવાનાં જે, જે, કર્મો છે તેને કર્તવ્ય સમજી કરો, અને નામને પોતાનું પરમ મંગલ અને પ્રીતિદાયક

૨૫ : બે, પૂનાવળી

નિજ-ધન ગણી તેને જ પ્રાણ દઈને ચાડેા. પ્રાણ બીજા કોઈને પણ દેતા નહિ. પાર્થિવ દેહને પાર્થિવ કાર્યો માટે વાપરેા, અને કૃષ્ણનાં પ્રાણ-મન કૃષ્ણને સમર્પી સુખ-સમુદ્રમાં ડૂબ્યા રહેા; કદિ પણ ઉદ્ધિમ થવું પડશે નહિ અને કોઈના પણ ભય કરવો પડશે નહિ. જે જગતનું બીજ અને જગતનું મૂલ કારણ છે તેના ઉપર પ્રેમ રાખ્યાથી સર્વે જીવ અને સર્વે વસ્તુ ઉપર પ્રેમ રાખ્યા બરાબર થાય છે. જે પ્રમાણે વૃક્ષના મૂલમાં જલસિંચન કર્યાથી તેના સર્વે અંગને જલસિંચન કરવાનું થાય છે, તે પ્રમાણે કૃષ્ણ સાથે પ્રેમ કર્યાથી જ સર્વેને પ્રેમ કરેલા ગણાય છે. તેઓ જેના બંધુ છે, સ્થાવર જંગમ સર્વેએ તેના બંધુ છે; માટે મન, વાણી અને કર્મથી સર્વ કારણના કારણ તે કૃષ્ણ ઉપર પ્રેમ રાખવો એ સર્વાનું કર્તવ્ય છે. આ કારણને લીધે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે “જે જન ભને છે કૃષ્ણને, તે છે મહાયતુર.”

માને રક્તમાંસ શરીરધારી કૃષ્ણ તરીકે ગણવી એ દરેક જાણનું કર્તવ્ય છે. જે માએ આ શરીરને ગર્ભમાં ધારણ કર્યું છે, જન્મ આપ્યો છે, અને તેનું પાલન અને પુષ્ટિ કરી છે તેને જ સાક્ષાત્ ઇશ્વર ન ગણીએ તો પછી ઇશ્વરત્વ બીજે કયાં રહ્યું છે? તેઓ (ઇશ્વર) જે પ્રમાણે જગત્ ધારણ, પ્રસવ, પાલન અને પુષ્ટિ કરે છે તે પ્રમાણે મા પણ આ શરીરના સંબંધમાં કરે છે, તો પછી મારા સંબંધે મા ઇશ્વર કાં ન થઈ શકે વારુ? વળી

પાગલ રૂનાથ

બીજી એક વાત—હું જે દેવમૂર્તિની પૂજા કરું છું તેને જ માનતો યોગ્ય ગણી બીજાની પૂજિત દેવમૂર્તિની જો હું ઘૂણા અને અવમાનના કરું તો તેમ કર્યાથી પાપ લાગે કે નહિ, કહો વારુ ? તેજ પ્રમાણે કેવલ પોતાની જ માને દેવી ગણી બીજાની માની જો અવમાનના કરું તો, તેથી મહાપાપનો સંચય કર્યો એમ થાય; માટે કહું છું, કે, પોતાની મા તુલ્ય સર્વની જ માતાઓને જોજો. દૂતરાં, બિલાડાં ગણી તેઓની માતાઓની પણ ઘૂણા કરતા નહિ. જે માએ પોતાના હૃદયનું રક્ત આપી તમારું પાલન કર્યું છે, તે માને હૃદયની પ્રેમભક્તિ આપી તેની સેવા કરવી એ જ તમારું કર્તવ્ય છે. માના કરતાં પરમ દેવતા બીજી કોઈ નથી. ઈન્દ્ર, ચંદ્ર, ઇત્યાદિ તેત્રિશ કોટિ દેવતાઓ માના શરીરમાં વર્તમાન રહ્યા છે, એમ સમજજો. સ્ત્રીને ખેડવાને માટેની સહયોગિની ગણી, વર્તમાન અને ભવિષ્યની સર્વ શક્તિ ગુમાવી ખેસવી તે કોઈ પણ પ્રકારે ઉચિત નથી. સ્ત્રીને વર્તમાન અને ભવિષ્યની પ્રધાન સંગિની ગણવી જોઈએ; સ્ત્રી કાંઈ સામાન્ય પાર્થિવ ખેડની સાથી નથી; તેને તો ખેડની ચિરસંગિની ગણી તે પ્રમાણે વ્યવહાર કરવો ઉચિત છે. તેને, તેને ઉપયુક્ત માન આપી, સકલ અવસ્થામાં સહયોગિની કરવી એ જ કર્તવ્ય છે. તેના ગુણો ગ્રહણ કરી નિજના ગુણો તેને આપવા જોઈએ; આ પ્રમાણેના આદાન-પ્રદાનથી સંયોગ ગાઢ થતો જઈ ક્રમે કરી બેના એક થવાશે. તેમાં આનંદ છે, તેમાં જ મજાહ

અપૂર્વ પૂજાવલિ

છે. જો પ્રેમ કરવા શીખ્યા છો, તો જો દિવસમાં એ પ્રેમ
જૂલી ન જવાય તેનો પ્રયત્ન કરવો ઉચિત છે. નીચ કામને
વશ થઈ ચિર-સુખને વિસર્જન આપવું એ ઉચિત નથી.
તમે મારો પ્રેમ સ્વીકારજો અને અન્ય સર્વેને પણ આપજો.

તમારા લોકનો આશ્રિત

૯૨

પાગલ રતનાઈ

પત્રાંક ૩

મા રે ! (નગેન બાબુનાં પત્ની),

માળા ફેરવવાની વાત ! એ વિષે વળી ઇજ્જાસા કરવાની તે શાની હોય, મા ! હું મા ! જે કોઈને મલમૂત્ર ત્યાગ કરતાં એકાદ રત્ન જડી આવે તો, તે શું પોતાને અપવિત્ર ધારી એ રત્ન ઉપાડશે નહિ ? રત્ન લેવા માટે મનુષ્ય કદિપણુ પવિત્ર અપવિત્ર એવો વિચાર કરતો નથી. માટે કહું છું કે મા ! માળા ફેરવતાં વળી પવિત્ર અપવિત્રનો વિચાર તે શા વાસ્તે બેઠ્યો મા ? તે ઉપરાંત મા, જે વસ્તુ સદાએ પરમ પવિત્ર છે, તેમાં તે વળી અપવિત્રતા ક્યાંથી મા ! તમે નિત્ય શુદ્ધ છો, તમારા સ્પર્શથી પરમ અપવિત્ર દ્રવ્ય અને જીવ તત્ક્ષણુ પરમ પવિત્ર થઈ પડે છે. માટે હું છું, કે, મા, માળા ગ્રહણુ કરવામાં કોઈ પણ પ્રકારનો સંદેહ કરતા નહિ. હું મા, પાપી જે પોતાના પાપના ભયથી ગંગાસ્નાન ન કરે તો પછી તેનાં પાપ કેવી રીતે ટળે વારુ ? પાપીઓ છે માટે જ ગંગાનું આટલું માન—આટલું માહાત્મ્ય છે. જે પાપીઓ નહિ હોત તો, ગંગાનો આટલો આદર કોઈએ કરત નહિ. મા, હવે મન અને પ્રાણથી તે રસમય કૃષ્ણના નામને કંઈનું ભૂષણુ કરે એ જ મારી પ્રાર્થના છે. કૃષ્ણનામ કરતાં

અર્ચા પૂજાવળી

ખીન્ને કોઈ મહામંત્ર છે જ નહિ. મા ! “મોચી છતાં પવિત્ર થાય, જો તે કૃષ્ણ ભજે”. કૃષ્ણનું જ ભજન કરવું એ જ શ્રવનનું પ્રધાન ઉદ્દેશ્ય છે; શ્રવ પોતાનું કર્મ ભૂલ્યાથી જ માત્ર કર્મબંધનમાં પડે છે

“શ્રવ એ ભૂલી ગયો, છે પોતે કૃષ્ણ-નિત્યદાસ,

દીધો માયા પિશાચીએ, તેને તત્ક્ષણ ગળે ફાંસ.”

મા ! કૃષ્ણને ભૂલ્યાથી જ શ્રવ માયાનો દાસ થઈ ચિરદિનને વાસ્તે બદ્ધ થઈ જાય છે. માટે કહું છું, કે, મા, કૃષ્ણને ભૂલતાં નહિ. કૃષ્ણને મેળવવાનો પ્રધાન ઉપાય તેનું નામ કરવું, અહોનિશ તેના નામમાં ડૂબ્યા રહેવું. મા, રે, જે સુશીતલ જલમાં સદાએ મગ્ન રહે છે, તેને શું પ્રખર સૂર્યકિરણ કદિપણ સ્પર્શ કરી કષ્ટ આપી શકે વારુ ? પૃથ્વીતા સમસ્ત શ્રવો હાહાકાર કર્યા છતાંએ એ દારણ ઉત્તાપને જલમગ્ન વ્યક્તિને કંઈપણ કરવાને શક્તિમાન નથી. તે જ પ્રમાણે માયા લખખો પ્રયત્ન કર્યા છતાંએ, જેઓ કૃષ્ણનામ અને કૃષ્ણપ્રેમમાં ડૂબ્યા રહે છે, તેઓને કંઈપણ કરી શક્તી નથી. કૃષ્ણનામ વ્યતીત અન્ય ઉપાય છે, કે, નહિ તે, મા, હું જાણતો નથી; માટે મારી પ્રાર્થના છે, કે, સદાએ આ નામ લેતા રહો. મા, નામ લેતાં લેતાં પ્રેમ ઉત્પન્ન થશે અને પ્રેમ ઉત્પન્ન થતાં જ તે પ્રેમના હરિ પ્રાપ્ત થશે.

તમારો

૯૨

પાગલ રંગાઈ

પત્રાંક ૪

પ્રિય ક્ષીરેદ,

મને વળી વધારે ઉદ્વિગ્ન કરશે નહિ. તમારો પત્ર મળતાં જ મને અનેક ચિંતા થાય છે, કે, ડાહ્યુ જાણે એમાં શું એ લખી બેઠા છો. મને એવી રીતે લખો નહિ. મને તમારા લોકોમાંનો એક ગણી સુખી કરજો. હું મહા પાખંડ અને શઠ છું; તમારા લોકોનો પ્રેમજ તમારા લોકોને મારા દાષો નજરે પડવા દેતો નથી. તેથી કરીને જ કહ્યું છે, કે, “ Love is blind ” (પ્રેમ અંધ છે). માટે જ તમે લોકો મને સર્વ પ્રકારે સુંદર દેખો છો. પોતાના સંતાનને કદિ પણ કોઈ નહાઈ ધારતું નથી. ગમે તેમ હોય પણ તમારા પત્રની પ્રત્યેક લીટી એક પૂરે-પૂરા પાગલ માણસની મૂર્તિ બતાવી આપે છે. ચિત્તને મજબૂત ઘેરાવામાં ઘેરીને રાખજો. જલનો સ્વભાવ વહેવાનો છે, કદિ પણ સ્થિર રહી શકતું નથી; તોપણ વડાની અંદર રાખ્યાથી ચિરકાલ સુધી સ્થિર રહી શકે છે. મન પણ તે જ પ્રમાણે સખત ઘડામાં ન રાખ્યાથી ક્રમેક્રમે ચલિત થવા પામે છે. મનને ચલિત કરનાર મોટામાં મોટા બે ખાડા છે—કામિની અને કાંચન. આ બંનેમાં વળી કામિની જ પ્રધાન છે; માટે મનને સ્થિર કરવું હોય

અપૂર્વ પનાવળ

તો આ મોટા ખાડા પાસે જવું બંધ કરવું જોઈએ. તમે શું જાણતા નથી, કે, મોટી નદીની નિકટમાં ફૂંચે ખોદાથી તેના જલની નદીના જલની સાથે વધવટ થવા પામે છે? નદી સતત ફૂવાના જલને ખેંચીને ફૂવાને સુધવી નાંખે છે. માટે કહું છું, કે, મોટી નદી રૂપી કામિનીથી દૂર રહેવું એ જ ઉચિત છે; તેમ છતાંએ જ્યારે મનને સખત ઘડામાં પૂરી રાખશો, તો, પછી નદીની મધ્યે રહીને પણ તમારી કાંઈ પણ ક્ષતિ થશે નહિ. ઘડામાં જલ ભરીને નદી મધ્યે ડૂબાડી રાખવાથી નદીનું જલ વધવાથી તેમાંનું જલ વધશે નહિ અને નદીનું જલ કમી થવાથી તેમાંનું જલ કમી થશે નહિ; તે સદાએ પૂર્ણ રહેશે. માટે કહું છું કે સર્પ સાથે ખેલવું હોય તો પ્રથમ સર્પને વશ કરવાનો મંત્ર શિખવો ઉચિત છે. મંત્ર જાણ્યા વિના સર્પને પકડવા જતાં જ વિપથી પ્રાણુ જાય એમાં કાંઈ સંદેહ નથી. પ્રથમ મંત્ર શિખવો અને ત્યાર પછી સર્પને પકડવા જવું. રાગ્ન થવું હોય તો પ્રથમ ભિક્ષા માગતાં શિખવું જોઈએ. ક્ષીરોદ, મનને સખત દોરડાથી બાંધ્યા; જે જે વચમાંથી તૂટી ન જાય. એટલા માટે જ રસિકગણે કહ્યું છે કે “સ્ત્રી રૂપી નદીમાં કોઈએ નહાવા ઉતરશે નહિ રે!” ઇત્યાદિ; અગાધ સમુદ્રરૂપી સ્ત્રીમાં જાણ્યા વગર અંપલાવવા દોડી જતા નહિ. પ્રકાશ જોઈને પતંગીઆની માફક તેમાં ઉડી પડવાનું ચાહતા નહિ. સાવધાન ! સાવધાન !! ચાલાક તો હું તેને કહું, કે, જે નિરાનંદ પૃથ્વીમાં આનંદથી રહી શકે છે.

પાગલ રનાઈ

નિરાનંદ સ્થાનમાં નિરાનંદમાં રહેવું એમાં બહાદુરી નથી. દારૂડીઆઓની વચ્ચે દારૂડીઆ થઈ રહેવું એ કાંઈ મેઘી વાત નથી; ચોરો વચ્ચે ચોર થઈ રહેવું એમાં આશ્ચર્ય નથી; પરંતુ વિપરીત ગુણ ઉપર અધિકાર મેળવી રહેવું એ જ બહાદુરી અને આદરની વસ્તુ છે. માટે કહું છું, કે, શોક-પૂર્ણ સ્થાનમાં હસતાં કારવતાં રહેવું એ જ રસિકતા અને મહાસાધન છે. માટે પુનઃ કહું છું કે સાવધાન ! સ્ત્રીને સહધર્મિણી ગણાવે, તેને ખેડવાની વસ્તુ ગણી બ્રમમાં પડતા નહિ. શ્રી રામચંદ્ર સુવર્ણનાં સીતાજી બનાવી રાજ-સૂય યજ્ઞ કરી ગયા છે. સ્ત્રીને દૂર રાખી, તેની મૂર્તિને અન્તરનું ધન કરી તેના ચિત્તવનમાં જે સુખ મળે છે, તે સુખ નિકટમાં મળતું નથી. નિકટમાં રાખવાનું નામ માયા અને દૂરના સ્નેહનું નામ ખરો પ્રેમ અને અનુરાગ. ચેતરફ ચેતીને ચાલવું તેનું જ નામ ચતુરતા. જવા દો, અનેક વાતો મનમાં રહી ગઈ છે; સમય આવતાં કહીશ; લખવાથી પૂરી થાય તેમ નથી. મને સ્મરણમાં રાખાવે.

તમારો

૯૨

અર્પણ પત્રાવલિ

પત્રાંક ૫

પ્રિયતમ અનુકુલ, (અનુકુલચંદ્ર મુખોપાધ્યાય),

તમારો પત્ર મળ્યો છે; હું શું જાણું છું, કે, તમને ઉપદેશ આપું ? તો પણ જ્યારે જે મનમાં આવે છે, તે હું લખી નાંખું છું, કે, બોલી દઉં છું. તમે લોકો મારા ઉપર અનિશય પ્રેમ રાખો છો, તેથી કરીને જ મારી અસંબદ્ધ અને નિરંકુશ વાતો પણ તમને લોકોને મધુર લાગે છે. આમાં મારી વાતનો લેશમાત્ર પણ ગુણ નથી; ગુણ તો તમારા લોકોના પ્રેમનો છે. સ્ત્રી પોતાના સ્વામી પાસે બેસી કેટલીએ પાગલની માફક વાતો કરે છે; બીજાઓને તે વાતો સાંભળી હસવું આવે; પરંતુ તે વાતો સ્વામીને એટલી બધી મધુર લાગે છે (Vice Versa) કે, તે, વાતો બંધ કરવાની સ્વામી ઇચ્છા પણ કરતો નથી. સ્ત્રીની વાતો સ્વામીને અને સ્વામીની વાતો સ્ત્રીને, જે, એટલી બધી મધુર લાગે છે, તે, શું વાતોનો ગુણ, કે, પ્રેમનો ગુણ ? માટે કહું છું, કે, તમારા લોકોની પાસે હું જે પણ બોલું છું, તે, તમે લોકો બહુ મધુર ગણો છો, એ બિના તમારા લોકોના પ્રેમનો પૂર્ણ રીતે પરિચય આપનારી છે.

સાઈ લાગવાનું બીજું પણ એક કારણ છે. સારાં દ્રવ્યોનો સર્વત્ર જ આદર થાય છે. માતૃસ્નેહ—આ કૃતરાં,

પાગલ રંગનાથ

ખિન્નાડાં અને પશુ પક્ષીમાં પણ ભ્રેયાથી પ્રાણને કેટલો બધો આનંદ થાય છે; સ્વામી અને સ્ત્રીનો મધુર પ્રેમ એ નીચ પ્રાણીઓમાં પણ કેવો સુંદર દેખાય છે ! તેજ પ્રમાણે આ કૃષ્ણ-કથા છે; એ એટલી તો મધુર અને પવિત્ર છે કે મહાપાતકીને મુખે પણ સારી લાગે છે, અસંબધ હોવા છતાંએ મધુર લાગુાય છે. આ કારણને લીધે જ મારી વાત મધુર નથી, પણ મીઠી અને મધુર વસ્તુની વાત હોવાને લીધે જ એટલી મધુર છે; જે પ્રમાણે વિદેશ ગયેલા સ્વામીનું ચિંત્વન પણ મધુર થઈ પડે છે તે પ્રમાણે. માટે કહું છું કે આને માટે મને ધન્યવાદ આપવાની કશી જરૂર નથી. બે ધન્યવાદ આપવો હોય તો તે કૃષ્ણને આપો, કે, જે આટલા બધા મધુર છે અને જેની કથા આટલી બધી પવિત્ર અને રસપૂર્ણ છે. જેવા તે છે તેવું જ તેમનું નામ પણ છે. નામ તો તેમના કરતાં પણ વધુ મધુર છે. જેમ કોઈ મીઠ વસ્તુનું નામ તે વસ્તુની સાથે રહેલી અમીષતાનો લોપ કરી કેવલ મીઠતા જ મનમાં ખરી કરી દે છે, તે જ પ્રમાણે કૃષ્ણનું નામ આનુષંગિક અનેક દુઃખોનો લોપ કરી કેવલ આનંદ આપે છે. “ પદ્મ ” શબ્દ બોલ્યાથી તેનો સુંદર રંગ, તેનું ગદન, તેની સુંદર ગંધ અને તેને લગતું જે કોઈ પણ સુંદર કહેવાય છે તે સર્વ મનમાં ખડું થઈ આવે છે; પરંતુ મૃણાલની ઉપરના કાંટાઓ અને પદ્મ પ્રાપ્ત કરવાનું કષ્ટ એ સઘળું કોઈ પણ મનમાં આવતું નથી; પરંતુ સ્વયમ્ પદ્મ ભ્રેયાથી તેનાં મૃણાલ,

૨૫ : વ, પનાવળ

સુકાયલું રૂપ, સ્થાન ઉપરથી તોડી લઈ લેવાથી થયેલી ઝાંખપ, ઇત્યાદિ અનેક અરૂચિકર વસ્તુઓ નજર સામે આગ્યાથી પ્રાપ્ત રૂપે સુખ મળી શકતું નથી. “કેરી” કહેતાં પણ તેમ જ થાય છે. “કેરી” એ નામ અને ખરેખરી એક “કેરી” એ બેની વચ્ચે ઘણો મોટો ફરક છે. “કેરી” શબ્દ બોલ્યાથી કેરીની સર્વોત્કૃષ્ટ મિઠાશ જ મનમાં આવશે, પરંતુ કેરી લાથમાં આવવાથી સંદેહ થશે, કે, એ મિઠી હશે, કે, કેમ ? ત્યાર પછી તેનાં છાલ, ગોટલા-કોઈ તૂરી, તો, કોઈ કઠણુ—એ સર્વેનો વિચાર આવશે. પરંતુ “કેરી” એ નામમાં એ બધું કશુંએ નથી, ગોટલો નથી, છાલ નથી, કેવલ મધુર રસ જ છે, તે જ પ્રમાણે મારાં કૃષ્ણુ—નામ અને કૃષ્ણુ વચ્ચે ફરક છે નામમાં તો કેવલ માત્ર મિઠાશ જ છે, કૃષ્ણુમાં તો બધુંએ છે, તેમનામાં તો નાના પ્રકારનાં ભયાનકત્વ પણ છે, બિભત્સત્વ પણ છે; પરંતુ નામમાં તો કેવલ મધુરત્વ જ છે, માટે કહું છું કે નામ જ અધિક મધુર છે. નામ પ્રધાન હોવાનું બીજું એક મુખ્ય કારણ એ છે, કે, નામ રૂપી મૂલ્ય વડે કૃષ્ણુને ખરીદ કરી શકાય છે. જ્યારે રૂપીઆ આપી કોઈ પણ વસ્તુ વેચાતી હઈ શકાય તો પછી રૂપીઆ જ મારા સંબંધે પ્રધાન ગણાય. રૂપીઆ હોવાથી જ જ્યારે પણ લાલસા થાય, કે, તરત જ જે ચીજની અભિલાષા હોય, તે ચીજ વેચાતી હઈ શકીએ. તેથી કરીને નામનો સંગ્રહ કરી રાખતાં રાખતાં જ્યારે પણ કૃષ્ણુને વેચાતા લેવાનો લોભ

પાગલ હરનાથ

થાય, કે, તરત જ તેમને વેચાતા લઈ શકીએ. આટલા માટે જ નામ જ આપણે પક્ષે સર્વપ્રધાન અને સર્વોત્કૃષ્ટ છે. ત્યારે ધનસંગ્રહ કરવામાં પ્રથમ જે પ્રમાણે કપટ કરવું પડે છે અને કૃપણ થવું પડે છે, તે જ પ્રમાણે નામ સંગ્રહ કરવામાં પણ પ્રથમ સંયમ અને ગોપન કરવાં પડે છે; પછી ન્યારે દ્રવ્ય અધિક થાય છે, ત્યારે અર્થોપાર્જનને માટે કપટ કરવું પડતું નથી; કારણ કે એકના વ્યાજની પેઠે તે તો પોતાની મેળે આવતું જ રહે છે, તે જ પ્રમાણે ન્યારે નામરૂપી ધનથી ધનવાન થઈ જવાય છે, ત્યારે તે ગોપન રાખતાં છતાંય વધુ વાર ગુપ્ત રહી શકતું નથી; પોતાની મેળે જ પ્રગટ થઈ પડે છે. માટે કહું છું કે પ્રથમ તો સંયમ અને ગોપન એ એની સહાય લેવી પડે છે. તેમ જો ન હોય તો જે કાંઈ થોડું ધન હોય તે કોઈ ચોરી કરી લઈ જવાથી પૂંજ ઉડી જાય છે. એટલા માટે સાવધાનથી ગોપનમાં નામ કરવાનું શાસ્ત્રમાં વારંવાર કહ્યું છે. તમારા મનનો સંકલ્પ દૃઢ રહે અને સામાન્ય સુખને માટે ચિરસુખને જલાંજલિ ન અપાય એ ઇચ્છું છું. આપણે પાછા મળશું એ જ આશામાં ઊવન રાખું છું; પણ હું જાણતો નથી, કે, કૃપણ તે આશા પૂર્ણ કરશે, કે, નહિ. તેની ઇચ્છા જ બલવતી અને સર્વત્ર ફલવતી છે. મારે માટે ચિંતા કરતા નહિ, પણ ભૂલમાં રહેતા નહિ, વખતોવખત મને સંભારતા રહેજો.

તમારો

૯૨

અંક ૫ પત્રાવલિ

પત્રાંક ૬

શ્રીચરણોમાં પ્રણામ સહિત વિશેષ નિવેદન,
(નૃસિંહબાબુ-વેવાઈ મહાશય)

આપનો કૃપાપત્ર મળ્યો. મહાશય, પ્રતિમાસે એકવાર પૂર્ણચંદ્રનું દર્શન થાય છે, તેથી જ તો તેને આટલાં માન અને આદર મળે છે. આપનો પત્ર પણ ચંદ્રનો સ્વભાવ પામ્યો છે, માટે જ આ ચક્રોરની આગળ તેને આટલું માન છે. હું જાણી શકતો નથી, કે, આપ પત્રોમાં શું શું ભરીને બંધ કરોછો; ખોલતાંવેંત જ હસવું અને રડવું આપો—આપ આવી મને વશ કરી લે છે. પત્ર મળતાંની સાથે જ મને એમ લાગે છે કે આપ મળ્યા—આનંદની સીમા રહેતી નથી. વાંચતાં વાંચતાં એકદમ આત્મવિસ્મૃત થઈ આનંદમાં મગ્ન થાઉં છું; ખીજી જ ક્ષણે વળી મારી અવસ્થા હીક Robinson ના જેવી થઈ પડે છે અને તેની વાત યાદ આવી દુઃખી કરી મૂકે છે—“Alas! Recollection at hand hurries me back to despair”. શા માટે તે મને આટલું દુઃખ આપે છે તે હું કહી શકતો નથી. ગરીબોના ઉપર સર્વ કોઈનો જીલમ ચાલે છે. હવે ખીજે કોઈ ઉપાય ન જડતાં હાથ જોડીને કેવલ તે ભવભય—નિવારક કૃષ્ણ નિકટ વિનીત પ્રાર્થના છે, કે, તેઓ મને

પાગલ રૂનાથ

સહન કરવાની શક્તિ આપે અને હું ગમે તે કષ્ટમાં પડ્યા છતાંએ મારા પ્રાણના ધનને ભૂલી ન જાઉં. “મારું” કહેતાં મારું કશુંએ નથી. હું તો હવે નવજીવીયાંતો માલ છું, જે દયા કરી ઉચકી લે છે, તેનો જ થઈને રહું છું. હું ટિકિટ વગર સમુદ્રયાત્રા કરું છું, એટલા માટે વહાણનો કેપ્ટન જે કાંઈ છૂટ આપે છે અથવા તો જ્યારે જ્યાં અને જેમ રહેવાનું કહે છે તે પ્રમાણે જ હું કરું છું અને ત્યાં જ રહું છું. મારી પાસે પૈસો ન મળે એટલે જોર પણ ન ચાલે. આપે તો વાટ ખરચ આપ્યો છે તેથી આપનું તો જોર પણ ચાલે, જરાક આમતેમ થતાં જ કેપ્ટનને ખેચાર વાત સંભળાવી દો તેમ છો. જેઓની પાસે ભજનરૂપી સાધન છે તેઓ પાર જવાને માટે તે કર્ણધારની વધુ ખુશામત કરતા નથી; તેઓ તો હામ આપી પાર ચાલ્યા જાય છે; પરંતુ જેઓ મારા જેવા ગરીબ છે, ભજન સાધન વિનાના છે, તેઓને ખીજો કોઈ ઉપાય નથી. તેઓનું કર્તવ્ય તો એ જ છે, કે, સદાએ દયામયનું નામ જાપ્યા કરવું અને તેના ગુણ ગાવા. અવશ્ય જ તેઓ દયા કરશે. મનમાં દૃઢ વિશ્વાસ રાખી તેઓનું નામ જાપ્યા કરવું અને તેઓના ગુણ ગાવા એ જ સર્વતોભાવે કર્તવ્ય છે અને એ જ ઉચિત છે. જુઓને, મહારાજની સાથે મહારાજની જ, અમીરની સાથે અમીરની જ, યોગીની સાથે યોગીની જ, સંન્યાસીની સાથે સંન્યાસીની જ અને ગરીબની સાથે ગરીબની જ વાત-ચીત શોભે છે; જે સ્થાને આનાથી વિપરીત હોય છે તે

અર્પણ પત્રાવલિ

સ્થાને જ કષ્ટતું કારણ હોય છે. માટે કહું છું, કે, જેઓની પાસે ભજનરૂપી સાધન છે તેઓ જ બ્રહ્મ, ઇશ્વર, ઇલાદિ સાથે ભક્તિને વાતચીત કરે; પરંતુ મારી પાસે તો કશુંએ નથી, હું તો બહુજ કંગાલ છું. તેથી કરીને હું કંગાલના દાકુર ગૌરની સાથે વાતચીત કરવા ચાહું છું અને તેથી કરીને હું તે ગોપબાલક અને ગાયોના ચરાવનાર મારે પ્રાણુ કનૈયો તેનો સંગ ચાહું છું. અત્રે મંત્ર, જંત્ર, જપ, ધ્યાન કશુંએ કરવું પડતું નથી. કેવલ માત્ર થોડાક પ્રેમની જરૂર છે; પરંતુ માફ એવું દુર્ભાગ્ય છે, કે, જેની પાઈસરખી પણ પડતી નથી એવો પ્રેમ પણ તેઓને આપી શકતો નથી. પરંતુ કૃષ્ણ એટલા દયામય છે, કે, જે તેઓને ચાહતો નથી તેને જ તેઓ વધારે ચાહે છે, જે તેઓનો દ્વેષ કરે છે તેના જ ઉપર તેઓ દયા કરે છે. આવા દયામયને છોડી શા વાસ્તે રાજદ્વારે ભિક્ષા માગું ? રસિકના સંગમાં અરણ્ય-વાસ પણ પ્રાર્થનીય છે. આશીર્વાદ કરો, કે, હું મન, વાણી અને કર્મથી તેઓનો ધર્મ શકું. હું મુક્તિ ચાહતો નથી, બ્રહ્મત્વ, કે, ઈન્દ્રત્વ ચાહતો નથી; ચાહું છું માત્ર તેઓના દાસનો દાસ થવાને, કે, મારી આશા પૂર્ણ થાય. કંગાલ ઉપર કૃપાપરવશ થઈ તે દયામય હરિએ અતિ કંગાલ ગૌરાંગરૂપે સર્વ ઉપર દયા કરી છે અને નિતાઈરૂપે કરગરી કરગરીને પ્રેમ આપ્યો છે. આપણે માટે પ્રભુને આટલું કષ્ટ વેઠવું પડે છે, તેનો માત્ર વિચાર આવતાં પ્રાણુ ફાટી જાય છે. ધન્ય પ્રભુ ! ધન્ય છે તમારી દયાને ! અમારાં

પાગલ પનાથ

પાપોને માટે તમને કેટલું બધું કષ્ટ ! અમારા પાપોને ભાર વહન કરતાં કરતાં તમને કેટલું કષ્ટ થાય છે, તે જાણનાં અને સાંભળનાં છતાં પણ, રોજરોજ પાપનો બોનો અમે વધારતા જઈએ છીએ. હે પ્રભુ ! અમારી શી ગતિ થશે ?

મહાશય ! તમે જે લખ્યું છે તે સત્ય જ છે. વૈષ્ણવ થવા માત્રથી જ મનુષ્ય વહી જાય છે, કારણ કે, તે પોતાની મેળે પોતાનું અસ્તિત્વ બોધ પોતાના દિવસો જડવત્ ગાળે છે. કહેવત છે કે ‘‘જનિ બોયાથી જ વૈષ્ણવ.’’ જીવના જનિ ધર્મો જેવા કે અહંકાર, માત્સર્ય, લોભ, મોહ, કામ, લજ્જા, ભય, ઘૃણા, હિંસા, દ્વેષ, ઇત્યાદિ આ સર્વ ગુણ જ્યાં સુધી રહે છે ત્યાં સુધી જીવ વૈષ્ણવ થઈ શકતો નથી. જ્યાં સુધી જીવ પોતાની જનતમાં રહે છે, ત્યાં સુધી તે વૈષ્ણવ થઈ શકતો નથી. એટલા માટે જ તો જનિ બોયા વગર વૈષ્ણવ થવાતું નથી. માટે કહું છું, કે, ખરેખર જ જીવ વૈષ્ણવ થયે વહી જાય છે; પરંતુ તેની ગતિ વિપરીત હોય છે. જે દિશામાં જીવ-સમુદ્રની ગતિ હોય છે, તે દિશામાં તે વૈષ્ણવ જીવ જતો નથી. તેનાથી વિપરીત દિશામાં તે જાય છે-આનું જ નામ યમુનાની ઉલટી ગતિ. આ ઉલટી ગતિમાં તે ચાલતો રહે છે અને ક્રમે કરી ઉત્પત્તિ સ્થાનમાં જઈ પહોંચી તે સ્થિર થાય છે; સારે તેને કિનારો જડે છે અને તે નિશ્ચિંત થાય છે. પરંતુ સામાન્ય જીવ ક્રમે ક્રમે તીરથી વધારે ને વધારે દૂર દેશમાં, કોઈ વાર ડૂબતો તો

અપૂર્વ પુનાવળ

કોઈ વાર તરતો, અવિશ્રાંત ગતિએ તણાતો જાય છે. વિશ્રામ કરવા એક પલકનો પણ અવકાશ તેને મળતો નથી. કૃષ્ણ કરે અને આપણે વૈષ્ણવ થઈ વહાજ જઈએ. મહાશય ! યમુનાની આ ઉલટી ગતિનું એક માત્ર કારણ કૃષ્ણનો અંસીનાદ જ છે. આ ઉલટી ગતિમાં ચાલ્યાથી જ અંસીધ્વનિ સાંભળવા મળે છે અને તે અંસી સાંભળતાં સાંભળતાં ક્રમે કરી તે અંસી વગાડનારનાં પણ દર્શન મળે છે અને કૃતાર્થ થવાય છે. પરંતુ જેઓ જીવની સામાન્ય ગતિમાં તણાતા જાય છે તેઓને આ મધુર શબ્દ ક્રમે ક્રમે ક્ષીણ કરતાં પણ, ક્ષીણ થતો જાય છે અને છેવટે તેઓ તેને સંપૂર્ણ ખોઈ બેસી ચિરદિનને માટે તરવાનો માર્ગ ખોઈ બેસે છે. તે સમયે કષ્ટ ભીષણ કરતાં પણ ભીષણ સ્વરૂપ ધારણ કરી જીવને તાડન કરે છે; સારે કાતર ભાવે આર્તનાદ કર્યા છતાં પણ કાંઈ વળતું નથી; સારે જીવ પોતાનાં કાર્યો સંભારી સંભારીને પશ્ચાતાપમાં બળી રહે છે. માટે કહું છું, કે, મહાશય, તમે ખૂબ વહેવા માંડો. જાતિ ગુમાવી વૈષ્ણવ થાઓ. બહુ આનંદ ! બહુ આનંદ !! જાતિ ગુમાવવામાં બહુ આનંદ !!! જાતિ ગુમાવ્યા પછી અન્નની ચિંતા રહેતી નથી; જ્યાં જાઓ ત્યાં અન્નપાણી તૈયાર ! એટલા માટેજ લોકોમાં કહેવત છે, કે, “ચૈતન્યના ચારે ખુણા ખુલ્લા છે.” આ બધું સાંભળી રામે,ને, આપ મને પાગલ ગણુશો. તેથી વધુ લખવાનું બંધ કર્યું. સાપનો કંડીઓ બંધ કર્યો. હવે શિરપાવ મળે, કે, ચાલતો થાઉં અને

પાગલ રનાધ

નટની પાલુ નૃત્યશ્રી અને ગુરની પાલુ ગુર એવી અન્તઃપુરની રમણીઓ નિકટ જઈ મારી વિદ્યાનો પરિચય આપું.

ગૃહિણી ! પ્રણામ. આપ લોકોએ જ મને રમત-ક્રીડા-શિખવી છે, માટે ગુર-દક્ષિણા આપવા આવ્યો છું; નિર્ગુણ શિષ્ય પાસે પ્રણામ શિવાય આપવાને બીજું કાંઈ ધન નથી. માટે તે જ નિવેદન કર્યું-કૃપા કરી અલણુ કરો. જે ખેલ આપ લોકોએ શિષ્યવ્યો છે તેમાં જગત્ મુગ્ધ થયું છે; જે ખેલ આપ લોકો ખેલાવો છો તે સમજવાની કોઈની પાલુ શક્તિ નથી. ધન્ય છે આપ લોકોને ! અને ધન્ય છે આપ લોકોના તે ગુર-અને કોઈ વખતે શિષ્ય પાલુ-તે નટના નૃત્યશ્રી કૃષ્ણને ! આપ લોકો પરસ્પર મળી જે ન કરો તે જ મિથ્યા છે. ધન્ય છે આપ લોકોને, ધન્ય ધન્ય ! આપ લોકો જ ઊર્ધ્વ અને નીચી ગતિવાળાં યમુના છો. જેઓની ઉપર આપ લોકો દયા કરતાં નથી તેઓ કદિ પાલુ ઊર્ધ્વ ગતિએ જઈ શકતા નથી. અધોગતિમાં જગતને જીવપૂર્ણ કરી રાખ્યું છે, કોણ જાણે આપ લોકોનો ખેલ ? હૂબાડનારા આપ લોકો છો-તારનારા પાલુ આપ લોકો જ. જીવન અને મૃત્યુ બંનેના આપ લોકો જ માલિક છો-આપ લોકો જ જીવ-રાજ્યના રાજા છો. જીવ-રાજ્યમાં આપ લોકો જ પ્રભા, વિષ્ણુ અને શિવરૂપી છો. જન્મ આપ લોકો જ આપો છો, પાલન આપ લોકો જ કરો છો અને વળી કરાલ કાલ થઈ ગ્રાસ પાલુ આપ લોકો જ કરો છો. ધન્ય છે આપ લોકોની શક્તિને !

અપૂર્વ પૂજાવલિ

જાળમાં ફસાવવાને તથા જાળમાંથી મુક્ત કરવાને કેવલ માત્ર આપ લોકો જ શક્તિવાન છે. આપ લોકો જ ઇચ્છા-મયી, દયામયી, પિશાચી અને રાક્ષસી છો. આપ લોકો જ બહુરૂપી છો. જેઓ જે પ્રકારે તમને ભજે છે તેઓ તે પ્રકારે આપ લોકોને દેખે છે. જે દુર્ગા જગત્પાલિની અને દયામયી છે તેજ વળી ઘોર, ભયંકર અને અસુરનાશિની બગલા પણ છે. આપ લોકો જ રાજરાજેશ્વરી-વળી આપ લોકો જ કાલી કરાલી પણ છો. આપ લોકોની લીલા-આપ લોકોનો ખેલ-કોણ સમજી શકે? માટે મારી પ્રાર્થના એ છે, કે, આપ લોકોની દયા હું ખોધ બેશું નહિ. હું સદાએ આપ લોકોની પરમપ્રેમમયી અને દયામયી મૂર્તિ બોધી શકું. આપ લોકોના ભયથી સદાએ સજ્જડ જેવો તો રહું છું માટે વધુ ભય દેખાડશો નહિ. સદાએ શિષ્ય ગણી દયાની દ્રષ્ટિથી મને નિહાળજો એ જ માત્ર પ્રાર્થના છે. પાગલની કથાથી ગુસ્સો કરતાં નહિ.

આપ બંનેનો સ્નેહી

૯૨

પાગલ રસનાથ

પત્રાંક ૭

શ્રીચરણોમાં, (નૃસિંહ બાબુ-વેવાઈ મહાશય)

મહાશય, “નામ લેવું અને ગુણુ ગાવા” એ શિવાય બીજું શું છે ? આ જ સર્વાનું મૂલ છે, આના થકી જ સર્વ કાંઈ થાય છે. આનામાં જ શિવ મત્ત છે, આનામાં જ નારદ મુક્ત છે અને આના જ જોરે શુકદેવ શ્રેષ્ઠ છે. નામ થકી જ પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે અને પ્રેમ થકી જ પ્રેમના તે પ્રભુ મારા રસમય રાસબિહારી મળે છે. જે પ્રમાણે ધ્રુવનો આશ્રય કર્યાથી સર્વ ગ્રહ નક્ષત્રનો આશ્રય કરેલો ગણાય છે, જે પ્રમાણે વૃક્ષના મૂલમાં જલસિંચન કર્યાથી તેની પ્રત્યેક શાખા, પ્રશાખા, પત્ર અને પુષ્પને જલસિંચન કર્યા બરોબર છે, તે જ પ્રમાણે નામનો આશ્રય કર્યાથી જ સકલ તપસ્યા અને ઋદ્ધિસિદ્ધિનું સેવન કર્યા બરોબર છે. નામ લેવાથી જ સકલ તપસ્યાનું ફલ એની મેળે જ આવી મળે છે; માટે મારું નિવેદન એ જ છે, કે “નામ લેવું અને ગુણુ ગાવા” એ શિવાય બીજું શું કાર્ય છે, તે હું જાણતો નથી. અનેક તપસ્યાનાં ફલથી નામમાં વિશ્વાસ જન્મે છે. કૃષ્ણ-નામ કૃષ્ણ કરતાં પણ શ્રેષ્ઠ વસ્તુ અને મધુમય છે. નારદને કઈ તપસ્યાનો અભાવ હતો ? શિવને કયો યોગ કે કઈ સિદ્ધિ નથી

અપૂર્વ પૂજાવલિ

મળી ? શુકદેવે કયા શાસ્ત્રનું અધ્યયન નથી કર્યું—કે તેઓ આખરે નામનો જ આશ્રય કરી ધન્ય થયા છે, નામને જ પરમ પદાર્થ ગણી તેમાં જ પ્રાણુ ઢાળી દીધા છે અને સદાએ ઉન્મત્ત અવસ્થામાં કાલ અતિક્રમણ કરેછે. કૃષ્ણ આપણને ક્યારે ઉન્મત્ત કરશે એ જ આશામાં રહ્યો છું; જોઈશું, કે, દયામયની દયા કેટલે દિવસે થાયછે. કાંઈ જોર જબરજસ્તી નથી—જ્યારે તેમની ઇચ્છા થશે ત્યારે જ થશે—આશામાં માત્ર રહ્યો છું. મહાશય ! એટલા માટે જ કૃષ્ણના શ્રીમુખનું વાક્ય છે કે :—

“ નાહં તિષ્ઠામિ વૈકુંઠે યોગિનાં હૃદયે ન ચ ।

મન્નન્નાઃ યત્ર ગાયન્તિ તત્ર તિષ્ઠામિ નારદ ॥ ”

કેવલ આ જ માત્ર શિખવવાને માટે જ વ્રજના નવીન નટવર, નિતાઈ ગૌર થઈ, આંખમાં અશ્રુ સહિત દ્વારે દ્વારે ભટક્યા છે. મહાશય ! આ સંબંધમાં કહેવાની, કે, શ્રવણ કરવાની જરૂર નથી— નજરોતજર જોઈ શકશો, સદાનંદમાં ડૂબી જશો અને આનંદમાં જેને તેને પણ ડૂબાડશો.

શ્રીયમુનાની ઉલટી ગતિ વિષે કહેતાં આપને શું બિધ્વં ગતિનો વિચાર આવે છે કે ? યોગ ક્રિયાવડે બિધ્વં રતસ્થયું તેને આધ્યાત્મિક વ્યાખ્યામાં શ્રીયમુનાની ઉલટી ગતિ કહેછે. આપણા મુખ્ય પ્રેમિકો આ મુખની વાતથી તૃપ્ત થતા નથી અને માનતા પણ નથી. તેઓ સાક્ષાત્ શ્રીયમુનાની ઉલટી ગતિ જોવા ઇચ્છે છે અને કૃષ્ણ-કૃપાથી

પાગલ ડરનાથ

તે જોઈ તેઓ પ્રાણને તૃપ્ત કરે છે. મહાશય ! આણું મારું ભાગ્ય થશે કે કોઈવાર પણ કૃષ્ણના અંસીનાદન અનુસરી શ્રીયમુનાની ઉલટી ગતિને હું પ્રત્યક્ષ જોવા પામું ? તે શુભદિન શું કૃષ્ણ કદિ દોખાડશે ખરા ? તેમની ઇચ્છા તેઓ જ જાણે. તેમના ઉપર તો આપણું કાંઈ જોર નથી. આશીર્વાદ કરો, કે, તે શુભદિન મારો આવે. મહાશય ! પાગલની માફક હું શું લખી, કે, કહી નાખું છું, તે ક્ષણવાર પછી મારા મનમાં રહેતું નથી. જો કૃષ્ણ કોઈ દિવસ સુપ્રસંગ આપશે અને આપના દર્શન થશે તો પ્રાણથી ઇચ્છા પૂર્ણ થતાં સુધી આ સર્વ વાત આપને કહીશ. હાલ તુરત તો મનની આશા મનમાં રાખી નિશ્ચંત થયો છું. તેમ છતાંયે કાંઈ કહી શકાતું નથી. મહાશય ! જે પ્રમાણે પ્રસવનો હીક સમય કોઈપણ જન નિર્ણય કરી કહી શકતું નથી તેજ પ્રમાણે ક્યારે આ દેહ પોતાના ગુપ્ત આવાસમાંથી છુટશે તે પણ કોઈ હીક કરી કહી શકતું નથી. જન્મ અને મૃત્યુ એ બંને એકજ વસ્તુ છે. આપણે આ વાત ન જાણતાં કેવલ મૃત્યુના ભયથી દિવસમાં સાત વાર મરીએ છીએ—પરંતુ જરા વિચારી જોવાથી જાણીશો, કે, જે પ્રમાણે જન્મ સમયે આનંદ કરવો ઉચિત છે, તે જ પ્રમાણે મરણ સમયે પણ આનંદ કરવો ઉચિત છે. જન્મ અને મૃત્યુ એક જ વસ્તુ છે, એમાં કાંઈ પણ ભિન્નતા નથી; આપણે કેવલ માત્ર સંસ્કાર દોષથી ભય પામીએ છીએ. માટે કહું છું, કે, આપનાં શુભદર્શન થતાં પહેલાં

અર્પણ પૂજાવળી

જો મારો આ દેહવાસ ખલાસ થાય, તો પણ, તેમાં કાંઈ હાનિ નથી. આપણે પુનઃ મળીશું, પુનઃ રમીશું. આપણો આ સંબંધ આજકાલનો નથી, યુગયુગાન્તરનો છે એમ જાણીનેઆપ લોકો મારા પ્રણામ અંગીકાર કરજો.

મહાશય ! જેમ આપ એક કુશળ ખેલાડી છો તેમ એક ઝેરી સાપ પણ આપને મળ્યો છે; આપ ખેલાવતાં પણ જાણો છો તેમજ ખેલતાં પણ જાણો છો. હું તંત્ર-મંત્ર જાણતો નથી, તેથી સાપના ભયથી, સાપ વગરનો પ્રદેશ એવો જે હિમાલયનો ગર્ભ તેમાં આશ્રય લીધો છે. મને એકાદ બે મંત્રો શિખવશો કે? તેમ થવાથી હું નિર્ભયપણે મારો કાલ વ્યતીત કરી શકું. સાપને રમાડવાનો મંત્ર શિખવાનું મને ઘણું મન છે, પરંતુ એના કુંકાડાના ભયથી પાસે જતાં ભય લાગે છે. એક બે ડાંખ પણ લાગ્યા છે અને તેનાં ડાઘ પણ રહી ગયા છે; હજી પણ વખતોવખત દુઃખિત થવું પડે છે. આપ તો મહાપુરુષ છો, નિર્ભયપણે કાલ અતિક્રમણ કરો છો અને હવે પછી પણ કરશો. આપના ઉપર કૃષ્ણની અપાર દયા છે. હું આપનો છું તેથી જ કૃષ્ણ મારા ઉપર પણ પ્રેમ રાખે છે; જે પ્રમાણે સ્ત્રીના ભયથી પુત્રના ઉપર પ્રેમ રાખવો પડે છે, જે પ્રમાણે માતાનાં લાડથી પિતાને આદર બતાવવો પડે છે, એ વાત તો આપ જાણો છો ને? આપની આગળ મેં સર્વ કહી નાંખ્યું છે. કોઈ કોઈ વાર વજન કરી

પાગલ રૂનાઈ

વાતો કહેવી જોઈએ કેમકે કોણ જાણે કયારે શું થવાનું છે ? મહાશય ! ભયમાં ને ભયમાંજ મારા ચિરદિન ગયા છે. ભયમાં જ દેશ છોડ્યો છે. રાજની સાથે મિત્રતા કરવામાં ગરીબનું મરણ જ તેને માટે મંગલકારક છે. તેથી જ હું નાસતો ફરું છું. પરંતુ રાજ મને છોડતા નથી; પકડી રાખવા માટે સદાએ વ્યસ્ત રહે છે. હવે મહાશય, આપનું શરણ લીધું છે; જે થઈ હું ભયશન્ય થઈ શકું એવું આપ કરો. મહાશય ! જેઓને આપણે રાજ કહીએ છીએ તે આ રાજઓ નથી, —આતો ઘરના રાજ, બહારના રાજ, સ્વર્ગના રાજ, નરકના રાજ, વૈકુંઠના રાજ, ગોલોકના રાજ વૃંદાવનના રાઈ-રાજ. કહો વાઈ ક્યાં પલાયન કરી જાઉં ? શિવજી પણ ઘરબાર છોડી સ્મશાનનો આશ્રય લીધો છતાંએ આ રાજના હાથમાંથી ધૂરી શક્યા નથી તો પછી પામર જીવની તે શી વાત ! પરંતુ મહાશય, આપ તો આપના જોરથી આવા રાજઓની સંગે રાજ કરો છો; બલવાનના પક્ષે આ દૂષણીય નથી, આપ કોકો તો સર્વ કાંઈ કરી શકો તેમ છે. પરંતુ મેં તો, ભયથી સજ્જ હોવા થઈ જઈ, સદાએ તેઓના ચરણતલનો આશ્રય લીધો છે, છતાંએ સમયે સમયે ધૂળું છું. મહાશય ! ધન્ય છે પ્રકૃતિને, ધન્ય છે તેની શક્તિને અને તેના મોહિની મંત્રને ! ચરાચર સૃષ્ટિમાં તેનું એકછત્ર રાજત્વ છે, સર્વત્ર જ તે રાજરાજેશ્વરી અને રાજ્યકવતી છે, જીવન અને મૃત્યુ બંનેના તે માલિક છે. કોઈને તે આજે મારે છે, તો, વળી

અપૂર્વ પૂજાવળી

કોઈને કાલે મારીશ એમ કહી રાખી મૂકે છે, કોઈને ડૂબાડે છે, તો, કોઈને વળી તારે છે. એકમાત્ર કૃષ્ણ શિવાય બધાંજ તેની આકર્ષી કરે છે. સદાશય, ખરું કહું તો કેવલમાત્ર તેના ભયને લીધે જ મેં મુરારિ કૃષ્ણનું શરણ લીધું છે—હું બળતો નથી કે આગળ ઉપર શું થશે. કૃષ્ણ નિકટ પ્રાર્થના કરે, કે, મારે આ બળવાન રાજાઓને હાથે કોઈ સગ્ન ભોગવવી ન પડે. જેવી રીતે આનન્દમયીઓની આનન્દમયી મૂર્તિ ભેતો આવ્યો છું તેવીજ રીતે આનન્દમયી મૂર્તિ ભેતો ભેતો આવ્યો બહિં. દયામયીઓની દયા ચાહું છું, બીજું કંઈપણ ચાહતો નથી. આપ લોકની દયા થતાં જ કૃષ્ણ દયા કરશે.

આપ લોકનો

૯૨

જાગલ રતનાધ

પત્રાંક ૮

આખા અનુ,

તમારો પત્ર વાંચી મને બહુ જ કબ્જ થયું છે. મને એટલું બધું લખવું નકામું છે. હશે. સદા હરિપ્રેમમાં મત્ત રહો, હરિ નામમાં રત રહો, પરોપકાર કરવામાં વ્રતી થઈ રહો, અવશ્ય કૃષ્ણ કૃપા કરશે જ. કૃષ્ણને ખરીદ કરવાનું મૂલ્ય એક માત્ર લાલસા છે; બીજા કોઈ પણ ધન કે રતના બદલામાં કૃષ્ણને મેળવી શકાતા નથી. જપ બલ, તપ બલ, વ્રત, અધ્યયન, ઇત્યાદિ કેઈ પણ વસ્તુથી તેમને વશ કરી શકાતા નથી; માટે કહું છું, કે, તમારો અનુરાગ ચાલુ રહે. કૃષ્ણની આગળ સવળા સમાન છે. જગતને આપણું પોતાનું ગણો; જગત કૃષ્ણનું છે અને કૃષ્ણ આપણા પોતાના છે, તેથી કરીને તેમની વસ્તુ અવશ્યજ આપણને પ્રિય હોવી જોઈએ. જગતને જગત ગણી તેના ઉપર પ્રેમ રાખતા નહિ, જગતને કૃષ્ણનું ગણી તેના ઉપર પ્રેમ રાખજો. તેમ કરવાથી હિંસા, દ્વેષ તમારામાં ઉત્પન્ન થશે નહિ; કારણ કે, એ અન્યની વસ્તુ છે, એવું જ્ઞાન રહેવાથી એ વસ્તુમાં કદિ પણ તમને આત્મજ્ઞાન થશે નહિ. ગોવાળીઆઓ ચારણભૂમિમાં ગાયોનાં ટોળાંને પોતાની ગાયો ગણી પરસ્પર સંબોધન કરે

અર્ચુ પત્રાવલિ

છે, કહે છે—“ભાઈ, મારી ગાયને પાછી વાળો,” “મારી ગાય માંદી પડી છે,” “મારી ગાયને વાહરકું આવ્યું છે”—પરંતુ આમાં તેને કાંઈ પણ સુખ દુઃખ થતું નથી; કારણ કે, તે મન અને પ્રાણથી જાણે છે, કે, તે ગાયો તેની નથી; મુખથી જ માત્ર પોતાની કહે છે. તે જ પ્રમાણે જો મન અને પ્રાણથી જાણી શકાઈ જાય, કે, આ સર્વ કાંઈ કૃષ્ણનું જ છે તો તેમ થવાથી જો, કે, સર્વ વસ્તુને આપણી કહી શકીએ છતાંએ કોઈ પણ વસ્તુમાં આસક્તિ થતી નથી;—આનું જ નામ સંન્યાસ, આત્મસંયમ, ઇત્યાદિ. આવી જ્ઞાતનો વિચાર કરવાથી જ જીવ મુક્ત થાય છે અને આવી જ્ઞાતનો પુરુષ જ જીવન્મુક્ત છે. માટે સદાએ આવો ભાવ રાખતા રહેજો. આવા ભાવમાં રહીને પરોપકાર કર્યાથી કદિ પણ અહંકાર આવશે નહિ. અહંકાર નહિ આવ્યાથી જ અભિમાન—શૂન્ય થશે; નિરભિમાની થવાથી જ તે અભિમાન—શૂન્ય નિતાઈની દયા મળશે; અને નિતાઈની પ્રાપ્તિ થઈ, કે, ચૈતન્ય તમારા હાથમાં જ છે; અને ત્યારે તમે નિશ્ચિંત થશો. તે સમયે માત્ર તમે એકલા જ આતંદ અનુભવશો તેમ નહિ પણ અનેક લોકો તમારે લીધે પ્રેમાનંદમાં તણાઈ જશે અને અનેક લોકોને તમે પ્રેમમાં ડૂબાડી શકશો.

તમારો જ

૯૨

પાગલ રૂનાઈ

પત્રાંક ૯

શ્રીચરણોમાં પ્રણામ સહિત વિશેષ નિવેદન,
(નૃસિંહબાબુ)

આપનો સુધાપૂર્ણ પત્ર વાંચી હું ઉન્મત્ત થયો છું. હું જાણતો નથી, કે, શા વડે તમે પત્ર લખો છો અને શા વારતે તે મને આટલો બધો મધુર લાગે છે. કેટલાંએ પુણ્યના સમૂહના ફલમાં આપ જેવું રતન મને મેળવી આપવામાં આવ્યું છે. કૃષ્ણ ઘણા જ દયામય છે; તેમની અપાર દયાનો અંત નથી અને તુલના પણ નથી. પતિતોના ઉપર તો તેમની અધિક દયા છે; તેથી જ તો તેઓ મને આટલા બધા ચાહે છે, તેથી જ તો તેઓ વાદળાંની વાંછના કર્યા વગર જલ આપતા રહે છે. આવા દયામયને પણ હું બૂલી જઈ છું—ધિક્કાર છે મને ! મહાશય ! કૃષ્ણે આપને નવ-જીવન આપ્યું છે; હવે તેઓ આપને ક્રમે ક્રમે સકલ પ્રકારનું સુખ અને શાંતિ પણ આપશે. આપ નિશ્ચિંત રહેજો, પરંતુ મારા ઉપર દયા રાખજો. ગરીબ ઉપર દયા રાખવાથી કૃષ્ણ સંતુષ્ટ રહે છે. મહાશય ! આપ મને જેવો ધારીને લખો છો તેની સાથે મારે કશો સંબંધ નથી. આ પ્રેમશ્લેષ કઠિન જીવન ધારણ કરી કપટે દિન કહાડું છું. મેં ધાર્યું હતું, કે, આ જીવનમાં કૃષ્ણ-ભજન કરી સુખી થઈશ; પરંતુ

અપૂર્વ પૂનાવલિ

તેમાંનું તો કશુંએ થયું નહિ. માત્ર માણસને ભજતો રહ્યો છું; માણસને પકડવા જતાં કૃષ્ણને છોડી દીધા છે. મારા જેવો પાગલ આ પૃથ્વીમાં બીજને કોઈ હશે ખરો? કોઈ કોઈ વાર જીવન ભાર રૂપ જણાય છે. સર્વ કાંઈ કૃષ્ણની જ ઇચ્છા છે; માર્ગ તેઓએ જ દેખાડ્યો હતો અને વળી અંધકાર પણ તેઓએ જ કરી દીધો છે; તેઓની જે ઇચ્છા છે તે જ થાય છે અને થશે; આપણી તથા ચિંતામાં કાંઈ ફલ નથી એમ જાણતાં છતાં પણ હું નિશ્ચિંત થઈ શકતો નથી. કોઈ કોઈ વાર બહુ કષ્ટ થાય છે અને તે દયામયતા ઉપર રાગ પણ થાય છે ખરો. આપ આશીર્વાદ કરો, કે, કૃષ્ણના ઉપર નિર્ભર થઈ મારું અવશિષ્ટ જીવન સમાપ્ત કરી શકું. મહાશય ! આ સંસારમાં પુત્ર, કન્યા, બ્રાહ્મિની પતાકા છે અને તેના ફલસ્વરૂપ છે; ભ્રમથી ઉત્પન્ન થયેલા પદાર્થ થકી જેઓ સુખની વાંછા કરે છે તેઓ દ્વિગુણ ભ્રમમાં પડે છે. પણ રસિક પુરુષ તો પોતાના પરાજયનું નિશાન સન્મુખ રાખીને જ કાર્ય કરે છે, કે, જેથી વળી બીજી વાર ભ્રમમાં ન પડાય. માટે કહું છું કે મહાશય ! આ જાદુઈ બાજીમાં હું એવો તો મુગ્ધ બની ગયો છું કે પ્રાણના પ્રાણ કૃષ્ણને પણ ભૂલી ગયો છું; પરંતુ કૃષ્ણ એવા દયામય છે, કે, હું તેમને ભૂલી ગયા છતાં પણ, તેઓ મને ભૂલી ગયા નથી; સદાએ તેઓ મારાં આદર અને જતન કરે છે. હવે આપ લોકો મળ્યા છો તેથી ઘણીવાર આશા રહે છે, કે, હવે હું નિશ્ચિંત થઈ શકીશ અને પાછો ભ્રમમાં

પાગલ પંનાથ

પડીશ નહિ. આ આશા હૃદયમાં રાખીને જ મેં આપ લોકોનું શરણ લીધું છે; શરણાગતનું પ્રતિપાલન કરશે એ જ માત્ર પ્રાર્થના છે. બ્રાન્તને વધુ ભૂલાવવાનો પ્રયત્ન કરતા નહિ, દારૂડિઆને વધુ મદ પાશે નહિ. એક તો હું અડંકારથી પૂર્ણ થઈ આમતેમ ભટકું છું; તેમાં વળી જો આપ લોકો મને કોઈ અગાધ જલમાં ફેંકી દેશે તો ફરી આપ લોકો મને પામશે નહિ; હવે મને ફૂગાડવો, કે, તારવો એ આપ લોકોના હાથમાં છે, જેમ આપ લોકોની ઇચ્છા હોય તેમ કરો. મદાશય ! મદાશક્તિને તુચ્છ ગણી તેની સાથે ખેંચ કરવા હું ગયો હતો; હવે તેના ફક્ત ભોગવવાનો સમય આવે છે. જે શક્તિ આસ્તે આસ્તે સમસ્ત જગતનો ગ્રાસ કરી રહી છે, તેને આપણે સામાન્ય અગત્યા સ્ત્રીઓ ધારીએ છીએ; એકવાર પણ વિચારી જોતા નથી, કે, તેઓ કોણ છે અને તેઓનું કાર્ય શું છે ? પરંતુ તેઓ તો સઘળું જાણે છે. આપણને ગોથાં ખાતાં જોઈને તેઓ બહુ ખુશી થાય છે; આપણાં બાંધવોની ગ્રંથી વળી જરા વધારે સખત કરવાને તેઓ સદાએ તત્પર હોય છે. છાંડવાની વાત તો બાજુએ રહી, પરંતુ નિત્ય નૂતન પ્રકારે બાંધવાને તેઓ પ્રવૃત્ત રહે છે. આપણે તેઓશ્રીના ચરણોના એવા તો છાંદુદર જેવા નરમ પાળેલાં પશુઓ છીએ, કે, આનાકાતી કર્યા વગર આપણે આપણા હાથ અને હોઠ આગળ ધરીએ છીએ અને તેઓ ધીમે ધીમે આપણા અણંગોને બાંધી લઈ આપણને નિર્જીવ જડવત્ કરી મૂકે છે. જેવી તેઓ

અપૂર્વ પૂજાવળી

દયામયી છે તેવી જ તેઓ નિષ્કુર પણુ છે. તેઓની લીલા કાણુ જાણી શકે? જીવગણુ તેઓની દયાના પ્રાર્થી થઈને જ પૃથિવી પર અવતરે છે પરંતુ જરા સતેજ થતાંવેંત જ તેઓની દયા અને મમતા ભૂલી જાય છે અને તેઓની સંજે ક્રીડા કરવા જાય છે. પરંતુ થોડા સમયમાંજ પોતાની ભૂલનું ભાન થાય છે. તે સમયે પરાજીત થઈ ભયાનક બંધનમાં બદ્ધ થવાય છે અને તે વેળાએ જીન્ને કોઈ આરો રહેતો નથી. ત્યારે ખરેખર! નાથેલા બળદની પેઠે રોતાં રોતાં બાર વહન કરે છે અને સમયે સમયે માર પણુ ખાય છે. માટે કહું છું કે મહાશય! આ સાપની સાથે ખેલ ન કરવો એમાંજ સાર છે. અને જો કોઈની ખેલવાની ઇચ્છા થાય તો, તેણે એ વિષયમાં ચારી રીતે સમજી કારવી લેવું જોઈએ અને મંત્રતંત્ર પણુ શીખી લેવા જોઈએ. આપણે ક, ખ, બણ્યા વગર નોકરી કરવા નીકળીએ તો શેઠના ખાંસડાં ખાતાં અને રડતાં રડતાં જ આપણા દિવસ જાય. ક્રમે ક્રમે ઉન્નતિની આશા તો આજુએ રહી પણુ લાભમાં તો લાતો જ ખૂળ મળે. તેમ છતાંએ મળેલ તો જુઓ, કે, લાતોમાં જો ખરેખરી લાતો હોય તો એકદિન ને એકદિન ચાકરી ઉપર તિરસ્કાર આવે ખરો; પરંતુ કામલ પગની લાતોમાં કાણુ જાણે શો ગુણ છે, કે, એક વાર લાત ખાધી, કે, પાછી ખાવાની ઇચ્છા થાય છે. સર્વેના જીવનમાં આ લાતોનો લ્હાવો લેવાની ઇચ્છા સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. ધન્ય છે તે શક્તિને, કે,

પાગલ રનાઈ

જેનામાં આટલી શક્તિ અને ગુણ છે. આજ શક્તિ કૃષ્ણનું એક પ્રાધાન આવરણ છે; એથી દરીને જ કૃષ્ણનાં દર્શન કરવાને કોઈ શક્તિવાન થતું નથી, અને દર્શન કરવા જતાંએ પ્રથમે એ શક્તિના હાથમાં ફસાઈ પડાય છે. મહાશય ! એ તો બેધારી તલવાર છે; પ્રસન્ન થતાંએ વિપદ અને ગુસ્સે થતાંએ વિપદ. એમના હાથમાંથી છટકી જવું એ રસિક લોકનું કામ છે, કારણ કે વચસો માર્ગ તેઓ સારી પેઠે જાણે છે. તેઓની જ ઉક્તિ શબ્દો છું:—

“કલંકપૂર્ણ તળાવમાં ભલેને સ્નાન કરે,

પણ ભીંજવતા નહિ માથાના કેશ.”

આમાં જોરજુલમનું કામ નથી, ખુશામતનું કામ નથી. આમાં તો મધ્યમ માર્ગનું જ કામ છે. મહાશય ! કૃપા કરી મને તે માર્ગ બતાવો. મને લાગે છે, કે, નીલકંઠે તેની જ પ્રાપ્તિ માટે પોતાના એક ગીતમાં કહ્યું છે કે:—

“નયન આવરણ લઈલે, મા અલ્પમયી એકવાર,

તવ કૃપાથી ભવ-સાગર આ, કરી જઈ હું પાર.”

અનેક આશાએ મેં આપનું શરણ લીધું છે. મારી ઉપર દયા કરજો. ભિખારીને રોજ રોજ હાથ જોડી માફ કરવાનું કહેતા નહિ; એકદિન તો તેની ભિક્ષાની ઓળી ભરી દેજો. અને જો ખરેખર જ આપની પાસે કંઈ ન હોય તો દયા કરી મને એક ભલામણ પત્ર લખી આપો, કે, અંદર ગૃહિણી પાસે જઈ તે નિવેદન કરું અને મનમાનતી રીતે મારી ઓળી ભરી લઉં અને પેટ ભરીને ખાઈ પણ

અપૂર્વ પૂજાવળી

હઉં. એ દયામયીઓની દયા થયેથી કશુંએ દુઃખપ્રાપ્ય નથી.
તેઓ જ તો મારાં ઇચ્છામયી અને પૂર્ણાનન્દમયી છે. હું તો
તેઓની દયાનો જ માત્ર પ્રાર્થી છું. પાગલની વાતોથી કશું
મનમાં લાવતા નહિ.

આપ લોકને

૯૨

પાગલ રૂનાઈ

પત્રાંક ૧૦

શ્રીચરણોમાં,

આપનો પત્ર માર્ગમાં છે ખરો, પરંતુ એ આશામાં વધુતાર બેસી રહેવાયું નહિ તેથી આજે પાછો “માંગીને માન અને રડીને પ્રેમ” લેવા આવ્યો છું. મારું માન તો માનમયીઓ આગળ જ છે. આદર તો આદરિણીઓ જ જાણે છે. એટલા માટે જ તો ચંડાવિનીઓથી માંડીને ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ સ્ત્રીઓને ચરણે મેં મારાં મન અને પ્રાણ વેચી નાંખ્યાં છે. જોઈ તો ખરો, કે, તેઓની દયા થાય છે કે નહિ? આપનો બન્નામણુ પત્ર તેઓની આગળ લઈ જાઉં અને જોઈ, કે, તેનાથી કદાચ તે દયામયીઓની દયા મળે છે, કે, નહિ. જગતની સર્વે જ સ્ત્રીઓ તે એક મહા-શક્તિરૂપી મહાપ્રકૃતિની એક એક મૂર્તિ છે. કહેવત છે, કે, “ઘેટાંનાં શીંગડાં વાંદાં પણ લડવા સમયે સીધાં.” તે જ પ્રમાણે સર્વે સ્ત્રીઓ સરખી હોય છે. તેથી જ તો કહ્યું છે, કે, (જે, કે, આ વાત કોઈ સમજતું નથી), “All women are the same, but their faces are different.”

ખરેખર આ વાત સાચી છે. જે અર્થમાં લક્ષ્યે તે અર્થમાં સાચી છે. જે અર્થમાં અંગ્રેજ મહાત્માએ ઉપલું વાક્ય લખ્યું છે, તે પણ સાચું છે અને જગતની સર્વે

અપૂર્વ પૂજાવલિ

સ્ત્રીઓ તે એક મહાશક્તિ છે, એ વાત પણ મહાસત્ય છે. શાસ્ત્રમાં લખ્યું છે, કે, વ્યાસને ત્યારે શિવે કાશીમાંથી કાઢી મૂક્યા, ત્યારે તેઓએ નવીન કાશી કરવા માટે પ્રયત્ન આરંભ્યો અને ગંગાને પોતાની કાશીની ચારે દિશાએ ફરી વળવા માટે તપશ્ચર્યા દ્વારા સંતુષ્ટ કરી; ત્યારે ગંગાએ દર્શન આપી કહ્યું, કે, “વ્યાસ, તમે બૂઝ્યા; પાર્વતીને અસંતુષ્ટ કરી મારી પાસે પાર્વતીની વિરૂદ્ધ પ્રાર્થના કરવા આવ્યા છો ખરા, પણ, તમારે બળવું ઉચિત છે, કે, પાર્વતી અને મારામાં અભેદ છે એ તો સત્ય જ છે. પરંતુ, દેવલ પાર્વતી અને મારામાં જ અભેદ છે એટલુંજ નહિ પણ પૃથ્વીમાં નાના યોનિમાં જે સકલ સ્ત્રી-મૂર્તિ છે, તે, સર્વેની સાથે મારે અભેદ છે.” માટે સ્ત્રી-રસર સમજવાની કોઈની પણ શક્તિ નથી; દૂરથી જ તેઓને નમસ્કાર કરવા એ જ માત્ર સ્ત્રી-રસર બેદ કરવાનો પ્રધાન ઉપાય છે. નિર્વાણપથ ખુલ્લો કરી આપનાર માત્રિક પણ સ્ત્રી જ છે અને ચિરજીવનને માટે તે પથ બંધ કરી ઘેર નરકનો પથ ઉઘાડી આપનાર માત્રિક પણ તેઓ જ છે. આવી વિરૂદ્ધશક્તિમયીઓના શ્રીચરણે કોટિ કોટિ પ્રણામ. તેઓની આનંદમયી મૂર્તિ જ સુખ આપનારી અને શુભ કરનારી છે અને તેઓનું ઘેર પિશાચી રૂપ મહા કરાલ અને ભયંકર છે. કદિપણ આવું ઘેર રૂપ મને જોવાનું ન થાય એવું ધ્વસ્ત્રુંધું. જે સ્તનમાંથી ક્ષીર નીકળી મને જીવન આપ્યું છે તે જ સ્તન મને આકર્ષણ કરી મૃત્યુના મુખમાં ધકેલી દે છે. કેવી મહાશક્તિ ! ત્રાહિ,

પાગલ પંનાથ

ત્રાણિ !! મહાશય, આપ તો પરમ રસિક છો, તેથીજ તો સાપને રમાડી લોકોનું મનરંજન કરો છો. પરંતુ માફ ઘણું જ દુર્ભાગ્ય છે, કે, હું સાપનો મંત્ર જાણતો નથી. દયા કરી જો મને તે શીખવી દો તો એકવાર નિર્ભયે આ કામ-રૂપિણી કાલી કરાલીઓની સાથે પ્રાણુ ખોલીને કીડા કરી જીવન સફલ કરી લઉં. હું ઘણો પામર છું; મારા નસીબમાં એ સુખ અસંભવ છે. જેઓએ ક, ખ, નો અભ્યાસ કર્યો નથી તેવાઓને Conic Sectionની સમજણ પ્રયત્ન દ્વારા પણ આપી શકો ખરા કે? આપ લોકો જો મનમાં લો તો જાણુએ કરી શકો તેમ છો; મોટાંઓને અસાધ્ય એવું કશુંએ નથી. આ 'પત્ર મેં' આપને જ લખ્યોછે એમ નથી; તમો દાંપતીયુગલને ઉદ્દેશીને લખ્યો છે. આ અઘમતે શીખવવાને અને તારવાને યુગલ-રૂપ વ્યક્તિ અન્યરૂપને પક્ષે અસંભવ છે. માટે જ તો યુગલરૂપ કરવાને અને યુગલ રૂપ થયેલા જોવાને મને બહુ જ ગમે છે. તમો દાંપતીયુગલ મારા પ્રાણુસ ગ્રાહણ કરજો. ગર્વિણીઓનો ગર્વ જોવા મને બહુ જ ગમે છે.

આપ લોકોનો

૯૨

પત્રાંક ૧૧

શ્રીચરણોમાં,

મહાશય ! આપનું શરીર ખરાબ થવાનું બીજું એક નિગૂઢ કારણ તે શું તે કહો વારુ ! બે કોષ વિવાદિતા છોકરી મોટી વય પર્યંત સ્વામીના હાથમાં સોંપાયા વગર પિતામાતાના ઘરમાં રહે, તો તેનું શરીર કદિપણ સાચું રહે ખરું ? Palpitation of the heart, મૂર્ચ્છા, નિસ્તેજતા, જડતા, ઇત્યાદિ નાના પ્રકારના રોગોથી પીડાઈ શરીર માટીરૂપ થઈ જાય કે નહિ ? તેજ પ્રકારે ઇશ્વરની સૃષ્ટિમાં પણ જણાય છે. તમોગુણ એ આરંભ અવસ્થા, રત્નેગુણ એ મધ્ય અવસ્થા અને સત્ત્વગુણ એ શુદ્ધ અવસ્થા છે. જીવ બે ક્રમે ક્રમે તમોગુણથી આરંભીને સત્ત્વગુણની દિશામાં આગળ વધે નહિ, તો, તેમ થવાથી તેનું શરીર આપોઆપ જ ખરાબ થઈ પડે છે. બાહ્યકાલ એ જીવનની કોઈપણ અવસ્થામાં ગણ્ય નથી. યૌવનથી માંડીને જ અવસ્થાનો આરંભ થાય છે. તે અવસ્થામાં મનુષ્ય તમોગુણથી આક્રાન્ત થઈ નાના પ્રકારનાં કાર્યો કરે છે; તે સમયે સદન પણ થઈ શકે છે. ત્યાર પછી પ્રૌઢાવસ્થા આવે છે; તે સમયે મનુષ્ય તમોગુણ અને સત્ત્વગુણની વચ્ચે વચ્ચે હોય છે. ત્યાર પછી વૃધ્ધાવસ્થા

પાગલ રંજનાથ

-તે સમયમાં સત્વગુણનું અવલંબન કરવું એ જ શ્રેયરકર છે. સાધનમાર્ગના સંબંધમાં પણ એ જ પ્રમાણે છે. શક્તિ એ આરંભ અવસ્થા, શૈવ, સૌર, ઇત્યાદિ મધ્ય અવસ્થા અને વૈષ્ણવતા એ ચરમ અવસ્થા છે. આપણો હવે મા (શક્તિ) પાસે રહેવાનો સમય નથી; વિવાહને ઉપયુક્ત થયા છીએ. માટે હવે જગત્સ્વામી કૃષ્ણનું અનુગમન કરવું એ જ કર્તવ્ય છે. તમે તો અનેક પુણ્યના ફલે વ્રજવામમાં આવ્યા છો, તો, હવે અંતર અને આધારનો મેલ ઘોઈ નાખી મધુર કૃષ્ણનામ ત્રણ કરો અને તમે જ્ઞેશો કે નવ-જીવન પ્રાપ્ત થઈ તમે ચિરયુગમાં રહેશો. હવે માંસ, ઇત્યાદિ તામસ ભોજનમાં તથા પશુલિંસા, ઇત્યાદિ તામસ યાગયજ્ઞમાં મગ્યા રહી શરીર અને મનને અપવિત્ર કરવાનો સમય નથી. હવે તો શુદ્ધ આધાર અને કૃષ્ણનામમાં અનુરક્ત થવું એજ ઉચિત છે; તમે જ્ઞેશો, કે, એક મહિનાની અંદર જ શરીર નિરોગી અને મન પવિત્ર થઈ વિશુદ્ધ આનંદનો ભોગ કરી શકશો. શરીર આધાર ઉપર આધાર રાખે; વિશુદ્ધ દ્રવ્યનો આધાર કર્યાથી શરીર વિશુદ્ધ કાં ન થાય વારુ? માટીની વસ્તુ માટી જ રહેવાની અને સુવર્ણની વસ્તુ સુવર્ણ જ રહેવાની. માટીની વસ્તુ કોઈપણ પ્રકારે સુવર્ણ થઈ શકવાની નથી. સુવર્ણ માટી થઈ શકવાનું નથી. તે જ પ્રમાણે તામસિક દ્રવ્યના આધારથી શરીર તામસિક જ થવાનું. મહાશય ! હું મોટો ચંડાલ છું. કૃષ્ણ નામનો

અપૂર્ણ પંચાવળી

મલિમ્મ હું તે શું સમજું! તોપણ શાસ્ત્રમાં લખ્યું છે અને અનેક સાધુઓના મુખથી સાંભળ્યું છે, કે, કૃષ્ણનામ એક મહૌષધિ છે; અન્યાન્ય ઔષધો કેવલ માત્ર દૈહિક રોગ નાશ કરેછે, પરંતુ કૃષ્ણનામ તો પારમાર્થિક વ્યાધિ પણ નાશ કરેછે, જીવને પવિત્ર કરેછે અને શાંતિમય વૃંદાવનમાં લઈ જાયછે. ભવરોગ નાશ કરે એવું આવું બીજું ઔષધ છે જ નહિ. શારીરિક વ્યાધિ નામાખ્યાસથી નષ્ટ થઈ શરીર પવિત્ર થાય છે. માટે તે મહૌષધિ હવે વ્યવહાર કરી જોવી એ શું સારું નથી? વધુવાર ભૂલમાં રહેવું એ શું સારું છે? આ મધુર નામ અદરદઃ સ્મરણ કરવાની અભિલાષાએ શિવે સંસાર ત્યાગ કરી બિલ્વવૃક્ષના મૂલનો આશ્રય લીધો છે. આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે, કે, સંસાર ત્યાગ એ પારમાર્થિક શાંતિનું અને બિલ્વવૃક્ષ એ ઔદિક શાંતિનું પ્રથમ પગથિયું છે. માટે નિવેદન માત્ર એ જ, કે, અદરદઃ કૃષ્ણનામમાં મત્ત રહો અને જોશો, કે, સઘળાં સારાં વાનાં થશે. પાગલની માફક મેં ઘણી વાતો લખી નાંખી છે; પણ મનમાં કાંઈ લાવતા નહિ; માફ કરજો.

અત્યંત આશ્રિત

૯૨

પાગલ રૂનાઈ

પત્રાંક ૧૨

યતીન બાબુ,

આપનો પત્ર આઘોપાન્ત વાંચી હું બહુ જ લજ્જિત થયો છું. આ અધમ ચંડાલ પાસે સદુપદેશ મેળવવાની જે અભિલાષા આપે કરી છે તે કોઈ પર્ણકુટીરવાસી અથવા તેના કરતાં પણ દરિદ્ર વૃક્ષતલવાસી પાસે રાજ્યની પ્રાર્થના કરવા જેવું કયું છે. મારી અવસ્થા હું જ જાણું છું; મારા જેવો દાંભિક બીજો કોઈ જ નથી. જેઓ પાપને પાપ જાણી આચરે છે તેઓ કૃષ્ણ નિકટ ક્ષમા મેળવે ખરા; પરંતુ મારા જેવા પાપાંડી—જેઓ પ્રભુનું નામ લઈ, ધર્મનો ઢોંગ કરી, પાપ કરે છે તેઓનો ઉદ્ધાર ક્યાંથી થાય ? મારા અંતઃકરણની વાતનું મનમાં ને મનમાં ચિંતવન કરતાં પણ મહા ભય ઉત્પન્ન થાય છે. લોકની આગળ તે પ્રકાશ કરવી એતો અસંભવિત છે.

“મદ્વિધો નાસ્તિ પાપાત્મા નાપરાધી ચ કશ્ચન ।

પરિહારે ડપિ લજ્જા મે કિં બુવે પુરુષોત્તમ ॥”

મારી અવસ્થા તેવી જ છે. પોતાના પાપની વાત પ્રભુ પાસે બોલતાં લજ્જા આવે છે.

“અર્થલાભ એજ આશે,

કપટ વૈષ્ણવ વેશે,

ભ્રમથી ભટકું ધરે ધરે.”

અપૂર્વ પૂજાવલિ

બરાબર આ જ મારા અંતરની વાત છે. છતાંએ આપ અટલ વગેરેના મુખથી મારે ચિત્તે જે વાતો સાંભળો છો, તેનું કારણ અન્ય કશુંએ નહિ, પણ માત્ર એ જ કે તેઓ દયા કરી મારા ઉપર પ્રેમ રાખે છે અને મને પોતાના નિજજન ગણે છે; અને તેથીજ મારા દોષોને તેઓ ગુણ ગણે છે અને લોકોની આગળ તે કહેતા શરમાતા નથી. કહેવાય છે કે, પોતાનો દીકરો કાયજાના જેવો કાળો હોય છતાંએ માઆપ તેમાં ઉજ્જવલ શ્યામવર્ણુ દેખે છે. પ્રેમની આંખો જ ન્યારી હોય છે. “Lover sees angel's beauty in Egyptian brow”. તેથીજ તેઓ મારા ઉપર પ્રેમ રાખે છે. ગમે તે હો પણ ખરું પૂછો, તો, મારામાં કશો ગુણ નથી.

મહાશય! ગત કર્મ બૂલી જાઓ; તેને માટે મનમાં દુઃખ ધરશો નહિ. પાપીઓ જે દિવસે કૃષ્ણનામની દિક્ષા લે છે તે જ દિવસથી તેઓનાં પૂર્વ પાપ નાશ થઇ તેઓને નવ-જીવન પ્રાપ્ત થાય છે. આપને પણ નવ-જીવન પ્રાપ્ત થયું છે, તો હવે પાછી પૂર્વ કર્મોની ચિંતા કરી અનર્થક મનમાં અશાંતિ આણુશો નહિ. નિશ્ચિંત મને નામ લીધા કરો, સઘળી અશાંતિ દૂર થઇ પરમ શાંતિ પ્રાપ્ત થશે, કશી ચિંતા નહિ. કૃષ્ણનામ કરતાં બીજે કોઈ મહામંત્ર નથી. નામ જ ભવરોગની એકમાત્ર મહૌષધિ છે. નામ સ્મરણ કરવાથી આ લોકમાં અને પરલોકમાં અવિશ્રાંત આનંદ અને શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે. નામ બૂલશો નહિ; નામ લેતી

પાગલ સંસ્કાર

વખત સમય-અસમય, સ્થાન-અસ્થાન. પવિત્રતા-અપવિત્રતા, કાંઈ વિચાર કરતા નહિ; એમાં આસન-શુદ્ધિ કે જૂન-શુદ્ધિની જરૂર નથી; ગમે ત્યારે લેવાથી લાભ અને આનંદ જ છે. જીવના દુઃખથી ઉદ્ધિગ્ન થઈ દયામય હરી શ્રીગૌરાંગરૂપે પધારી ચાંડાલ પર્યંતને નામ વહેંચી જગતને ધન્ય કર્યું છે; આટલા માટે જ શ્રીગૌરાંગ સર્વથી પ્રધાન કહેવાય છે, એમ જાણાય છે.

આપના શરીરની અવસ્થા સાંભળી ખરેખર હું દુઃખિત થયો છું; ગમે તે હો, પણ કશી ચિંતા કરતા નહિ. હજી પણ સમય છે, હજી પણ પ્રયત્ન કર્યાથી ભાંગેલું ઘર નવું થઈ શકે તેમ છે. ઘર હજી પણ વાસોપયોગી છે, હજી પણ સાવધાન થયેથી સુખમાં રહી શકશે. શરીર સાફ રાખવા માટે બ્રહ્મચર્ય જ સર્વથી પ્રથમ અને પ્રધાન ઉપાય છે. વીર્ય જ જીવન છે, વીર્ય જ શરીરના રક્ષણનું મૂલ કારણ છે; વીર્ય-ધારણ એ જ પ્રધાન બ્રહ્મચર્ય છે એ વાત ખૂબ ધ્યાનમાં રાખજો. એ સંબંધી બીજું જે જે કહેવાનું, કે, કરવાનું હોય તે અટલ પાસેથી તમે સાંભળશો. થોડા દિવસ રોજ ૧૦-૧૨ મોટી એલચી ખાજો, તેનાથી ઘણો ફાયદો થશે. પારકાને સામાન્ય ઉપકાર કરી શકશે તો જીવન સાર્થક થયું એમ જાણજો. વાક્યદ્વારા અને કાર્યદ્વારા પરોપકાર કરવા પ્રયત્ન કરજો. આહાર ઉપર વિશેષ નજર રાખજો. અપવિત્ર દ્રવ્ય કદી પણ ચલાવું કરતા નહિ. પતિ માટે પ્રાણ પાથરનારી એવી તમારી સ્ત્રી પર ધ્યાન આપજો.

અપૂર્વ પૂજાવળી

તેને તેના ઉપયુક્ત માન આપજો. તેઓજ ગૃહલક્ષ્મી અને મૂલશક્તિ છે, એમ જાણજો. જગતની સ્ત્રી માત્રને ઉપયુક્ત માન આપજો. શ્વાન અને ગિઝાડાની સ્ત્રીઓને પણ તેજ મહાશક્તિ ગણી માન આપજો. તેઓની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરતા નહિ. તેઓ જ બ્રહ્મ આપવાને અને દરી લેવાને એક માત્ર માત્રિક છે. અવકાશ મળે અટલ, નિયોગી, વગેરે સાથે એકાંતમાં ચર્ચા કરજો. તેમાં ઘણો આનંદ મળશે. હાથરસમાં હવે તમે કેટલા દિવસ રહેનાર છો ! મહાશય ! મારા ઉપર દયાદષ્ટિ રાખજો; આપ લોકો જ મારી આશા અને ભરોસો છો. મારા પોતામાં કોઈ શક્તિ કે સામર્થ્ય નથી. હું તો પ્રકૃત સાધન ભજનહીન એક બદ્ધ શ્વમાત્ર છું. મારામાં કોઈ પણ ગુણ નથી. રાધા, અટલ, વગેરે સવળા જ મારી આશા અને ભરોસો છે. તેઓ પાસેથી જ ઘણું જાણી શકશો. ઇષ્ટ મંત્ર ગમે તે હંધાય પણ નામ જપતી વખતે મધુરમાં મધુર રાધાકૃષ્ણ નામ લેજો; સર્વ એક જ છે, માત્ર નામમાં જ ફેર છે. કોઈ પણ પ્રકારે મનમાં સંદેહ આણશો નહિ. મારા જેવા નરાધમને જેવા માટે આટલા વ્યાકૃત કેમ છો ? કૃષ્ણની ઇચ્છા હશે તો એક દિવસ મળવું થશે ને થશે જ. આપનાં પરમ પવિત્ર સ્ત્રીને મારા યથાયોગ્ય પ્રણામ કહી નિવેદન કરજો, કે, મારા ઉપર સ્નેહ અને દયાની નજર રાખો. તેમનો પ્રેમ છે તેથી જ મને આટલો ગર્વ છે, માંડે પોતાનું કહીએ તો કાંઈ જ નથી. સમયે સમયે શ્રીધામ ટુંદાવન દર્શન કરવા જજો. તેથી

પાગલ રૂનાઈ

પણુ મનને ઘણી શાંતિ મળશે. કૃષ્ણ-કૃપાથી અમો સારાં
છઈએ, કાંઈ ચિંતા કરશો નહિ. સમયે સમયે દયા કરી
મારી ખચર લીધા કરજો.

આપ લોકનો

રૂનાઈ

અપૂર્વ પુત્રાવલિ

પત્રાંક ૧૩

પ્રાણપ્રિય રાધા,

બાબા, તમારો પત્ર અને લીચીનું પાર્સલ મળ્યાં. એટલી બધી તસ્દી શા માટે? મારા દિવસ તો હવે પૂરા થવા આવ્યા છે, ત્યારે એટલી બધી તસ્દી શા વાસ્તે? બાબા, શું કહું? પ્રત્યેક લીચી તમારા પ્રેમ અને સ્નેહથી પરિપૂર્ણ હોઈ તેમાં તમારી મુખાકૃતિ રહેલી માલમ પડી આવે છે. પ્રત્યેક ચીજને મેં ઘણા આદરથી સ્પર્શ કરી તમારા આત્મિગતનું સુખ મેળવ્યું છે. આનંદની વસ્તુ અમો સર્વેએ ઘણા આનંદથી ખાધી છે. હેં બાબા રાધા, મારે માટે એટલી ચિંતા શા માટે? ચિંતાનું તો કશું કારણ નથી. હું વારંવાર તમને લખું છું, કે, મારે માટે ચિંતા કરવી નહી, તોપણ મને ભૂલી જશો નહિ અને સમયે સમયે ખબર લેતા રહેજો. તમે લોકો જ માત્ર જીવન-સર્વસ્વ છો, તમે લોકો જ મારી ધર્મધ્વજ છો, તમારા લોકોનો વિચાર આવતાં આ દુઃખમય સંસાર વિષ્ણુના વૈકુંઠ કરતાં પણ આનંદમય લાગે છે અને છોડવાની ઇચ્છા થતી નથી. હવે સંસાર છોડતાં કાંઈક કષ્ટ ઉપજે એમ લાગે છે. એક સમયે આ સંસારથી છૂટી જવા માટે મેં પ્રાર્થના કરી હતી. આજ કેવલ તમારા લોકોને માટે જ તેજ સંસારમ

પાગલ રૂનાથ

અથવા તેના કરતાં પણ વધારે બીષણ સંસારમાં હજી થોડા વધુ દિવસ રહેવાની ઇચ્છા કરું છું. આશ્ચર્ય ! ધન્ય છે તમારા બલને ! શ્રીજયદેવ લખી ગયા છે કે:—

“કંસારિરપિ સંસારવાસનાબદ્ધશંખલામ્ ।

રાધામાધાય હૃદયે તત્યાજ વ્રજસુંદરી : ॥”

હવે હું સમજ્યો, કે, તે ગોલોકવિહારીને આ સંસારમાં લાવવા માટે કેવલ પ્રેમ જ શક્તિવાન છે; પ્રેમથી આદૃષ્ટ થઈને જ શ્રીહરિ ગોલોક છોડીને વ્રજભૂમિમાં અને પ્રેમને માટે જ નારાયણ વૈકુંઠ અને લક્ષ્મીના ત્યાગ કરીને પૃથ્વી ઉપર અવતીર્ણ થયા છે. ત્યારે શ્રીકૃષ્ણના સંબંધમાં પ્રેમ એટલું બલ ધરાવે છે, ત્યારે સામાન્ય મનુષ્યની તો વાતજ શી કરવી ? હું પણ હમણાં તમારા લોકોના પ્રેમમાં પડી મારું જીવન-સર્વસ્વ અને મારા પ્રાણ શ્રીકૃષ્ણને પણ ભૂલી ગયો છું. તમારા લોકોના ચિંતનમાં જ દિનરાત કહાડતાં ઇષ્ટનું ચિંતન કરવાનો સમય મળતો નથી અને સમય મળતાં પણ મન લાગતું નથી. માટે કદાચ તમને લોકોને પત્ર ન મળે તો એમ નહિ સમજતા, કે, હું તમને ભૂલી ગઈ નિશ્ચિંત રહ્યો છું. પ્રાણ જશે તોપણ તમે લોકો મારા મનમાં રહેશો.

પ્રાણપ્રિય રાધિકા બાપાની વાત સાંભળી મોહિત થયો છું; આશ્ચર્ય પામ્યો નથી. રાધિકા તે આપણા શિવા-નન્દના પુત્ર પ્રેમદાસ જેવા છે. માટે જ તે સઘળું છાનું છાનું કર્યા બાદ છે, બહાર તેટલું જણાવતા નથી. બાપા રાધા,

અર્ચા પૂજાવળી

રાધિકાનો ભાવ જોઈ આશ્ચર્ય પામશો નહિ, કારણ કે, મોટા સાપ કરતાં નાના સાપનું વિષ અધિક હોય છે. વૃદ્ધ કરતાં બાલકનો પ્રયત્ન અધિક હોય છે. સિધ્ધ કરતાં સાધકની વ્યાકુલતા અધિક હોય છે. તે જ પ્રમાણે પ્રથમ અવસ્થામાં સર્વની સ્થિતિ એવી જ થઈ પડે છે. પૂર્વરાગમાં શ્રીમતીની જે એષ્ટા અને વ્યાકુલતા હતાં તે ભાવનો વિરહમાં શુદ્ધિ અભાવ હતો. મારા રાધિકાનો આ પૂર્વરાગ છે. હવે પ્રાર્થના એ છે, કે, આ નવ-અનુરાગ પ્રતિદિન વધીને મહારાગમાં પરિણત થાય, પ્રેમ દિન પ્રતિદિન વધીને મહાભાવમાં પરિણત થાય. કૃપણ એવો દિવસ ક્યારે લાવશે? આપણુ-માંના કોઈ એક જાણુમાં પણ આવો ભાવ ઉત્પન્ન થાય તો આપણે સર્વે કૃતાર્થ થયું. એક જાણુ ઘણો ખરચ કરી મૂર્તિની સ્થાપના કરે છે અને હજારો લોક તેનાં દર્શન કરી આનંદ પામે છે. એક શ્રીઅદ્વૈતે શ્રીગૌરાંગને આજ્ઞા હતા અને લાખોમાં લાખો જીવો તેનાં દર્શન કરીને નિષ્કાપ થયા હતા-પ્રેમનાં પૂરમાં જગત્ તણાઈ ગયું હતું. તે જ પ્રમાણે બાબા, જો એક જાણુને પણ મહાભાવ પ્રાપ્ત થાય તો આપણે સર્વે ભાવ-સમુદ્રમાં ડૂબીશું. તે દિવસ કેટલો દૂર છે તે હું જાણુનો નથી. શું આપણે તે જોઈ શકીશું? શરીર ક્ષણભંગુર છે, એનો કંઈ ભરોસો નથી; હમણાં છે અને ઘડી પછી ન પણ હોઈ શકે; માટે ઈચ્છું છું કે તે દિન જલદી આવે, એ આશામાં જ રહ્યો છું. કૃપણ દયામય છે, અવસ્થ દયા કરશે જ. અટલનું કુટુંબ જેવી રીતે સુખમાં

પાગલ રૂનાઈ

છે તેવી રીતે તમે લોકો પણ આનંદમાં તો છોને ? આછો
આનંદ શા વાસ્તે ? છોકરાં તમને કોઈ કોઈ વાર કષ્ટ આપે
છે તેથી ? એ પણ એક મજાહ છે. એ મજાહનું પણ
આસ્વાદન કરી લો. એ તો બ્રાંતિરૂપી વૃક્ષનું ફળ છે. એનું જ
નામ અસલ “દિલ્લીકા લડુ.” એની મજાહ પણ જોવી
જોઈએ; ન જોઈએ તો ખામી રહી જાય. કશી ચિંતા નહિ.
અટલની માફક તમે લોકો પણ સુખમાં રહો છો અને રહોશો.

તમારો

૯૨

અંક ૧, પૂનાવળ

પત્રાંક ૧૪

શ્રીનૃસિંહ બાબુના ચરણમાં,

આપનો તારીખ ૨૨મીનો પત્ર આજે મળ્યો છે. આપનો પત્ર મને મળશે અને હું ઉત્તર લખીશ એવી મને આશા નહોતી. અત્યારે પણ એવી આશા છે તેમ હું કહી શકતો નથી; પછી તો જેવી શ્રીકૃષ્ણની ઇચ્છા. મહાશય, જેઓ મહાપ્રણય સંબંધી કોઈપણ પ્રકારે વિશ્વાસ કરી શકતા નથી, તેઓએ આ સમયે એકવાર કાશ્મીર આવી નારાયણની વિરાટ મૂર્તિ જોઈ જવી. હજી પણ કાશ્મીર ૧૬ ફીટ જલમાં છે. શ્રાવણ માસની નવમી તારીખે સમગ્ર કાશ્મીર ૪૦ ફીટ જલમગ્ન થયું હતું અને જે કાંઈ હતું તે સમસ્ત તારાજ કરીને હમણાં તો ચતુર્દિશાએ કેવલ જલરૂપ ધારણ કરી મહાકાલ આનંદે ક્રીડા કરતો ફરે છે. ૨૦૦ ગામો એકીવાગ્મતે ચિહ્નશૂન્ય અને જીવશૂન્ય થયાં છે. શ્રીનગર શહેરમાં લગભગ ૪૦૦૦ મોટાં મોટાં ઘરો સામટાં જમીનદોસ્ત અને ચિહ્નશૂન્ય થઈ ગયાં છે. સઘળા લોક પર્વતની ટેકરીઓ ઉપર અને રસ્તા ઉપરનાં વૃક્ષો ઉપર રાત દિવસ અતિ કષ્ટે કહાડે છે. આવી બીધણુ મૂર્તિ કોઈએ કદી જોઈ નથી. જોતજોતામાં મોટાં મોટાં મકાનો સામટાં પડી જતાં જણાય છે. તે જોતાં મનમાં એમ થાય છે, કે,

પાગલ સ્વનાથ

મીટના વજ્ર કરીને બાણે એક એક મોટા અસુર પડે છે. એ તો એક વાત; બીજું વળી અનાહારનું દુઃખ. એક રૂપિયાના ત્રણ શેર ચોખ્ખા અને તે પણ મગવાની મારામારી. આવું સોનાની લંકા જેવું કાશ્મીર આપણા જેવા વાનરોના હાથમાં પડયાથી સંપૂર્ણ પાયમાલ થઈ ગયું છે. આવું હૃદયવિહારક દસ્ય કોઈએ કદી પણ જોયું નથી, તો પછી તેના અનુભવનો કલ્પના પણ કોઈ કરી શકે તેમ નથી. જેણે જોયું છે તે જીવનમાં ફરીવાર ભૂલી શકવાનો નથી. સાંભળીને તમને ભય ઉત્પન્ન થશે, કે, અમે ત્રણ ત્રણ ચાર ચાર માળનાં મકાનોની અગાશી ઉપર નૌકામાં ફરીએ છીએ. આવી ભયાનક અવસ્થા કોઈએ કદી જોઈ નથી અને જોશે પણ નહિ. તાર અને ટપાલ એકાવારે બંધ થઈ ગયાં હતાં, ગઈ કાલથી હોડી ઉપર કામ ચાલુ થયું છે. ૧૦૦૦ ચોરસ માઈલ જલમાં છે. ગમે તેમ હોય, મહાશય, પણ આ હતાભાગ્ય માટે ચિંતા કરશો નહિ. જે થવાનું છે તે થશે જ. કૃષ્ણ ઘણા દયામય છે, તેઓ જે કરશે તે જ થશે. હું તો તેમનો જ છું અને તેમની જ કૃપાથી કાલનો ભય રાખતાં શીખ્યો નથી.

મહાશય ! સ્ત્રીને સ્વામી મળે, કે, માતાપિતા ભૂલી જવાં એવું તો કોઈ શાસ્ત્ર કહેતાં નથી; પણ માત્ર એટલું જ કહે છે, કે, સ્વામી મળ્યા પછી માતાપિતાનો આશ્રય કરવો નહિ. જે સ્ત્રીને આ જ્ઞાન નથી હોતું તે સ્વામી—સોહાગિની થઈ શકતી નથી. વિવાહાનંતર માતાપિતા તરફ ઘણું

અપૂર્વ પૂજાવળી

આકર્ષણ દેખાડયાથી લોકો તેની નિંદા કરે છે અને સ્વામી તેના ઉપર અસંતુષ્ટ થાય છે. માટે કહું છું, કે, સ્વામી મળ્યા પછી માતાપિતા ઉપર મમતા રાખવી ખરી પણ સ્વામીને તો પોતાના પરમ આશ્રય માનવા જોઈએ. તેથી જ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે :-

“પૂજન સર્વે દેવોનું કરજે

પણ થતા નહિ તત્પર,

માંગી લેજે સર્વની પાસે

કૃષ્ણ - ભક્તિ વર. ”

જીએ, વ્રજ ગોપીઓએ મહાકાત્યાયની વ્રત કર્યું હતું; જગન્માતા સંતુષ્ટ થયાં ત્યારે તેમની પાસેથી કૃષ્ણને સ્વામી રૂપે પામવા માટે વરદાન માંગી લીધું હતું. એમ કાંઈ નથી, કે, સ્વામી મળ્યા પછી માતાપિતા શત્રુ ગણવાં જોઈએ. જોએ તો પ્રમાણે કરે છે તેઓ પાખંડી અને મહાપાતકી ગણાય છે. તેઓની સહગતિ નથી. મહાશય ! કન્યાનાં જ્યારે લગ્ન થાય છે ત્યારે તેનામાં શું પરિવર્તન થાય છે? રૂપ, રંગ, ચહેરો, નામ, અધુજ તેનું તે જ રહે છે. પરિવર્તન થાય છે કેવલમાત્ર કોઈ એક અદૃશ્ય પદાર્થનું. તેનું નામ—હૃદય, મન અને પ્રાણ. કન્યાદાન કર્યા પછી કન્યાના કાંઈ ચાર હાથ બહાર નીકળતા નથી અથવા ત્રણ આંગ્રો પણ બહાર નીકળતી નથી. તે જ પ્રમાણે આ બાબતમાં પણ સઘળું તેનું તે જ રહેશે. માત્ર તે જ અનિર્વચનીય પદાર્થ ગોત્ર—તેનો માત્ર કહેવાતો ફેર થઈ કેવલ “ગોત્રાન્તર” થશે. પરંતુ

પાગલ રેનાઈ

ખરૂં જોતાં પરિવર્તન માત્ર મનના ભાવનો અને પ્રાણની ગતિનો થાય છે. તેવી જ રીતે સઘળું તેનું તે જ રાખો—મંત્ર, તંત્ર, સઘળું તેનું તે જ રાખો; કેવલ માત્ર પ્રાણનું આકર્ષણ તે જ એક સ્વામી પ્રતિ રાખો. તેમ થવાથી માયાપનો આદર પણ મળશે અને સ્વામી—સોહાગિની પણ થવાશે. સ્વામી—સોહાગિની થવામાં કેટલો આનંદ છે, તે, સતી સ્ત્રીઓ જ જાણે છે. આદરિણીઓ જ તે અનુભવ કરી શકે છે; બીજાને તે દુર્બોધ છે. જેઓ સ્વામી સોહાગને જાણતી નથી તેઓ જ વખતોવખત આદરિણીઓનો નાના પ્રકારે ઉપહાસ કરે છે માત્ર; પરંતુ સોહાગિની તો નિંદાખોરની નિંદા સાંભળતી પણ નથી. તેઓનો આનંદ તેઓ જ જાણે છે. એટલા જ માટે દિવાન રામકૃષ્ણ લખી ગયા છે:—

“જેને કાલી નામામૃત—પીચૂપ પાને

ચઢ્યું છે ઘેન રાત્રિદિવસ નયને;

રામકૃષ્ણ કહું આવો જન સાંભળે શાને

પારકી નિંદા નિજ કાને ? ”

પ્રેમિક કોઈ દિવસ પણ પારકી વાત કાને પડવા હેતા નથી. તે તો પોતાના સુખમાં જ પોતે મસ્ત હોય છે. માટે જ કહું છું, કે, કશાનું પરિવર્તન કરવું પડતું નથી, પરિવર્તન કરવું પડે છે કેવલ માત્ર મનના પ્રવાહનું. વળી પ્રાણની વાત પ્રાણને જ કહેવાની હોય છે, બીજાને નહિ. “પોતાના ભજનની વાત, કહેવી નહિ જ્યાં ત્યાં.” એક ગીત પણ મેં સાંભળ્યું છે કે “પ્રેમની એવી મનાઈ છે, કે, પ્રેમીએ

અર્થ પૂનાવણી

પોતાના પ્રેમપાત્ર શિવાય અન્ય પ્રતિ દૃષ્ટિ પણ કરવી નહિ, નહિ તેા પ્રેમ રહેશે નહિ,” ઇત્યાદિ. આનો અર્થ એ છે કે નિજજન શિવાય બીજાની પાસે પોતાના હૃદયની વાત કહેવી નહિ. તેમ કુર્યાથી અન્ને વાત બગડે છે.

આપ લોકનો

૨૨

પાગલ રેનાઈ

પત્રાંક ૧૫

શ્રીચરણમાં—

આપની શારીરિક અવસ્થાના સમાચાર જાણી પ્રાણને
કેટલું દુઃખ થાય છે તે તો મારા અંતરના અંતરમાં
જે રહ્યો છે તે જ જાણે છે. ગમે તેમ હોય, કશી ચિંતા નથી.
કૃષ્ણનો ખેલ કૃષ્ણને જ ખેલવા દો. કાંઈ ભય નથી;
નિશ્ચિત મને રહેા. મહાશય, મૃત્તિકામાં જે જે ખીજ
વાગ્યાં હોય છે, તે સર્વે ખીજ, સમય આવે, જેમ
અંકુરિત થઈ, તેમાંનાં કાંઈ ફલ ફલથી શાલિત થઈ પાતે સુખ
પામે છે અને ખીજ જે તેને જીએ છે તેને પણ સુખ આપે
છે અને વળી તેમાંના કાંઈ અંકુરિત થઈને અલ્પક્ષણમાં
મરી જાય છે, તે જ પ્રમાણે, જે જે કર્મખીજ જડિત આ
દેહની સૃષ્ટિ થઈ છે, તે તે સર્વે ખીજ અવશ્ય જ, સમય
આવે, અંકુરિત થઈ જીવને કાંઈ સમયે સુખ અને કાંઈ
સમયે દુઃખ આપે છે. તેટલા માટે આપના જેવા મનુષ્યે
દુઃખ માનવું કદી પણ ઉચિત નથી. વખતોવખત એવા
ઘણા પ્રસંગો આવશે અને ચાલ્યા પણ જશે; એના પ્રતિ
કાંઈ જાતનો પણ દષ્ટિપાત કર્યા વગર આનંદમાં દિવસો
ગાળતા રહેા. અહિંનો ખેલ જ્યાં સુધી પૂરો થાય નહિ
ત્યાં સુધી ખીજે કાંઈ સ્થળે કાંઈથી જઈ શકાતું નથી અને

અર્થ પત્રાવલિ

અત્યંત કયાંથી પણ જવાતું નથી. ક્ષુધા, તૃપ્તિ, વગેરે જેમ શારીરિક ધર્મ છે તેમ જરા અને વાર્ધક્ય પણ શરીરનાં ધર્મ છે. એ બધા જો ન હોય તો, શરીર હોઘ શકે જ નહિ. દૈનિક પરિવર્તનોની સાથે રહીને શરીર પણ અનેક પ્રકારનાં પરિવર્તનોને આધીન થઈ રહે છે. આ પરિવર્તન અપરિહાર્ય છે, આ નિયમ અપરિવર્તનશીલ છે. માટે એથી દુઃખ માનવું, કે, શોક કરવો એ કાઠ રીતે પણ ઉચિત નથી.....કશી ચિંતા કરશો નહિ.

અત્યંત આશ્રિત

૯૨

પાગલ રૂનાઈ

પત્રાંક ૧૬

શ્રીચરણમાં—

મહાશય, આપનો પત્ર મળતાં જ દુર્યોધનના જેવી મારી અવસ્થા થાય છે. હર્ષ અને વિષાદ બંને સાથે જ ઉત્પન્ન થાય છે. પત્ર વાંચવો પૂરો થતાંજ મારી આંખમાં અશ્રુ કેમ આવે છે તે કળી શકતો નથી. બધા મને મહાનિષ્કુર ગણે છે; અને હું મહાપાખંડી છું ખરો, પણ ધન્ય છે આપના મંત્રબલને, કે, જેણે આટલા દૂરથી પણ મને ગુરૂત્વાકર્ષણની પેઠે ખેંચ્યો છે. ધન્ય તે મંત્રબલ અને ધન્ય તે મંત્રચાલક ! મને વાવાઝોડામાં સુકાં પાંદડાંની પેઠે ઉડાડ્યો છે, અધીર અને અસ્થિર કરી મૂક્યો છે. હું જાણતો નથી, કે, આનો અંત ક્યારે આવશે. આપનો ખેલ આપ જ જાણો છો. એ સત્ય છે મહાશય, કે સાપનો ધ્રુંગડો જોઈ હું ભય પામું છું, પણ દુઃખમાં દુઃખ એ થાય છે, કે
it is too late now—હવે વાળું મોહું થયું છે.

ગમે તેમ હોય, પણ કૃષ્ણે હજી પણ દયા કરી છે એ જ પરમ મંગલકારક વાત છે. મહાશય, સાપના વિષથી માણસ મરી જાય છે અને વળી વિષના જોરથી માણસ બચે છે પણ ખરો, એટલા માટે સાપમાં આ બે ગુણ છે. જે સાપે મને તેના ગુંચળામાં જકડી રાખ્યો હતો તેણે જ

ચોપૂર્વ પૂજાવળી

જ્યારથી દયા લાવીને મને માર્ગ બતાવવાની તજવીજ કરી છે ત્યારથી મારામાં ચૈતન્ય આવ્યું છે અને ત્યારથી જ મેં તેના ચરણનું શરણ લીધું છે. એટલા માટે જ કૃતરી અને બિલાડીને પણ હું ઘણા આદર અને માનની સામગ્રી ગણું છું. સ્ત્રીમૂર્તિ-પછી તે કાષ્ઠપણુ સ્વરૂપમાં હોય-મને બહુ પ્રિય લાગે છે; વૃક્ષોમાં અને પત્રોમાં તેજ સ્વરૂપ જોઈ હું આનંદમાં ડૂબી જાઉં છું. મહાશય, માફ કરજો, મેં શું કહ્યું, શું કહી નાખ્યું. પાગલનું બધું જ પાગલ. દયા કરજો, કે, જેથી હું પથબ્રષ્ટ ન થાઉં અને પથ ભૂલી જઈ વળી પાછો કાદવમાં ન પડું! અમૃત જાણી ખોખો ભરીને વિષ ન ખાઉં. જે કાંઈ મેં ખાધું છે તે હજી સુધી પણ પચન થયું નથી. હવે જો હું વધારે ખાઈશ તો પ્રાણ જશે. મારા અંતરની વાત તમારી આગળ જ કહી છે, ક્ષમા કરજો. વિષ જ અમૃત છે અને વળી વિષ જ પ્રાણ નાશ કરનાર ઔષધ પણ છે. એ જ પ્રમાણે શક્તિ પણ પ્રાણનાશીની અને પ્રાણતોષિણી ઉભય-રૂપિણી છે. જે, જે ભાવથી આ મહાશક્તિને જીએ છે, તેને તે તેજ ભાવથી દર્શન આપે છે. તેના ચરણમાં એટલી જ પ્રાર્થના છે, કે, તે કાલી કરાલીરૂપે હવે મને દર્શન આપે નહિ. તેથી જ મને પ્રેમમયી રાધાનું રૂપ આટલું બધું પ્રિય લાગે છે. કામની પકવાવસ્થાનું નામ પ્રેમ, અને તે જ પ્રેમ-સ્વરૂપિણી તે મારી રાધા છે. અહીં કામની ગંધ શુદ્ધાએ નથી. એટલા માટે જ તો રાધાને સંગે લઈને કૃષ્ણ “મદનમોહન” એ નામ પામ્યા

પાગલ રૂનાઈ

છે. રાધા જો સાથે ન હોત તો તેમનું નામ રહેત કેવલ “મદન”. એટલા માટેજ (શુક-શારી સંવાદમાં) શારીએ (મેનાએ) રાધાને ઉદ્દેશીને શુકના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપ્યો હતો:—

“યદા સંગે રાધા ભાતિ તદા મદનમોહનઃ ।

અન્યથા વિશ્વમોહો ડપી સ્વયં મદનમોહિતઃ ॥”

અર્થાત્, જ્યારે સંગે રાધા હોય ત્યારે તે મદનમોહન, નહિ તો, વિશ્વમોહન છતાં પણ સ્વયં મદનમોહિત. મેં પ્રેમમયીનો આશ્રય લીધો છે, તો હવે તેની દયા થાય તો જ કૃતાર્થ થવાય. મને આશીર્વાદ આપો, કે, દયામયીની દયા પામું. મહાશય, અગ્નિ જ્યાં સુધી દૂર હોય ત્યાં સુધી જ તે શુભંકર છે; પાસે ગયા, કે, બાળી નાંખે. તે વખતે ભજન સાધન કાંઈ કામ નથી આવતાં. માટે કહું છું કે સ્ત્રી-રહસ્ય દૂર રહી જોવામાં જ મગ્નહ અને આનંદ છે. પાસે જતાં જ દગ્ધ અને જીવનશૂન્ય જડ થઈ જવાય છે. મહાશય, આ રહસ્ય દુર્ભેદ અને ગંભીર છે. મહા મહારથીએ આ વ્યુદયક્રમે ભેદ કરી શક્યા નથી અને પરાસ્ત થઈ ગયા છે. આ સ્ત્રી છે, આ કન્યા છે, એમ ભ્રમમાં પડી એ શક્તિનો અનાદર કરતા નહિ. મહાશય, આંખે આંખ મેળવીને સાપ સાથે ખેત્રવું અથવા વાઘ સાથે લડવું પડે છે. આંખની પલક થતાં જ કાં તો દંશ, કે, કાં તો ભયંકર હુમલો. ઘણું જ સાવધાન રહેવું જોઈએ. અસ્ત્રાની ધાર ઉપર રહેવાનું જેને કહે છે તે ખરેખર આનું જ નામ. કોણ જાણે આ દયામયીની

અપૂર્વ પૂનાવળ

દયા હું પામીશ, કે, નહિ. તે તો જગત-પ્રસવિની, પાલિની અને ગ્રાસકારિણી સર્વ એક સાથે જ છે. આપ, મહાશય, રસિક છો એમ જાણીને જ મેં તમારે શરણ લીધું છે. મને જૂલાવામાં નાખતા નહિ-દયા રાખજો. ખરેખર હું અતીવ બ્રાન્ત છું અને જાણતો નથી કે, શેનાથી શું થશે. મારે કામ કરવાનું છે તે બે જાતનું છે. કાંઈ પણ મનમાં લાવશો નહિ. જેવી રીતે સેતાને ધવને જૂલાવીને પાપને રસ્તે લઈ જવા માટે તેના વેણીબંધન માટે સરલ સર્પાકાર ધારણ કરી પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ કર્યું હતું તેવી રીતે મેં પણ કલિનો ચર થઈ મનુષ્યના આકારમાં મનુષ્યને કુપથે લઈ જવા માટે આ વેશ લીધો છે. મારું અંતર અને બાહ્ય એમ ભિન્ન સ્વરૂપ હોવાથી જ મને ઓળખવામાં આપને આટલું કષ્ટ પડે છે...આપ લોકો આનંદમાં છો એમ સાંભળીને મને મહા આનંદ થાય છે અને સદા એવુંજ સાંભળવાની ઇચ્છા રહે છે.

આપ લોકનો ખરીદલો દાસ

૯૨

પત્રાંક ૧૭

પ્રિયતમ ક્ષીરોદ,

મારે માટે વૃથા ચિંતા ન કરતાં તે ચિંતામણિની ચિંતામાં રાત્રિદિવસ ડૂબ્યા રહ્યા. તેમ થયેથી જ મુખમાં રહેશે. અનુરાગ મુખથી પ્રદર્શિત થાય ત્યારે તેને કામ કહેવાય છે, અને અંતરમાં રહેથી જ તેને પ્રેમ કહેવાય છે. માટે કહું છું, કે, અનુરાગના સ્ત્રોતને અંતરમાં વાળવાની ચોટા કરો. વાણીથી 'હાય હાય' કરવું કાંઈ કામનું નથી. તમારો પ્રેમ તમે જેના ઉપર રાખો છો તે પણ સમગ્ર શકે નહિ. પ્રાણનું આકર્ષણ પ્રાણમાં જ રાખો, બોલવા જતાં ગમે તેમ થઈ જશે. મનનો ભાવ મુખે પ્રકાશ કરેથી ગાંડા માણસની લવારી શિવાય અન્ય કાંઈ ગણાશે નહિ. મુખની વાતથી આંખમાં અશ્રુ આવતાં નથી. હૃદયની વાતથી હૃદય ધવાય છે. પાગલની માફક મેં આ શુંનું શું બોલી દીધું, તેનો જરા વિચાર કરી જોજો. તમારા પ્રેમ-ધનને હૃદયનો રાગ કરી રાખજો, પરંતુ અન્ય કાંઈને પણ જાણવા દેતા નહિ. ચરણે પડ્યાથી પણ પ્રેમ થતો નથી, તેમ પાસે બેસીને રોવાથી પણ પ્રેમ થતો નથી. પ્રેમ મન અને પ્રાણમાં હોવો જોઈએ, નયનમાં નહિ. તમે પ્રેમ રાખો અને બીજાને આ પ્રમાણે પ્રેમ રાખતાં શીખવો.

અપૂર્વ પૂનાવણ

પાસે રહેવાથી આવી રીતે પ્રેમ રખાનો નથી. એટલા માટે પ્રેમધનને પહેલાં પહેલાં તો દૂર જ રાખવું જોઈએ. જ્યારે રોતાં રોતાં અને ચિંતવન કરતાં કરતાં સામાન્ય કામવાસના બળીને ભરમ થઈ જાય છે ત્યારે પછી જે કાંઈ રહે છે તેજ વિશુદ્ધ રહે છે—તેનું જ નામ પ્રેમ. આ વાત ધ્યાનમાં રાખજો અને તમારા પત્નીને પણ કહેજો. હું સારી પેઠે છું, મારે માટે કાંઈ ચિંતા કરતા નહિ.

શ્રીરત્નાધ,

પાગલ સરનાથ

પત્રાંક ૧૮

શ્રીનૃસિંહ બાબુના ચરણમાં,

મહાશય! એક નિવેદન—આગામી ઉપનયન સંસ્કારના પ્રસંગ ઉપર આપ લોકો જરૂર પધારજો. મારાં શુક્ર અને શારી આવનાર છે અને વૃંદાવનથી મારાં મા'પણ આવશે—એટલાથી 'પણ અભિમાનિતીના મુખ ઉપર જો તમે હાસ્ય ન જુઓ તો મેં એક હાસ્ય ઉછીનાં લઇને 'પણ તેના મુખ ઉપર શુંદર લગાડી ચડાંટાડી દેલો. મહાશય! મન રીઝવતાં રીઝવતાં મારો જન્મારો ગયો. ટ્રાઈ સમયે ટ્રાઈ રૂપ એવા મારા શેઠાના મન રીઝવવાને હું 'પણ સમયાનુસાર ફીક તેવોજ થઇ જાઉં છું. મહાશય, મને નરમ જોઇને તેઓએ મને અહુરૂપી સન્નયો છે. તેઓની અસીમ શક્તિ છે, અધુરું કરી શકે, કાંઈ 'પણ અસંભવિત નથી. આપણને જૂલવી ભોળવી, મુખે શાહી ચોપડી, વાંદરા જેવા બનાવી જુઓ છે અને હસે છે. જેઓ આ પ્રમાણે થવા ચાહતા નથી તેને એકીવારે પદબ્રાટ કરે છે. બંને તરફ વિપદ. આ સ્થલે જગા ભાંડનો વેશ લીધા શિવાય બીજો ઉપાય નથી. ધન્ય છે તેઓની શક્તિને ! તાકાત છે, કે, તેઓની વિરૂદ્ધ એક 'પણ શબ્દ બોલાય, કે, એક ડગલું 'પણ ભરાય ? તેઓ જે બોલાવે છે તે બોલું છું

અપૂર્વ પંનાવળ

અને જે કરાવે છે તે કંઈ છું. જ્યાં તેઓ મને દોરવી લઈ જાય છે ત્યાં જાઉં છું. જવા આવવાની ચાવી તેઓના હાથમાં છે. તેથીજ તેઓને આટલો ગર્વ અને આટલો અહંકાર છે. મહાશય ! શું કંઈ ? મારામાં શક્તિ મળે નહિ તેથી સહન કરવું પડે છે. લગભગ ઘણાઓની મારા જેવી લાચાર અવસ્થા હોય છે. કેટલાક ખોલી બતાવે છે અને કેટલાક મુઠે મહોડે માર ખાઈને પજા રહે છે—પરંતુ અવસ્થા તો બંનેની એક સરખી છે. ધન્ય છે તે દયામયીઓને ! વધુ શું કહેવું ? ઘણું થયું છે.

આપ લોકનોજ

૯૨

પાગલ રૂનાઈ

પત્રાંક ૧૯

શ્રીચરણમાં,

મહાશય, એકવાર જુગલ થઈ ઉભા રહો. હું વિગ્યાદશમીના પ્રણામ કરી લઉં. મહાશય, જેને આવો દક્તરી છે તેને વળી પત્ર લખવાની ચિંતા શી? મારી માફક આંધળા અને લંગડા ઘોડા ઉપર ચડીને તમારે તો હિમાલય ઓળંગવો પડે તેમ નથી; આપને શેની ચિંતા? આપને જેવો છે.....તેવો એકાદ ઍટૉર્ની જે મને મળત તો હું ઍરીસ્ટરનો ઘંઘો ચલાવી શકત.

મહાશય, આ સઘળું ખાળે, પણ એથી જ કાંઈ કાયદો થાય છે એમ ધારતા નહિ. સઘળા રોગોની મહૌષધિ એકમાત્ર “કૃષ્ણનામ” છે. કૃષ્ણનામ ભવરોગની મહૌષધિ છે. કૃષ્ણનામ જ સઘળાનું મૂલ છે. કૃષ્ણ જ સર્વ કારણનું મૂલ કારણ છે. પૃથ્વીમાં આશ્રય જેવું જે કાંઈ પણ જાણાય તેને કૃષ્ણનો જ ખેલ જાણવો. મનુષ્યકૃત સમજી બ્રાંતિમાં પડેશો નહિ. જીવમાં કશી શક્તિ નથી. જીવ પુતળું છે—કૃષ્ણ સૂત્રધાર છે. તેઓ જેમ નચાવે છે, તેમ તે નાચે છે. મન, વાણી અને કર્મથી કૃષ્ણનું દાસત્વ અંગીકાર કરો. ચિરકાલ મુખમાં રહેશો અને નિશ્ચિત થશો. મનુષ્યને મનુષ્ય તરીકે ગણવા; કૃષ્ણને કૃષ્ણ તરીકે ગણવા; જીવને

૨૫ : બે, પૂજાવળી

કદી પણ કૃષ્ણ તરીકે ગણતા નહિ. એટલા માટે જ શ્રીમતી રાધિકા જ્યારે કૃષ્ણ દર્શન કરીને ઘેર આવ્યાં અને સખીઓએ તેમની ચંચલતાનું કારણ પૂછ્યું, ત્યારે શ્રીમતી બોલ્યાં કે:-

“હું સખિ ! મેં કેવી તે મોહનમૂર્તિ જોઈ ! જાણું, કે, પ્રેમરસનો જ સાર. આ ત્રણ ભુવનમાં જેની તુલના જ નથી એમ મારા મનમાં આવે છે.”

મને લાગે છે, કે, તેમની તુલના તેમનામાં જ છે. માટે જ કહું છું, કે, કૃષ્ણની તુલના કૃષ્ણ જ. માટે નિવેદન એ કે, જીવની સાથે કૃષ્ણની તુલના કરશો નહિ. કૃષ્ણપાદપદ્મનું કાયમનોવાક્યે શરણ લઈ અને કૃષ્ણપ્રેમમાં પ્રાણ ઢાળી દઈ ચાલ્યા કરો- તમે જોશો, કે, ‘કેટલું’ બધું સુખ અને કેટલો આનંદ છે. આપ કૃષ્ણ માટે પાગલ થશો તો જ કૃષ્ણ પણ આપને માટે પાગલ થશે. કૃષ્ણને માટે જ્યારે રાધા અત્યંત વ્યાકુલ અને કૃષ્ણપ્રેમમાં એકાવારે ઉન્મત્ત થયાં, ત્યારે કૃષ્ણની અવસ્થા વિષે ચંડીદાસ લખી ગયા છે કે:-

“ઉઠતાં કિશોરી, બેસતાં કિશોરી, કિશોરી જીવન-સાર

શયને કિશોરી, સ્વપ્ને કિશોરી, કિશોરી ગણાતો હાર.”

ઈત્યાદિ. માટે કહું છું, કે, જો કૃષ્ણને રડાવવા ચાહતા હો તો તમે પોતે કૃષ્ણ નામોચ્ચાર કરી રડો. કૃષ્ણને જો તમે પાગલ કરવા ચાહતા હો, તો, કૃષ્ણનામમાં તમે પોતે પાગલ થઈ જાઓ. જો કૃષ્ણનો પ્રેમ મેળવી અમર થવા ચાહતા હો, તો, તેમના ઉપર પ્રેમ રાખો. જેમ હડખાયલે કૃતરે, કે,

પાગલ સંનાધ

શિયાળે કરડેલ વ્યક્તિ જલને અને સ્થલને વિષે કૃતરાની અને શિયાળની મૂર્તિ દેખ્યા કરે છે, તેમ કૃષ્ણભક્તગણ પૃથ્વીના સર્વે પદાર્થોમાં કૃષ્ણમૂર્તિ દેખ્યા કરે છે. એટલા માટે જ ચૈતન્યચરિતામૃતમાં લખ્યું છે કે—

“સ્થાવર જંગમ કશું દેખે નહિ,

દેખે માત્ર તેની મૂર્તિ;

જ્યાં જ્યાં નેત્ર પડે,

થાય છે ત્યાં ઇષ્ટ-સ્ફૂર્તિ.”

‘કૃષ્ણ’ ‘કૃષ્ણ’ કહેતાં કહેતાં આવી જાતની અવસ્થા એક દિન નક્કી આવશે. એમાં કાંઈ પણ સંદેહ નથી. હવે રજા આપો તો પોથી બંધ કરે. હવે તમે પાન સોપારી ધરો તો હું પણ ટીપાણું, પોથી બધું બંધ કરી એકવાર અંતઃપુરમાં જાઉં. બિખારીને એક સ્થાને બેસી રહેવું કેમ પરવડે? પાંચ ઘરે ફરનારા કૃતરાણું એક ઘરે પેટ કેમ ભરાય?.....મેં અનેક અપરાધ કર્યા છે, માફ કરજો.

આપ લોકનો

૯૨

અર્ચન પૂજાવળી

પત્રાંક ૨૦

પ્રાણપ્રિય રાધા, (રાધાવિનોદ નિયોગી),

બાબા, તમારાં છોકરાં મધુર રાધાગોવિંદનું નામ લે એમાં વળી આશ્ચર્ય શું છે? ગર્ભના ગુણ પ્રમાણે છોકરાં સારાં, કે, નરસાં થાય છે. મારાં માતા જેવાં કૃષ્ણને વિષે અનુરાગવાળાં છે, તેા છોકરાં પણ તેવાં જ થાય તેમાં તેા સંદેહ જ નહિ. હા, ચૈતન્યચરિતામૃતની અંત્યલીલાનો ત્રીજો અધ્યાય વાંચજો-જરૂર વાંચજો. બાબા રાધા તમે બંને જણ પ્રેમમાં તણાઈ જાઓ-હું જોઉં. બાબા! કામ અને પ્રેમ એક જ વસ્તુ છે-પણ ભેદ માત્ર એટલો જ છે, કે, કામ પ્રાકૃત છે અને પ્રેમ અપ્રાકૃત છે. મનોવ્રત્તિ નીચ પથ પ્રતિલક્ષ જનારી થયેથી જ તેનું નામ કામ; અને કૃષ્ણના પથમાં અનુરાગવાળા થયેથી તેનું નામ પ્રેમ. કામ લોહ છે, પ્રેમ સુવર્ણ છે. લોહ, પારસમણીના સ્પર્શથી, સુવર્ણ થઈ જાય છે. ચૈતન્યચરિતામૃત સારી રીતે વાંચજો. એ ત્રણ વાર વાંચવું જોઈએ. પાર્થિવ કામ પણ તેવો જ છે. કૃષ્ણાનુરાગી થવાથી સુવર્ણની પેઠે પ્રેમરૂપમાં પરિણત પામે છે. માટે જ મારી પ્રાર્થના છે, કે, તમે બંને અહરહઃ કૃષ્ણપ્રેમમાં મત્ત રહી બીજા સર્વેને પણ મત્ત કરી મૂકો. આ ક્ષણસ્થાયી પૃથ્વીની કાંઈ પણ વસ્તુમાં પ્રાણ હેતા નહિ.

પાગલ રૂનાઈ

તેમ કર્યાથી દુઃખી થવું પડશે. આ દુનિયાની સઘળી વસ્તુ માત્ર બાજીગરની બાજી જ છે; ઘડીકમાં એક જાતની, વળી ઘડીકમાં બીજી જાતની. માટે કહું છું, કે, આ બ્રાન્તિમાં ભોળવાશે નહિ. એકમાત્ર કૃષ્ણ જ અપરિવર્તનશીલ અને ચિરસ્થાયી છે. માટે તેમના ઉપર પ્રેમ રાખતાં શીખો. દ્રાઈ વાર પણ તે ખોવાશે નહિ અને તમારે રડવું પડશે નહિ. ક્રમંક જે વસ્તુ દ્રાઈ વાર પણ ખોવાય નહિ—નાશ થાય નહિ—તે ચિરદિન સમાન ભાવે જ રહે છે. ખાતાં, સૂતાં તેમનું જ ચિંતન કરો. અવકાશ મળે તેમનું જ નામ લીધા કરો, તેમ કર્યાથી પ્રેમમાં દૂખી જશો. કૃષ્ણ ઘણા દયામય છે, અવશ્ય કરૂણા કરશે, કાંઈ ચિંતા નહિ.

બાબા રાધા, તમે લોકો મળ્યાથી હું ધન્ય થયો છું. હું તો મહાપાતકી છું. તેથી જ તમારા સઘળાના પાપનો બોળો મારે માથે લેતાં હું જરા પણ ભય કરતો નથી, કે, સંક્રાંત્ય પામતો નથી. જે તમને મળે તેમને કહી દેજો, કે, તેઓ પોતપોતાનાં પાપનો બોળો મારે માથે મૂકી તેઓ નિષ્પાપ અને પવિત્ર થઈ પ્રેમમય હરિને પ્રાણ બોલી પુકારે. નરક મારે માટે ભયનું સ્થાન નથી. તમને લોકોને સુખી અને પ્રેમી જોઈ હું મહાઆનંદથી નરકમાં પણ કાલ નિર્ગમન કરી શકીશ. ગમે તેમ થાય, બાબા, તમે લોકો નિશ્ચિંત મનથી હરિપ્રેમમાં મત્ત રહો. કાંઈ ચિંતા નહિ—ત્રિતાપની છાયા પર્યંત તમને લોકોને સ્પર્શ કરી શકશે નહિ. અભિમાન—શન્ય થઈ મારા નિતાઈનું

અપૂર્વ પૂજાવલિ

શરણુ લો. તેઓ તમને આદરથી પોતાના ખોળામાં
ઘેસાડી કૃષ્ણપ્રેમ આપશે. તેઓ બહુ દયામય છે, પરંતુ
અભિમાનીની તરફ તેવા નથી. અભિમાનીની તરફ તેઓ
વજ્ર કરતાં પણ કઠણ છે. માટે કહું છું, કે, અભિમાન
મૂંઝી નિર્મલ થાઓ. પ્રેમ-પુષ્પમાં અભિમાન જ વજ્રકીટ
સ્વરૂપ છે. માટે કહું છું, કે, જો પ્રેમ ચાહતા હો, તો,
અભિમાન છોડો અને જેને તમે મળો તેને પણ આજ
કહેજો.

તમારા લોકનો

૯૨

પાગલ રૂનાથ

પત્રાંક ૨૧

પ્રાણપ્રિય રાધા,

અરેઅર ગોપીગી કરતાં કૃત્યુને બીજું કોઈ પ્રિય નથી. આ કારણથી તેઓ કરતાં શ્રેષ્ઠ પાણુ કોઈ નથી. અને તે પ્રેમમયી ગોપીઓ જે સ્થાને રહે છે તેનું નામ વૃંદાવન. આ કારણથી વૃંદાવન કરતાં વધારે શાંતિમય અને પ્રેમમય સ્થાન બીજું કોઈ નથી. ગોપીઓના જેવો પ્રેમ ન થાય, તો, તે પ્રેમના રાજ્ય વૃંદાવનમાં કોઈ જવા પામતા નથી. પ્રેમના રાજ્યમાં નીરસ, શુષ્ક વસ્તુને જવાને, કે, રહેવાને સ્થાન મળતું નથી. પ્રેમના રાજ્યમાં પ્રેમના ખેત્ર, પ્રેમના મેળ, પ્રેમ સિવાય ત્યાં કશું જ નથી. તે પ્રેમ જે શાખવો હોય તો ગોપીગીને પગલે ચાલવું જોઈએ. ગોપી-અનુગત થવાથી, ગોપી-ભજન કરવાથી, તે પરમ દયામયીઓ દયા કરી તમને અને મને તે પ્રેમ-નિકુંજમાં ખોલાવી લેશે. તે વખતે અધુરું અભિમાન જતું રહેશે, એકમાત્ર પ્રેમ રહેશે. જ્ઞાન, વિજ્ઞાન, કાંઈ પાણુ તે સ્થાને જઈ શકતાં નથી. પ્રેમના રાજ્યમાં જ્ઞાન ચાલી શકતું નથી; ત્યાં જ્ઞાનનો આદર નથી. પ્રેમની મૂર્તિ એવા એક બાલકને ખોળે લઈ જે લાડ કરશે તો તે આનંદથી લાડશે, પરંતુ જે કોઈ પાંડિત તેને વિજ્ઞાન સમજાવવા જશે, તો, તે એટલું

અપૂર્વ પ્રજાવણી

સુખ પામશે નહિ. તે જ પ્રમાણે પ્રેમમય તે વૃંદાવનમાં જ્ઞાન, વિજ્ઞાન કશું છે જ નહિ. પ્રેમમાં અનુરક્તા એવી સ્ત્રી સાથે જો કોઈ પ્રેમની વાત ન કરે અને જાદિય અને ગૂઢ શાસ્ત્રકથા કહેવા માંડે, તો, તેમ કરવાથી તે વ્યક્તિ જેમ હાસ્યાસ્પદ થઈ પડે છે, તેવી જ વાત જ્ઞાનની વૃંદાવનમાં છે. ત્યાં પ્રેમ સિવાય બીજા કોઈને સ્થાન નથી. માટે કહું છું કે, બાબા, પ્રેમથી તે પ્રેમમૂર્તિ હરિને બોલાવતા રહો. અવશ્ય મનસ્કામના પૂર્ણ થશે.

તમારા લોકનો

૯૨

પાગલ પંનાથ

પત્રાંક ૨૨

બાબા અનુકુલ,

‘હું’ તમને ‘બાબા’ કહું છું તેથી જ મને લાગે છે, કે, તમને આટલું કાન્ટ થાય છે. બાબા, મને બૂલી જાઓ. તેમ થયેથી જ તમે સુખમાં રહેશો. મારું બાબા સાફ નથી, તેથી તમને કાન્ટ પ્રાપ્ત થાય છે. શું કહું, બાબા, મારાં પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત થાય છે; કાંઈ ચિંતા નહિ. આ સંસારમાં કાંઈ પણ વસ્તુ ચિરદિન માટે નથી. સુખ દુઃખ સર્વે આવે છે અને ચાલ્યાં જાય છે. એમાં મુગ્ધ થવું કદી પણ ઉચિત નથી. મુગ્ધ થયેથી જ અધિક કાન્ટ પ્રાપ્ત થાય છે. જેઓ જેટલા પ્રમાણમાં આ ક્ષણસ્થાયા સંસારમાં મર્યા રહે છે તેઓને જ્યારે એ છોડવો પડે છે ત્યારે તેટલા જ પ્રમાણમાં કાન્ટ થાય છે. માટે કહું છું કે બાબા, કોઈ પણ ચીજ માટે ઘણી આસક્તિ રાખતા નહિ. સર્વ વસ્તુ પોતપોતાના નિયમ પ્રમાણે આવે છે અને જાય છે; કોઈ પણ નિયમની બહાર નથી. સર્વ તે જ દયામય કૃષ્ણની દય્યાને અધીન છે, તો પછી એટલો બય શા માટે રાખો છો? કોઈમાં પણ અતિ આસક્તિ રાખતા નહિ. કોઈ પણ વસ્તુમાં ઘણા મુગ્ધ થતા નહિ. જો ઘણી આસક્તિ રાખવા ચાહતા હો અને ઘણો આદર

૨૫ : બે, પૂજાવળી

અને કાળજી રાખવા ઇચ્છતા હો, તો, તે કૃષ્ણ નામ અને કૃષ્ણ વિષે રાખો. એમ કરેથી ચિરકાલ સુખમાં રહેશે. મનુષ્યને મનુષ્ય ગણી ચાહતાં શીખો; પરંતુ વધુ ચાહ રાખી હાતા નહિ. વર્તમાનમાં સંતુષ્ટ રહો, ભવિષ્યની ચિંતામાં વૃથા દુઃખી થશો નહિ.

શ્રીરનાદ,

પાગલ રૂનાઈ

પત્રાંક ૨૩

શ્રીચરણમાં,

મહાશય, આજે આપે મને ઓળખી કહાજો. હું પણ આજે નિશ્ચિત થયો છું. આની પૂર્વે મને હમેશાં ચિંતા રહેતી હતી, કે, પાછળથી મહાશય મને ઓળખી કહાડશે. ઘણીવાર ડાહીના ઘોડો રમવો પડ્યો હતો. હવે તો ખુદના દિલે બહાર ફરી શકાશ. મહાશયનો આજે પત્ર વાંચી ઘણા દિવસ પૂર્વે શીખેલું એક ગીત મને યાદ આવ્યું છે:—

“ ગુરુ ! રાત્રિનો સમય હોવાને લીધે હું તમને
ઓળખી શક્યો નહિ;

બે હાથમાં બે વેંગણ લઈને તમે આમતેમ
ફૂદતા હતા,

વળી પૂછડું ઉચું કરી સાત સરોવરનું પાણી
પીતા હતા !! ”

ગમે તેમ હોય, આજે આપે મને ઓળખી કાઢ્યો છે. હવે મને આસમાને ચઢાવતા નહિ. હું જ્યાંનો હોઉં ત્યાં જ રાખજો. હવે મહાશય, દાસને દાસ બાણી ચરિતાર્થ કરજો—એજ મારી પ્રાર્થના અને નિવેદન છે. શ્રીધામ ત્રંદાવનથી આવીને મહાશયે જે પત્ર લખ્યો હતો તેમાં પણ

અપૂર્વ પૂજાવલિ

માત્ર આપની એકલાની જ વાત લખી હતી. તેથી કરીને મારા પ્રાણુને અપાર આનંદ થયો નહિ અને તેટલા જ માટે હું પણ મહાશયની આગળ હાજર થયો નહિ. અપરાધ તો થયો છે ખરો, પણ શું કરું? હવે તો ક્ષમા કરી મને આનંદિત કરો. “ક્ષમા રૂપં તપસ્વિનામ્”. માટે આજે ક્ષમાનો લિખારી થઈ હાજર થયો છું. મહાશયની જેમ ઇચ્છા હોય તેમ કરો. મારાં વહાલાં શ્યામા માને જેમ આપ લોકો આનંદિત થયા છો સાંભળી મને ઘણો જ આનંદ થયો છે; પણ વળી ઘણો ભય પણ પામ્યો છું. રાખે, મને જેમને વળી માની ઉપરની આ શ્રદ્ધા અને ભક્તિ સઘળી જતી રહે. હું માનું નામ દૂઆડનાર છોકરો થયો છું. કાણુ જાણે મારી શી ગતિ થશે? મારાં મા તો તમે તેમને જેવાં કહેવા ચાહો તેવાં જ છે; ખરેખર તેઓ પ્રેમમયી, દયામયી અને સ્નેહમયી છે—અને જેને જેને ‘મયી’ પ્રત્યય લાગે તે સર્વે ગુણો એક સાથે જ મારાં માતામાં રહ્યા છે. માને ‘મા’ કરીને બોલાવતાં હું કૃતાર્થ થયો છું અને હું પોતાને મહા-ભાગ્યવાન સમજું છું. જો તેઓ એવાં પ્રેમવાળાં ન હોય તો શું કૃષ્ણ વળી પાછા અંધાય ખરા? કૃષ્ણ કેવલ એવા લોકના જ તાત્યામાં છે. મહાશય! કૃષ્ણને ચાહતાં કૃષ્ણ પોતે જ શીખવે છે. તેમ ન હોય તો જીવની શી શક્તિ છે, કે, તેમના ઉપર પ્રેમ રાખી શકે? માટે જ જેઓ કૃષ્ણના ઉપર પ્રીતિ રાખે છે તેઓ (સામાન્ય) જીવ નથી;

પાગલ રનાઈ

તેઓ તે જ મહાનંદમય ગોલોકધામના નિત્યવાસી અને તે જ રસમયના નિત્ય સહચર છે. પણ એક વાત તો આપ જાણો છો, કે, કૃષ્ણના ખેલમાં પ્રધાન ઉપાદાન સ્ત્રી છે. એઓની સાથે જ કૃષ્ણના મનનો મેળ વધારે છે. એઓની પાસે જ કૃષ્ણ ગિરકતાર છે. પ્રકૃતિથી છૂટા પડતાં જ તે નિર્ગુણ, નિષ્ક્રિય, નિરાકાર અને પરમ બ્રહ્મરૂપે દેખાય છે. એવી વસ્તુ હોય, કે, ન હોય તે જાને સમાન જ છે. એટલા માટે જ મહાશય ! આ જગતની સર્વ સ્ત્રીલોકને મન અને પ્રાણુ વડે આદર કર્યાથી કોઈને દ્રાઢ વખતે પણ કૃષ્ણ-કૃપા મળશે જ મળશે. પ્રકૃતિની વિરૂધ્ધ દ્રાઢ કદી પણ સ્થિર રહી જય લાભ મેળવી શકતું નથી. કારણ તો મહાશયને હીક યાદ હશે. જે દિવસે લંકાના દાર વાનર સૈન્યે કળ્પે કર્યાં હતાં, ત્યારે પ્રમીલા ઈંદ્રજીતને મળવા માટે લંકામાં પ્રવેશ કરવા જતાં જ્યારે વાનર સૈન્યે દાર નહિ છાંચ્યાં ત્યારે તે રણપ્રાર્થિની થઈ પોતે જ રામચંદ્રની પાસે આવી. ત્યારે રામે મહાવિપત્તિ ગણી તેને સ્તવન અને સ્તુતિથી સંતુષ્ટ કરી અને વાનરોને-આદેશ કર્યો, કે, આ મહાશક્તિનો પથ દ્રાઢ પણ રોકે નહિ. આમ હતું, તો, પછી પામર જીવની વાત તો શી કહેવી ? આ તો સ્થૂણ પ્રકૃતિની કથા છે. વળી ગોલોક, કે, વૃંદાવનની મહાપ્રકૃતિઓની વાત તો કોણ જાણે, કહો જોઈ ? તે પ્રકૃતિઓ જેમના ઉપર દયા કરે છે તેઓ જ કેવલ સમજી શકે છે. જેઓ કૃષ્ણની ઇચ્છા શક્તિ છે અને જેઓ કૃષ્ણને પલકે પલકે ફેરવતી

અપૂર્વ પૂજાવળી

વિચર્યા કરે છે તેઓની શક્તિનું માપ કોણુ કરી શકે !
 એટલા માટે જ પ્રકૃતિ માત્રનો આદર કરી ચાલવું એ
 સારું છે. કારણ કે, કોણુ જાણે, મહાશય, કયા વનમાં
 વાવ સૂનો છે અને ક્યારે ઉડીને એકીવારે આસ કરી લેશે ?
 જૂની કહેવત છે કે—અગ્નણી નદીમાં કદી પાણુ તરવા
 પડવું ઉચિત નથી. કોણુ જાણે કદાચ મગર આદિ આસ
 કરી લે. માટે નિવેદન એ, છે, કે જ્યારે આ મહાસમુદ્રના
 કિનારા વિષે કાંઈ પાણુ ખચર નથી ત્યારે દૂર થકી જ
 જલસ્પર્શ કરી નમસ્કાર કરવા એ જ યોગ્ય છે. આ રીતે
 કરવાથી પછી ભયનું કાંઈ પાણુ કારણુ રહેશે નહિ. નિશ્ચિત
 મને જીવન ગાળી શકાશે. તેઓનો ખેલ તેઓ જ જાણે છે.
 પામર અભિમાની પુરૂષો તે શું જાણે ? સમજ્યા વિના
 કંઈ કંઈ રીતે આ મહાસમુદ્રને હવાવવાને પ્રયત્ન કરે છે,
 પરંતુ તેઓને ખચર નથી, કે, જેમાંથી સુધાકર ચંદ્રની
 ઉત્પત્તિ થઈ છે તેમાંથી જ જીવનાશક વિષ પાણુ નીકળ્યું
 છે. ગમે તેમ હોય, મહાશય, પરચર્યા શું કરવા કરવી ?
 આપ સૌ સારી પેઠે સુખમાં અને આનંદમાં રહો તો મને
 બ્રહ્મા આનંદ થાય છે અને થશે. હવે એકવાર આપ
 જોડાજોડ ચાર પગે ઉભા રહો. હું ધીરે ધીરે એકવાર
 પ્રણામ કરી ચાલ્યો જાઉં. જુગલ રૂપ સિવાય આ આંખને
 ખીજું કાંઈ ગમતું નથી માટે જ આ પ્રાર્થના.

આપ લોકની દયાનો ભિખારી

૯૨

પાગલ રૂનાઈ

પત્રાંક ૨૪

શ્રીચરણમાં,

મહાશય, ખરેખર નિર્જનવાસ કરતાં આનંદનો વાસ ખીલે ક્યાંએ નથી. આ અનંત અરુથી આવૃત પર્વત ઉપરના અનંત સ્થાનોમાં તેની અનંત લીલા જોઈ છે અને તલ્લીન થઈ જઈ છે. ત્યારે મહાશય, “O Solitude ! Where are thy charms that sages have seen in thy face ? ” etc., એ વાત ફીક પાગલના જેવી શું નથી લાગતી ? હવે હરિ બોલે અને આનંદમાં ડૂબી જાયો. તમે એકલા તે કેટલો આનંદ ભોગવશો ? આનંદરૂપી મહાસમુદ્રનું એકલા પાન કરી વળી કેટલો સુકતી નાખવા ધાર્યો છે ? તેના કરતાં સર્વેને સાથે લઈ જઈ તૃપ્તિપૂર્ણ પાન પણ કરવો અને પછી પાન કરવા માટે ઘડા ભરી લાવી પણ શકશો. હવે જે મળે તેને પ્રેમ-સમુદ્રમાં સાથે લઈને જાયો. હવે કાઢને મુઠ્ઠા દેવાની વાત નથી. અનેક જીવને સાથે લઈને જ તો મહારાસ થાય છે, કેમ, ખરું કે નહિ ? એક પાગલની વાત કહું—શિવજી પણ એકલા રહેવાનું પસંદ કરે છે એમ તમને લાગે છે, પરંતુ જ્યારે પ્રેમ-સમુદ્ર ઉપર તેમની પણ નજર પડે છે ત્યારે ખીળ કાઢી ન મળતાં છેવટે ભૂત, પ્રેત,

અપૂર્વ પંનાવણ

પિશાયને લઈને પાણુ આનંદથી ડમરૂ વગાડતાં આનંદમાં ઘેલા થઈ જાય છે. મહાશય, ગુપ્ત રીતે નિશો કરવામાં મગ્ન હોય નથી. નિશાના અમલથી રસ્તા ઉપર બે ચાર વાર પડી ન જવાય તો નિશો કર્યો શું કામનો ? હજારો લોકો આનંદ પામે, હજારો લોકો તાળી દઈ નાચે, ત્યારે તો આનંદ થયો કહેવાય. એમ ન થતાં રાત્રે એકલાં છુપી રીતે નિશો કર્યાથી વળી શો આનંદ થવાનો છે ? એ તો માત્ર ઔષધ સેવન કરવા જેવું છે. માટે જ તો ઔષધને અમૃત કહેવડાવવા માટે મારા પ્રભુએ નિતાઈ રૂપે દ્વારે દ્વારે પ્રેમ વહેંચી જગતને મસ્ત કર્યું હતું. હવે વળી ચોરી શી છે ? મદ તો પીધો છે, હવે માત્ર રસ્તામાં આગોટવાનું બાકી છે. મારી વાતમાં કશો ઢંગધડો નથી. એના ઉપર કશું ધ્યાન આપતા નહિ. એને પાગલનો પ્રલાપ ગણી માફ કરજો. મહાશય, માળી થઈને વૃક્ષ તો રોપ્યું છે; હવે એટલી એળટા કરવી ઉચિત છે, કે, જેથી એનાં ફળ પાણુ પરમ મધુર થઈને જે ખાય તેને આનંદ આપી શકે. મારે માટે ચિંતા કરશો નહિ, તોપણ તેથી મને બૂલી તો જશો જ નહિ.

આપ લોકનો દાસ

૯૨

પાગલ રનાઈ

પત્રાંક ૨૫

શ્રીયુક્ત કૃષ્ણદાસ શીલ,

ભાઈ કૃષ્ણલાલ રે ! આજે તમારો પત્ર વાંચીને હું
કેટલો રજો છું તે તો તે ગુપ્ત ધનરૂપી ગુપ્ત બંધુએ જ
જેયું છે. તે દયામય હરિની દયાનો મને આ કાંઈ પ્રથમ
અનુભવ નથી. મેં તે અનંત શક્તિમયનાં અનંત અને
અજસ્ર દયાનાં દાટાંત જોયાં છે અને રોજ રોજ જોઉં છું
પણ ખરો, તેમ છતાં હું એવો તો પાખંડી, ભ્રમાંધ અને
બુધ્ધિભ્રષ્ટ છું, કે, તેમના પ્રેમમાં ડૂબી શક્યો નહિ.
સર્વદા આકુલ પ્રાણુથી મૃગજલ જેવી આશા પાછળ દોડી
આશામાં ને આશામાં વ્યર્થ કાલ નિર્ગમન કરું છું.
ભાઈ રે ! આજે તમારો પત્ર વાંચી વ્યાકુલ થઈ વ્યાકુલ—
પ્રાણે તે કિનારા વગરના મહાસાગરના કર્ણધારને જૂમે
પાડવા લાગ્યો. પણ ભાઈ, પૂર્વનાં પાપની સ્મૃતિએ મને
તે આનંદથી વંચિત કરીને અગાધ અને દુસ્તર નિરાશા—
સમુદ્રમાં ફેંકી દીધો. ભાઈ, ભૂર્ભૂની માફક અંધકારથી
પૂર્ણ મારું હૃદય ગિરિકંદરાની માફક ભયાનક ઢિંસા અને
દેવરૂપી વ્યાધ અને સર્પોનું આવાસ—સ્થલ છે. મારી
યાતના સર્વદા અસહ્ય છે. નિરાશાના વાયુથી સદાએ
પરાજિત છું. મારા મનની અવસ્થા મારું જ મન જાણે

અપૂર્વ પુનાવજી

છે અને ખીલે જાણે છે તે આનંદમય પુરુષ, કે, જે આ ભાગ્યહીનના હૃદયમાં રહી દારણુ યાતના પામે છે. ભાઈ રે ! સુદામલ દેહ શું આવા કઠિન હૃદયમાં વાસ કરી શકતો હશે ? તેઓ તો દયામય છે, હમેશાં જ જોર કરી હૃદયમાં આવવા ચાહે છે; પરંતુ આવા સખત સ્થાનમાં તેમને આવવા દેતાં મને કષ્ટ થાય છે. તે પરમ પવિત્ર ધનને આ અપવિત્ર હૃદયમાં લાવવાની ઈ છા કરતાં જ હું ધૂળ ઉડું છું. ભાઈ કૃષ્ણ, ખરું કહું તો ભાઈ, તમે જ મારી ગતિ છો, તમારી જ મારે એકમાત્ર આશા અને ભરોસો છે. રોજ રોજ તમે નરમ અને વધુ નરમ થઈ તે કોમલ ચરણને તમારા હૃદયમાં ધારણુ કરો—તે વખતે દેવલમાત્ર આ ભાગ્યહીન મોટા ભાઈને યાદ કરશે અને મારી વાત પાળુ તે દયામયની પાસે કાઢશે. એટલેથી જ હું પરમ પવિત્ર થઈ વ્રજવાસને ઉપયોગી દેહ મેળવી વ્રજમાં વાસ કરી શકીશ. એમાં કંઈ પાળુ સંદેહ નથી. તમે તમારા આ મોટા ભાઈને ભૂલી જતા નહિ. મોટા ભાઈ મહાપાખંડી હોય તો પણ નાના ભાઈનું જે કર્તવ્ય હોય તે ભૂલી જવું નહિ. મારી પાસે મારી પોતાની આશ્રયની કંઈ સામગ્રી નથી, આશ્રયમાં તો તમે જ છો. ભાઈ રે ! હું એ જ આશાએ આટલો બહુ પરિવારવાળો હોઈને પણ ભય પામતો નથી. હું કોઈનો આપ, કોઈનો મોટો ભાઈ, કોઈનો પુત્ર, કોઈનો નાનો ભાઈ, કોઈની નાની બહેન થઈને વ્રજુનો સંબંધી થયો છું. આટલા બહોળા પરિવારવાળા હોવું એ મહા—

પાગલ રૂનાઈ

પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત છે એ પણ હું સારી પેઢે સમજું છું. પરંતુ શું કરું ભાઈ ? હું અતિ ગરીબ, તેથી મારા સ્વાર્થને ખાતર કેવલ તમારા જેવા ધનીની સાથે પ્રયત્ન કરીને સંબંધ બાંધું છું. તમે લોકો દિન પર દિન અધિક ધની થાઓ, હું રોજ રોજ ગરીબ જ થતો જાઉં, તેમાં મને કાંઈ જાતની ક્ષતિ પણ નથી અને કાંઈ જાતનું કષ્ટ પણ નથી. હું કેવલ તમને સર્વેને સુખી બોધીને જ સુખી થઈશ અને સુખી થવાને ચાહું છું. કૃષ્ણની ઈચ્છા કૃષ્ણ જ જાણે અને જાણે તમે લોકો. કેમ ન જાણે ? તમે લોકો તો તે પ્રાણ વલ્લભતા આદરનાં પાત્ર છો. તેઓ મારા પણ સ્વામી છે, પણ માફ હૃદય કહિત અને કલંકિત છે તેથી હું તમને ભારી બોધું છું. આ જગતમાં પાપી તાપી સઘળા જ તેમની આગળ અતિ આદર અને સંભાળને પાત્ર છે એટલું યાદ રાખીને કાંઈ પતિત ઉપર ઘૂણા કરતા નહિ. પાપી પણ તેજ કૃષ્ણના છે અને પરમ પ્રેમિક પુરુષ પણ તે જ કૃષ્ણના છે. ભાઈ કૃષ્ણ, જે જહાહ રાજ-આજ્ઞાથી કાંઈને પણ કલ કરે, કે, ફાંસીએ ચડાવે તે શું રાજ-સરકારનો નોકર નથી ? જેવો મંત્રી છે તેવો જ જહાહ પણ છે. પ્રભુએ જેને જેવા કામનો ભાર આપ્યો છે, તે તેવું કામ કરી પ્રભુનો હુકમ પ્રતિપાલન કરે છે. ત્યારે વળી પતિતને જોઈ ઘૂણા કેમ કરાય ! ભાઈ ! તેને પણ હસ્તે વદને, પ્રેમથી ગળી જઈને આર્થિગન કરો તો શું કાંઈ વાર પણ કૃષ્ણ તમારા ઉપર ગુસ્સે થશે ? કાંઈ કાંઈ આ વાત

અર્પણ પત્રાવલિ

સાંભળી ધ્રુવ ઉદ્દેશ અને એ તો પાપીને ઉત્તેજન આપવા જેવું છે એમ સમજશે. પણ ભાઈ! સારી રીતે નજર પહોંચાડીએ તો આ વાતની સત્યતા માલમ પડી આવશે. ભાઈ રે! સાપ જેમના છે તેમના જ મનુષ્ય પણ છે. ત્યારે વળી સાપ ઉપર રીસ કેમ રાખવી? માટે કહું છું કે ભાઈ, અયાચિત ભાવથી જે મળે તેને કૃત્યનું નામ-દાન કરે. અને દિવ ખોલી તેના ઉપર પ્રીતિ કરે. જે તમારી સાથે શત્રુભાવ રાખે છે તેને પ્રેમની નજરે જોવાનું શીખો. ભાઈ રે! કોણ જાણે ક્યારે તેડું આવશે અને આહ્યા જવું પડશે. પ્રભુનું નામ જ પાછળ રહેશે. માટે કહું છું, કે, ભાઈ, બે દિવસની પૂજા માટે મૂર્તિ મજબુત હોય કે ન હોય પરંતુ યહુ કાલ સુધી રહેવાની છે, એવી જે પાટ (કે જેના ઉપર મૂર્તિની સ્થાપના થઈ છે) તેને મજબુત કરવી એ શું હડાપણ બરેલું નથી? ભાઈ! બે દિવસના શરીર માટે અકર્મ કુકર્મ કરી નાનાવિધ સુખાદ્ય પદાર્થોથી તેને પાલન કરવા કરતાં અધિક દિન-ચિરકાલ-ટકો શકે એવું જે પ્રભુનું નામ, તે નામને નાના અલંકારથી શણગારવું એ શું સાઈ નથી? માટે કહું છું, કે, અન્યને માટે જીવન નિર્ગમન કરો. આપણી નજરમાં જેઓ પાપી દોષાય તેઓના કલ્યાણને માટે સદા અશ્રુ ઢાળો અને તેઓને માટે પાપીના સહાયક તે પ્રેમમય પ્રભુ આપણા નિતાઈને નિવેદન કરો. સર્વદા પ્રેમને માટે તે પ્રેમમય હરિની પાસે પ્રાર્થના કરો. ભાઈ, જો જગતને સુખમય જોવાની ઇચ્છા હોય, તો,

પાગલ પંનાધ

સુખના વૃક્ષ તમે એસો અને જુઓ. નિત્યાનંદના ચરણનો આશ્રય લો, અતિ દીનતાથી તેનો પદાશ્રય કરો-જેશો, કે, કૃષ્ણપ્રેમમાં ડૂબી જવાશે અને પ્રેમની નજરે સર્વ વસ્તુ પ્રેમપૂર્ણ અને આનંદમય જણાશે. ત્યારે તમે કૃતાર્થ થશો ત્યારે સઘળી જ્વાલા શમી જશે. ભાઈ રે! ગોપગણને જ્વાલામાંથી છોડાવવા માટે જે પ્રેમમય કૃષ્ણે દાવાનંદનું પાન કર્યું હતું, તે જ કૃષ્ણનું શરણ લેવું જોઈએ. ભાઈ, એક એક કરતાં દિવસો ચાલ્યા ગયા. કોણ જાણે હવે આ રીતે કેટલા દિવસ બાકી રહ્યા છે? જે શરણ લઈ શકાય તો હજી પણ સમય છે. મારા ભાગ્યમાં તે નથી, તો પણ તમે લોકો સદા પ્રયત્ન કરશો તો કૃતાર્થ થશો. એમાં કાંઈ જાતનો સંદેહ નથી. લખતાં લખતાં પ્રાણ ધણો જ વ્યાકુલ થાય છે. માટે પ્રયત્નથી પાગલનો આ બંધવાદ બંધ કર્યો છે. મારી સંબંધ વિનાની વાતો સાંભળી હસતા નહિ. મનની વાતને પુસ્તકની સાથે સંબંધ નથી. મનની વાતો મનની સાથે જ થાય છે. તેથી જ આજે જે એક વાતો બહાર નીકળી ગઈ. તમને લખવાનું છે માટે જ વિના સંકોચે મેં લખી મોકલ્યું છે. કૃષ્ણ, ભાઈ, આટલું પણ જાણજે, કે, પ્રેમના બંડારની એકમાત્ર અધિકારિણી પ્રેમરૂપિણી સ્ત્રીમૂર્તિઓ છે. માટે કહું છું, કે, જે કૃષ્ણપ્રેમમાં પ્રેમી થવા ચાહતા હો તો સ્ત્રીરૂપિણી, કન્યારૂપિણી, માતા અને ભગિનીરૂપિણી અધિકારિણી ગણુનો આશ્રય લો. સ્ત્રીને ક્રીડા કરવાની સામગ્રી ધારી અથવા સંસારની

અપૂર્વ પંનાવલિ

સાહાય્યરૂપિણી ગણી ઠગાતા નહિ. તેઓ જ કૃષ્ણપ્રેમદાત્રી છે. કન્યાને કન્યા ગણી ક્ષુદ્ર જ્ઞાન રાખતા નહિ. સર્વેને એક રૂપે જાણુજો. હું રજના દિવસમાં જન્મી તજવીજ કરું છું. જો ત્યાં સુધી જીવીશ તો મળીશું. નહિ તો તમારા લોંઘાની મંગલ કામના કરતો કરતો ચાલ્યો જઈશ. તેને માટે કોઈ દુઃખિત થશો નહિ. સમુદ્રમાં અનંત બુદ્ધિદો પત્રકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, વળી પલકમાં લય પામે છે—હું પણ તેના જેવો છું.

તમારો

૯૨

પાગલ રનાઈ

પત્રાંક ૨૬

શ્રીયુક્ત નિયાગી મહાશયનાં પત્નીને,

સ્નેહમયી મા-મા ! પોતાનાં છોકરાં જેમ પારકાંને પણ ચાહવાની ચેષ્ટા કરવી એ સર્વેતું કર્તવ્ય છે. આ પ્રમાણે કરતાં કરતાં, સંસાર મૂકી, પછી કૃષ્ણના ઉપર પ્રીતિ કરી શકાશે. પોતાને બુદ્ધ્યા વગર પારકાના ઉપર પ્રેમ આવતો નથી અને પારકાના ઉપર પ્રીતિ કર્યા વગર કૃષ્ણ-પ્રેમ આવતો નથી. આટલા માટે જ શ્રીચૈતન્યે સનાતન ગોસ્વામીને શિક્ષા આપી છે કે:- (૧) દરિનામમાં રુચિ (૨) જીવ પર દયા, અને (૩) વૈષ્ણવ સેવા. એ ત્રણમાંથી કોઈ પણ કરવું હોય, તો, પોતાપણું ભૂલી જવું જોઈએ. ક્રમે ક્રમે અહંભાવ ત્યાગ કરવાથી જ આપણું ઘન જે કૃષ્ણ તેને મેળવી શકાશે. કૃષ્ણ મળ્યા કે જગત્ મળ્યું સમજવું, ત્યારે જગત્ પોતે જ તમારું થઈ જશે. આજે જેઓને ભૂલવાથી કૃષ્ણ મળ્યા છે તેઓ જ કૃષ્ણ મળતાં જ ફરી તમારા થઈને આવશે. માટે હલું છું, કે, મા ! પહેલાં પહેલાં તો અજ્ઞાનને લીધે નિજ સ્વાર્થનો ત્યાગ કરતાં કષ્ટ થાય ખરું, પરંતુ સ્વાર્થનો ત્યાગ કરતાં ક્રમે કરીને જેઓનો તમે ત્યાગ કાઢ્યો છે તેઓ જ ફરી તમારી પાસે આવશે. માટે જે દિનના સ્વાર્થને માટે મનુષ્યે, બ્રાહ્મિમાં

અપૂર્વ પુત્રાવલિ

પડી. ચિરકાલના લાભને ગુમાવી ન દેવો જોઈએ. જે ચિરકાલ સુખમાં રહેવા કોઈ ચાહતું હોય તો તેણે આંખ બંધ કરી સ્વાર્થ ત્યાગ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો. જ્યાં સુધી સ્વાર્થ હોય છે ત્યાં સુધી હરિ-ભજન થતું નથી. તમે, મા, કૃષ્ણપ્રેમમાં દૂબેલાં રહો. તે જોઈ હું સુખી થઈશ. મારાથી તો ભજન સાધન હવે થતાર નથી. જ્યારે સાધનનો સમય હતો ત્યારે મેં તે નકામો કહાણો છે. હવે તો મારા હાથમાં નથી. હવે તો મારી સમસ્ત આશા અને ભરોસો તમે જ છો. મારી વહાલી નનીને કહેજો, કે, તેનો મોટો બાઈ સારી પેઠે છે, કશી ચિંતા કરે નહિ. સોનામુખીથી કેટલાક દિવસ થયાં પત્ર નથી, પણ સર્વે કુશલ છે, એમ હું ધારું છું. વચમાં ઘરથી પત્ર આવ્યો હતો તેમાં તમારે માટે ઘણી ઉત્કંઠાથી પૂછાવ્યું હતું, કે, તમે ત્યાં ક્યારે જશો ? કૃષ્ણની ઇચ્છા જ્યારે થશે ત્યારે જ મનરકામના પૂર્ણ થશે. મારે માટે ચિંતા રાખશો નહિ. મને સંભારતાં રહેજો મા !

તમારો પુત્ર.

૯૨

પાગલ રંગનાથ

પત્રાંક ૨૭

આબા રાધા,

તમારા પૂર્વના પત્રમાં નનીને જરા ફીક છે એ જાણી જેટલો હું ખુશી થયો હતો તેટલો જ દિલગીર તમારું શરીર સાડું નથી એ જાણી થયો છું. આવી સખત ગરમીને લીધે આ પ્રમાણે થયું છે, પરંતુ કશી ચિંતા કરશો નહિ. સઘળું સાડું થઈ જશે. શરીર ઉપર જરા વિશેષ નજર રાખતા રહેવું. શરીર જ સાધનનું મૂલ છે. શરીર નીરોગી રહ્યાથી ઈષ્ટના ચિંતનમાં જેટલો આનંદ થાય છે તેટલો આનંદ રોગી શરીરે થતો નથી. એટલા માટે ઋષિ-મુનિઓ સમાધિનું અવલંબન કરી શરીરને દીર્ઘકાલ સ્થાયી કરવાને પ્રયત્ન કરતા. તેઓ એમ કેમ ન કરે? તેમ કરી શકે તો જ અનેક દિન સુધી સાધન કરી શકે. વળી એટલા માટે જ હઠયોગ, રાજયોગ, વગેરેનો અભ્યાસ કરતા. માટે કહું છું, કે, આબા, શરીર જ સાધનનું મૂલ છે. શરીરની વિશેષ સંભાળ રાખજો. યુક્ત આહાર વિહારને વિષે સદાએ યત્નવાન અને સાવધાન રહેજો. શરીર હવે ક્રમે ક્રમે ધ્વંસની દિશાએ ચાલ્યું છે. હવે જો હળવે હળવે પાછળ પગલું ભરી શકશો તો જ શરીર થોડા દિવસ ટકશે. આ ભયંકર પ્રવાહમાં વળી જલદીથી ધસડાઈ

અપૂર્વ પૂજાવળી

જવા માટે સાહાય્ય કરવી એ હીક નથી. માટે વળી 'પાછું કહું છું, કે, શરીર ઉપર જરા વિશેષ નજર રાખજો. વચમાં વચમાં અટકાવે મળી શકશે તો હીક જ થશે. સમય મળે સ્થાને સ્થાને ફરજો. ગુણુકારી ખાવાના પદાર્થો છોડી હલકી અને ઉત્તેજક વસ્તુનો આહાર કરતા નહિ. દૂધ, ઘી, વગેરે દેવને ઉપભોગ કરવા લાયક વસ્તુ ઉપર વધારે ધ્યાન આપજો. શાક વગેરે ફલાદિનો વધારે ઉપયોગ કર્યાથી શરીર વળું સાડું રહેશે અને અનેક પ્રકારે નીરોગી પણ રહેશે એ ધ્યાનમાં રાખજો.

તમારો

૯૨

પાગલ રૂનાઈ

પત્રાંક ૨૮

પ્રાણપ્રિય રાધા !

તમારો પત્ર મળ્યો છે. તમે બહુ ચિંતાતુર થયાં છો. જાણી હું અત્યંત દુઃખિત થયો છું. આટલા ચિંતાતુર થવાનું કાંઈ કારણ નથી. કૃષ્ણ સર્વત્ર ગિરાજે છે. તેના સિવાયનું એકે સ્થાન નથી, તેની દયા સર્વત્ર જ છે, ત્યારે આટલો ભય કેમ રાખો છો? મારે માટે વૃથા ચિંતા કરી હૃદયને વૃથા દુઃખિત કરશો નહિ. સદા કૃષ્ણ-ચિંતામાં દિવસ નિર્ગમન કરો. કૃષ્ણ ઘણા દયામય છે. મનુષ્યને માટે ચિંતા કરવી વૃથા છે. જેમ વૃક્ષના મૂળમાં જલસિંચન કરવાથી તેનાં પત્ર, પુષ્પ, ડાળી. ફલ એ સર્વ સ્થાને જ જલસિંચન કરવા જેવું છે તેમ કૃષ્ણ-ચિંતા કરેથી સત્રજાની ચિંતા કરવા બરાબર છે. કેમ નહિ? તેઓ જ મૂલ આધાર, તેઓ જ જગતનું મૂલ કારણ છે. માટે કહું છું, કે, બાપા, સર્વના આશ્રય રૂપ તે જ કૃષ્ણના ચિંતનમાં દિનરાત ઉન્મત્ત થઈ સુખે કાલ નિર્ગમન કરો. કૃષ્ણ-પાદપદ્મને વિષે સમસ્ત હૃદય ઢાળી દેજો. તેમ થયેથી જ ચિરકાલ સુખે રહેશો. મનુષ્યને મનુષ્ય તરીકે ચાલેજો. મનુષ્ય તો ઠગ છે. કારણ કે, તે લમણાં છે અને ક્યારે થાપ આપશે તે કહી શકાય નહિ. જેને આજે પ્રાણથી ચાડો.

અપૂર્વ પૂજાવળી

છે તે કાંતે તમને છોડી ચાલ્યો જશે. જીવ માત્ર જ કૃષ્ણની આજ્ઞાને અધીન છે. તેમની આજ્ઞા થયે તે વધારે રહી શકતો નથી અને તેમની આજ્ઞા ન થયે તે જઈ પણ શકવાનો નથી. કૃષ્ણ સ્વેચ્છામય છે, મનુષ્ય અને જીવ માત્ર જ તેમની આજ્ઞાને અધીન છે. માટે કહું છું, કે, આત્મા. મનુષ્યને મનુષ્ય તરીકે ચાહજો.

તમારો

૯૨

પ્રાગલ્ભ્ય રસનાથ

પત્રાંક ૨૯

બહેન નની ! (નિયોગી મહાશયનાં પુત્રો)---

આ વખતે સવળાના પત્રો મળ્યા છે, પરંતુ તમારા પત્રનો જ ઉત્તર લખું છું. આ ઉપરથી જ તમે સમજી શકશો, કે, હું તમને કેટલો બધો ચાહું છું. શુદ્ધ પ્રીતિ કેમ કરવી તે મારા જેવું કોઈએ જાણતું નથી. મારી પ્રીતિની વાત સાંભળી વાળું ખડું તમને લસવું આવશે. ગમે તેમ હોય પણ બહેન, તમારા હસ્તાક્ષરો એક એક હીરાના ટુકડા જેવા સુંદર છે. વચમાં વચમાં મને આ પ્રમાણે આનંદ આપવાનું ભૂલશો નહિ. સર્વે કુશલ છે જાણી બહુ જ આનંદિત થયો છું. સોનામુખીથી એકે પત્ર આવ્યો નથી. તમારાં બહેન કેમ છે તે હું જાણતા નથી. તેમનું શરીર સ્વસ્થ રહે તે એક રીતે અસંભવિત લાગે છે. જેઓ વાણી ચિંતા કરે છે, તેઓનું શરીર વાળું કરીને ખરાબ થઈ જાય છે. પ્રીતિ રાખ્યાથી જ ચિંતા કરવી પડે છે. જેઓ જેટલી પ્રીતિ રાખે છે તેઓને આ સંસારમાં તેટલી જ ચિંતા રહે છે. આ સંસારમાં જેઓ જેટલા રહે છે તેઓ તેટલા જ આનંદમાં રહે છે. આ સંસારમાં હાસ્ય અને રુદન એ બે બહેનો છે. તેઓ સદાએ સાથે રહે છે. કદી પણ

અર્ચ, પૂજાવળી

વિખૂટાં રહી શકતાં નથી.....બાબા રાધા ! જેઓ
કૃષ્ણ નામ લે છે, તેઓ ચિરકાલ સુખમાં રહે છે. માટે
કહું છું, કે, બાબા, કૃષ્ણ-નામ કદાપિ ભૂલતા નહિ, કે, ખીજા
કોઈને પણ ભૂલી જવા દેતા નહિ. આ સંસારમાં જેઓ
એકત્ર મળી કૃષ્ણ-નામ લે છે તેઓ જ ખરૂં જોતાં નિજજન
-એટલું હમેશાં યાદ રાખજો. નિજજન કહેતાં સ્ત્રી પુત્રને
ન સમજવાં.

તમારા લોકનો

૯૨

પાગલ રતનાઈ

પત્રાંક ૩૦

શ્રીનૃસિંહઆચાર્યનાં ચરણમાં,

આપના બધી રીતના કુશલ સમાચાર જાણ્યા. આપનો પત્ર મળવાથી મને કેટલો આનંદ થાય છે તે તો તે અંતર્યામી સિવાય બીજાં કોણ જાણી શકે? જંગલી ઝુલ જંગલમાં ખીસે છે. જેમનાં તે ઝુલ છે તેમને જોઈ મનના ગર્વે કરી પોતાની મેળે સુકાઈ જઈ, માટીનાં ઝુલ માટીમાં મળી જાય છે. મારી અવસ્થા પણ અરાબર એ ઝુલના જેવી છે, પોતાની મેળે ખીસે છે અને પોતાની મેળે સુકાઈ જાય છે; હું તે દેખાડી શકતો નથી એ જ મનમાં માત્ર ખેદ છે. કૃષ્ણ શું જોવાનો કે દેખાડવાનો દિવસ આપશે ખરા? ઇચ્છામયની શી ઇચ્છા છે તે કોણ જાણે છે? ત્યારે કૃષ્ણે રત્ન આપ્યું છે ત્યારે નિશ્ચય જ તેને કંઈ ધારણ કરવાનો પ્રસંગ અવશ્ય એક દિવસ આપશે જ આપશે. પરંતુ જો દેખાડવાની પહેલાં જ તેહું આવે તો પેલા સાધકના શબ્દો ‘ધરમાં વિધવા રહી છે, તેને અન્ન આપો’ તેનું સ્મરણ થશે. મારા પ્રાણ હવે મારા નથી. કર્મની મુંઝવણને લીધે આપદાદાની મિલકત વેચી નાંખી છે. હવે તો હું છેક જ કંગાલ છું; સવળાને આરણે બિખારી. હવે કેવલ દયાની યાચના કરતો ઘેર ઘેર આથડું.

અપૂર્વ પનાવળ

છું. મારા કૃષ્ણ ઘણા જ દયામય છે. તેમની દયાની તુલના નથી, પાર નથી. હમણા તેઓ દયા કરી આપના દ્વાર આગળ લઇ આવ્યા છે. ધન્ય દયામય, તમારી દયા ! હું પાપીને માટે તમને આટલું બધું કબૂત ! હું ગરીબ, કેવી રીતે તમારો ઉપકાર વાળીશ તે જાણતો નથી. મારામાં ભક્તિ નથી, મારામાં પ્રેમ નથી; આ શુદ્ધ મરૂભૂમિ જેવું હૃદય તમને આપું તોપણ તમે શા માટે લેશો ? ચિરદિન ઝઘડી કરી રાખવાની ઇચ્છા હોય તો રાખો. મારી પાલુ એ ચરણમાં તે જ પ્રાર્થના છે. મહાશયે લખ્યું છે, કે, મારી કથા અનેક સ્થાને સમજી શકાતી નથી; એ વાત તદ્દન સત્ય છે. પાગલની કથા અનેક સમયે સંજ્ઞા વગરની થઇ પડે છે, અને તેથી સમજી શકાતી નથી. હું પોતે પાલુ મારી પોતાની વાત અનેક સમયે સમજી શકતો નથી; હું પોતે મનમાં ને મનમાં હસી મરું છું. આ શો ખેલ ખેલાય છે તે તો તે જ જાણે. ઘણી વખતે સમજવાનો પ્રયત્ન કરવા જતાં કિનારો જ ખોઈ ખેસાય છે. એક તો જાતિ, કુલ, માત્ર ખોઈ ખેંદા છું, તે ઉપરાંત વળી જો બીજને કિનારો પાલુ ખોઈ ખેસું તો પછી મગ્ગ પાલુ ખૂબ અને દુઃખ પાલુ ખૂબ. “વિપામૃતનું એકત્ર મિલન” ઘણું જ મધુર ! ઘણું જ મધુર ! ! મહાશય, આશીર્વાદ કરો કે આ સુખદુઃખમાં ચિરકાલ રૂબેસો રહું અને બીજને રૂબેસા રાખું. મહાશય, આ રાજ્યના પથપ્રદર્શક એક માત્ર પ્રેમમયીઓ જ છે, પરંતુ આપ જાણો છો, કે, તેઓની સાથે ચતુરાઈ કરવા

પાગલ રૂનાથ

જતાં જ પ્રેમમય રાધાકુંડ દેખાડવાના છલે ભયાનક નરકકુંડ દેખાડી દે !

આપણે તો ભ્રાંત છીએ, કશું જાણતા નથી, તેથી રાધાકુંડના ભ્રમમાં નરકકુંડનો આશ્રય કરી મહાદુઃખને પરમ સુખ જાણી તેમાં જ ડૂબ્યા રહીએ છીએ. જે રાજ્યનો પથ જાણતા નથી તે રાજ્યના પથપ્રદર્શકગણ સાથે ચતુરાઈ કરવા જવી એ તો આપણા પોતાના ધ્વંસનું પ્રધાન કારણ થઈ પડે છે. આપણે વગર જાણે આ પ્રેમમયાઓને ભીષણ ગરલસમુદ્રરૂપ બનાવી દઈ આપણા શોખથી ઉત્પન્ન કરેલા વિષમાં આપણે પોતે જ બળી મરીએ છીએ. મહાશયને તો સારી પેઠે ખબર છે, કે, જે સમુદ્ર રત્નનો ભંડાર છે—ચંદ્ર અને અમૃતના કુંભનું ઉત્પત્તિસ્થાન છે—તે જ સમુદ્ર વળી જગતનો પ્રલય કરનાર વિષનું પણ સ્થાન છે. નારાયણના જેવા રસિક થયા વગર સુધા અને લક્ષ્મી મળી શકે નહિ. શિવજીની માફક અજ રહેવાથી તો કેવલ ગરલ. રસિકજનો જ કેવલ આ સમુદ્રના હાસ્ય-રુદ્ધ રૂપ તોફાનમાં હોશિયારીથી પાર જઈ શકે છે; બીજા લોકો તો ડૂબી મરે. હું આજ તોફાનમાં ડૂબું ડૂબું થાઉં છું. જો પકડીને તાણી લેશે તો જ ઉધ્ધાર, નહિ તો “ચાલ્યો અનંત નરકમાં.” મહાશય, જ્યાં લાભ અને ભય બંને છે ત્યાં વિજગણ લાભની આશાનો ત્યાગ કરે છે, એકવાર પણ તે દિશામાં પગલું ભરતા નથી. વળી શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે:—“મહાજનો યેન ગતઃ સ પન્થા ।”. માટે કહું

અપૂર્વ પુત્રાવલિ

છું; કે, આવા સમુદ્રની ધારે પણ જવું નહિ. તોપણ જો
જવું જ પડે તો જોઈ તપાસીને જ પાર જવાની ચેષ્ટા
કરવી જોઈએ. નાવિકોની ખુશામત કરવી જોઈએ તો
કદાચિત્ તે રસિક નાગરના દેશમાં પહોંચી શકાય; નહિ
તો દૂધતાં દૂધતાં ખાંડે જલ પીવાઈ જતાં પેટ ઝુગી જાય.
મારું પેટ ફાટફાટ થાય છે, તે છતાં હજી પણ હું સાવધાન
થતો નથી. આપને ડાકટર જાણી શરણાગત થયો છું, દયા
કરો. જેવી આપની હોડી છે તેવો જ નાવિક પણ છે.
આપ તો જોઈ તપાસીને નાવમાં ચઢ્યા છો, એટલે કોઈ
પ્રકારનો ભય નથી. મારે તો બંને ખરાબ છે. નૌકા પણ
ફૂટેલી, અને નાવિક પણ મૂર્ખ અને એકદેશદર્શી. મેં તો
જોઈ સમજીને જ અંપલાવ્યું છે અને પ્રતિપક્ષે દૂધવાનો ભય
રહે છે. આ ભયમાં ફક્ત દૂધવાની પહેલાં જ બચવાનો
પ્રયત્ન કરી રાખું છું; જો, કે, એ તો માત્ર ભ્રમ છે તોપણ
સમુદ્રમાં પડેલાને માટે તુણ પણ આશ્રયરૂપ ગણાય છે.
મારી પણ હાલમાં લગભગ તેવી જ અવસ્થા છે. હું જાણતો
નથી કે પ્રેમમયીઓ મને પ્રેમની નજરે જોશે, કે, મને દૂધતો
જોઈ હસશે; તે તો તેઓ જ જાણે. પણ આ છેલ્લી વાત જ
મારા નસીબમાં છે એમ મને લાગે છે. મહાશય, આવી
રીતે હસાવી રમાડીને દૂધાડતાં બીજા કોઈને આવડતું
નથી. જેવાં તેઓ નરમ છે તેવાં જ કઠોર પણ છે. શાસ્ત્રમાં
કહ્યું છે, કે:—“વજ્રાદપિ કઠોરાણિ મૃદૂનિ કુસુમાદપિ.”.
એ વાત તેઓને ઠીક લાગુ પડે છે. આવી અદ્ભુત પ્રયત્ન

પાગલ હરનાથ

શક્તિ બીજી કોઈએ નથી. ત્યારે તેઓનાં ચરણમાં માત્ર આ જ નિવેદન છે, કે, છછુંદર મારીને હાથ બગાડવા એ શું વીરત્વ છે? મહાશય, જ્યારે હું તેઓ વિષે વિચાર કરું છું ત્યારે હું સર્વ ભૂલી જાઉં છું; અને શું બોલું છું, શું સાંભળું છું તે કંઈ શબ્દ રહેતું નથી. આ ભયાનક વમળનો વિચાર આવતાં જ ભયથી જડ થઈ જાઉં છું. નિતાંત ભય પામીને મેં સ્વયં ભયનું જ શરણ લીધું છે; જોઈ છું, કે, તેઓ શું કરે છે. મહાશય, આજ એક વાતમાં જ પાગલ થઈ ગયો છું. બીજી કોઈ દિશામાં એક ડગલું પણ ભરવાનું મન થતું નથી. ત્યારે વળી આ તરફ ક્ષુધાનો સમય પણ થયો છે, અંદર તો જવું જ જોઈએ; તેથી જ હાથને, જોર કરી, મનના વલણ પ્રમાણે વાળી દીધો છે અને હાથની મુજબ મનને પણ વાળી દીધું છે. જ્યાં સુધી મળવું થયું નથી ત્યાં સુધી મળવાની આશા મટતી નથી અને તે મને છોડતી પણ નથી. કહ્યું છે, કે:—

“ ચંચલ સુખલલ કારણે

કૃપણ દુર્જન તણું,

મિથ્યા કર્યું સેવન. ”

મારી અવસ્થા અરાખર એજ પ્રમાણે થઈ છે.....

હવે રજા લઉં છું. હવે હાથ ચાલતો નથી. દયા રાખજો.

કીતદાસ

૯૨

ચપ્પલ પૂનાવળ

પત્રાંક ૩૧

બાબા રાધિકા,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. બાબારે,—

“કાનુ સંગે પ્રીતિ કરવાને અધિક ચતુરાઈની જરૂર છે.”

વળી આ પણ યાદ રાખજો, કે—

“ચિત્ત અતિ વ્યાકુલ થયે

ધરમ શરમ જાય.”

માટે કહું છું, કે, બાબા, ધીર પુરૂષોની માફક વર્તવાથી જ કાનુના પ્રેમનો અનુભવ થાય છે, નહિ તો બહુ કાંટકર થઈ પડે છે. ખરેખર પૂર્વરાગ બહુ જ કાંટકર છે. એક રીતે જોતાં તો તે અસહ્ય છે. પરંતુ તેથી અસ્થિર થવું કાંઈ પાસવે નહિ—ધીર થવું જોઈએ.

મદાજનો કહી ગયા છે, કે—

“ગાંઠ હીરાની છે હરિ,

સ્થિતિ હોય સ્થિર કે અસ્થિર,

જાણે આ વાત માત્ર પુરૂષો ધીર.”

માટે કહું છું, કે, બાબા ! આટલા અધીરા થશો તો ચાલશે નહિ. સ્વામી માટે સ્વામી—સોહાગિની સદાએ કૃપા કરે છે, પરંતુ તેથી શું વડીલોના દપકાનો ભય તેને

પાગલ રૂનાથ,

નથી? લોકાના ઉપહાસનો ભય તેને શું નથી? આ બધા ભયને લીધે જ પ્રાણની અત્યંત વ્યાકુલતાને પણુ ગુપ્ત રાખવાની ફરજ પડે છે. માટે કહું છું, કે, બાબા, વ્યાકુલતા ગુપ્ત-ઢાંકી-રાખો. ઢાંકી રાખવાથી જ જલદી પરિપક્વ થાય છે; આ તો રોજ જુઓ છે. ત્યારે શા વાસ્તે, બાબા, ઢાંકી રાખતા નથી? ગોપન રાખો. ઢાંકી રાખવાથી કાચું પણુ, સમય આવે, પરિપક્વ અને સુમિષ્ટ થાય છે. માટે કહું છું, કે, બાબા, ઢાંકી-ગુપ્ત-રાખો.

તમારો

૯૨

અંતિમ પુનાવળી

પત્રાંક ૩૨

પ્રાણપ્રિય રાધા,

તમારો મધુતુલ્ય મિષ્ટ પત્ર મળેથી પ્રાણ અને મન હર્ષધેલાં થઈ ગયાં. તમને એક વાત કહી રાખું છું, કે, કદી પણ તમે પોતાને આટલા ઘૃણિત પાતકી સમજતા નહિ. જેઓએ કૃષ્ણ-નામ લીધું છે તેઓની પાસે જતાં પાપ ભય પામે છે. એકવાર માત્ર કૃષ્ણ-નામ લીધાથી સુદર્શન ચક્ર સદાએ તેઓની ચારે દિશાએ રક્ષા કરે છે; વળી કૃષ્ણ સ્વયં પણ તેઓનું રક્ષણ કરે છે. ત્યારે કહો જોઈ, શી રીતે પાપ પાસે રહી શકે? તેને શું પોતાના પ્રાણનો ભય નથી? માટે કહું છું, કે, કદી પણ આ પ્રમાણે મનમાં વિચાર લાવી કૃષ્ણના મનને કબ્જા દેતા નહિ. જેમ કોઈ સ્વામી પોતાની સ્ત્રીને પ્રાણથી પણ અધિક ચાહે અને તે સ્ત્રી સદાએ “મરી જાઉં, મરી જાઉં” કરી સ્વામીને અનર્થક કબ્જા આપે તો તમે વિચાર કરી જુઓ કે તે સ્વામીના મનને કેટલું કબ્જા થાય. તે પ્રમાણે તમારા જેવા ભક્તગણ જો પોતાને “પાપી,” “પાપી” ગણે તો કૃષ્ણને ઘણું કબ્જા થાય છે. માટે કહું છું કે એ પ્રમાણે કરશો નહિ.

તમારો

૯૨

પત્રાંક ૩૩

પ્રાણપ્રિય રાધા,

તમારો પત્ર વાંચી પરમાનંદિત થયો છું. કૃષ્ણ તમારું કલ્યાણ કરે. હવે તમને સૌને મળવાને માટે પ્રાણ ઘણો તલપી રહ્યો છે. હું જાણતો નથી, કે, કૃષ્ણ ક્યારે તે શુભ દિન જાવશે. છોકરાંઓ અધાં સારી પેઠે છે સાંભળી આનંદિત થયો છું. કૃષ્ણ તેઓ સૌને સુખી રાખે. તમારાં જતન અને સાધનના ગુણથી મારા જેવા મહાપાતકીને પણ તે રસમય શ્રીકૃષ્ણના ચરણમાં કાંઈક સ્થાન મળશે એવી આશા હવે થઈ છે. તમે કૃષ્ણના જીવન-ધન છે, તમારું શરીર તેમનું પોતાનું જ છે. તમને મેળવી હું ધન્ય થયો છું. મારા મનનો ખરો ભાવ વ્યક્ત થવાનો નથી, તેમજ વ્યક્ત કરવાની શક્તિ પણ નથી, તેથી મૂંગો રહ્યો છું.

ત્યારે નામમાં આટલો વિશ્વાસ થયો છે, નામ એ જ સાક્ષાત્ કૃષ્ણ છે એવું સમગ્રયુગ છે ત્યારથી જ ભવરોગનું નિવારણ થયું છે; ત્યારે વળી સામાન્ય શારીરિક વ્યાધિની તો વાત જ શી કરવી? આ નામ નિર્જનસ્થાનમાં એકલા ઉચ્ચ સ્વરે ગાયાથી આપોઆપ પ્રેમાશ્રુ વહેવા માંડશે. સ્નેહ અને પ્રેમ એકત્ર જ રહે છે. સ્નેહ છે તે સ્થૂલ ભાવે “કામ” એવા નામથી ઓળખાય છે, અને ઉચ્ચ

અપૂર્વ પૂજાવળી

આવે તે જ સ્નેહનું નામ “પ્રેમ”. લોહ અને સુવર્ણ બંને જેમ ધાતુ છે પણ મૂલ્ય અને વર્ણમાં અનેક ફેર છે તેવી જ રીતે કામ અને પ્રેમમાં ફેર છે. એક લોહ અને બીજું સુવર્ણ છે. પ્રેમની તુલના પ્રેમ, પ્રેમનું ફલ પ્રેમ, પ્રેમનું આસ્વાદન પ્રેમના આસ્વાદન જેવું. કોઈ પણ જગતમાં કોઈ એવું દ્રવ્ય અથવા કોઈ એવી વાત નથી કે જેની સાથે તુલના કરીને તે સમજાવી શકાય. સુધા-જેતા પાનથી અમર થવાય, જેતા આસ્વાદનથી દેવતાગણ અમર થયા છે. જેની મિષ્ટતા સંબંધે પુસ્તકોમાં જ્યાં ત્યાં અનેક લખાણો છે—તે સુધા પ્રેમની નિકટ સ્વાદરહિત સામાન્ય જાત જેવું જણાય છે. માટે કહું છું, કે, પ્રેમની તુલના પ્રેમ જ. જે પ્રેમદ્વારા તે પ્રેમમય કૃષ્ણને બાંધી શકાય તેની તુલના તે વળી થઈ શકતી હશે ખરી? પ્રેમ-ધન સ્વયમ્ કૃષ્ણ પણ પ્રેમની તુલના થઈ શકતા નથી. આ પ્રેમાસ્વાદન માટે જ, જગત-પ્રાણ કૃષ્ણ, ગૌરના અવતાર લઈ, દ્વારે દ્વારે અને નગરે નગરે, કેવલ રોતા ફર્યા છે. જે વસ્તુ હરિને પણ પાગલ કરી શકે તેનું જ નામ પ્રેમ. તેથી જ શાસ્ત્રકારોએ પ્રેમનું સ્વરૂપ સમજાવવા માટે કહ્યું છે કે:—

“પ્રેમ નયવે કૃષ્ણને

બકતને પણ નયવે વળી,

નાચે સ્વયં પોતે,

નાચે એક જ સ્થાને ત્રણે મળી.”

માટે કહું છું, કે, પ્રેમની તુલના પ્રેમ જ. શ્રીકૃષ્ણ

પાગલ રતનાઈ

તમને તે પ્રેમનું દાન કરે, હું તે બોધ આનાંદિત થાઉં...
આ અમૂલ્ય મહારત્ન કેવલ માત્ર નામ-સમુદ્રના મંથનથી જ
મળે છે. ખીજે કોઈ પણ ઠેકાણે તે મળી શકતું નથી.
માટે જ શ્રીમદ્ ભાગવત વારંવાર કહે છે કે—

“ હરેનામ હરેનામ હરેનામૈવ કેવલમ્ ।

કલૌ નાસ્ત્યેવ નાસ્ત્યેવ નાસ્ત્યેવ ગતિરન્યથા ॥ ”

અનવરત નામ-સમુદ્રમંથન કરતા રહો, રત્ન
મળશે જ મળશે. એમાં કોઈ શક નથી. રત્ન પ્રાપ્ત થયે
આપ તૃપ્ત થશો અને અનેક પૂર્વજો અને અનુજો પર્યંત
સઘળાંને પણ તૃપ્ત કરશો. શરીરને માટે કોઈ ચિંતા કરવી
નહિ. શરીર ભલે નિરોગી અથવા રોગપૂર્ણ પણ હોય.
એક દિનને એક દિન અવશ્ય ચાલ્યું જશે. સુધા મત્સ્ય
છતાં અમરગણ પણ શારીરિક વ્યાધિના હાથમાંથી
કાઢી પણ રીતે ધૂરી શક્યા નથી. વ્યાધિ એ શરીરનો ધર્મ
છે, તો પછી ભય શા માટે? કૃષ્ણનું આ શરીર કૃષ્ણને
સોંપી દો, તેમની જે ઈચ્છા હોય તે પ્રમાણે ભલે કરે.

આહારના પદાર્થોમાં જેનાથી તમોગુણની અથવા
રજોગુણની વૃદ્ધિ થાય તેવા પદાર્થ માત્ર બિલકુલ ખાશો
નહિ. તેનો અર્થ એવો ન કરતા કે જગતમાંની કોઈ પણ
વસ્તુ ખાવી નહિ. મિષ્ટાન્ન ઇત્યાદિ જે ઈચ્છા થાય તે
ખાજો પરંતુ અતિરિક્ત ભોજનનો નિષેધ છે. અતિરિક્ત
આહાર જેમ નિષિદ્ધ છે તે જ પ્રમાણે એકદમ ઓછા
આહારનો પણ નિષેધ છે. આહાર, વિહાર, પાન, ઇત્યાદિ

અપૂર્વ પુનાવલિ

સઘળાં ને કોઈ એક નિયમને અધીન રાખવાનો પ્રયત્ન કરજો—સીમાની બહાર જવા દેતા નહિ. સીમામાં રહેવાથી જ શુભ ફલ મળશે તેમાં કાંઈ સંદેહ નથી. કોઈ પણ વિષયનું અધિક ચિંતન કરતા નહિ. જે કાર્ય કરતાં ભય લાગે તેને વિષે મનમાં વિચાર કરતાં પણ ભય લાગે તેવો પ્રયત્ન કરજો. જે કાર્ય કરે તે શુભ રીતે કરવાનો પ્રયત્ન કરતા નહિ. એવા કામથી દૂર રહેવું ઉચિત છે, કે, જેના વિષે પાછળથી વિચાર કરતાં મનમાં કષ્ટ થાય. એવું કાર્ય કરવું નહિ, કે, જે લોકો સમક્ષ કહી શકાય નહિ. ગમે તેમ હોય, પણ તમારા જેવાં બે અધા હોત તો આ પૃથ્વી છોડીને કોઈ પણ સ્વર્ગે જવાની ઇચ્છા કરત નહિ.

તમારો

૯૨

પાઠક ૩૪

પરમ સ્નેહમયી મા,

મા ! પ્રકૃતિની આગતમાં હું શું જાણું છું, કે, આપને કહી શકું ? તેનાં માત્ર સામાન્ય ગુણ અને શક્તિ વર્ણવવાને કોઈનું પણ સામર્થ્ય નથી, તો અતિશયોક્તિની તો વાત જ શી ? મા ! શા માટે હું આપ લોકોને આટલો બધો ચાહું છું તે હું જાણતો નથી. મને તેમ કરવું ગમે છે તેથી જ ચાહું છું, આપના ગુણ જાણીને નહિ. આપ લોકોના ગુણ જાણવાની શક્તિ કોઈની પણ નથી. જે કોઈની પણ હોય તો તે કૃપાળુની છે. જેમની પ્રકૃતિ છે તેવો જ જાણે છે, કે, તેમાં કેટલું બલ છે. તો પણ હું માત્ર એટલું જ જોઉં છું, કે, જગતમાં જે કાંઈ દેખાય છે તે સર્વેના આધારસ્થાન આપ લોકો જ છો. આપ પ્રસવ અને પાલન ન કરો તો કાંઈ પણ રહી શકે નહિ. તેથી જ મા, મેં તમારા લોકોનું શરણ લીધું છે. ખરું જોતાં જગતમાં જે કાંઈ છે તે સર્વ જ પ્રકૃતિ છે. મા ! હું પુરુષ છું એવા ગમે તેટલા અભિમાનથી અભિમાની હોઉં તો પણ ખરું જોતાં હું પ્રકૃતિ વ્યતીત બીજું કંઈ નથી અને હોઈ પણ શકવાનો નથી. મા ! સુવર્ણ, રૂપું, હીરા, માણેક, ઈત્યાદિ જે પણ જુઓ છો તે બધાં જ જેમ મારી સિવાય બીજું કાંઈ જ

અપૂર્વ પંનાવળ

નથી, તે પ્રમાણે મા ! તમે, હું, શ્વાન, બિલાડી, વૃક્ષ, પત્ર
કીટ, પતંગ, જે કાંઈ દેખાય છે તે સર્વ જ એક પ્રકૃતિ
સિવાય બીજું કાંઈ જ નથી. આ અનંત પ્રકૃતિને લઈને
ચૈતન્ય રૂપે કૃષ્ણ જ, એક માત્ર પુરૂષરૂપે નિત્ય મહારાસ-
લીલા રમી રહ્યા છે. મા ! આ રાસલીલા અનાદિ, અનંત,
અને તેથી નિત્ય છે. આનું જ નામ, મા, મહારાસ. તેજ
એક માત્ર પુરૂષ કૃષ્ણ મહાપ્રકૃતિને લઈને કોઈને કોઈ રૂપે
રમણુ કરી રહ્યા છે. આ ખેલનો ચિરામ નથી—અંત નથી.
મા ! આ રાસની વાતનું ચિંતન કરતા જતાં બ્રહ્મા, શિવ.
આદિ પણ અગાધ ચિંતા—સમુદ્રમાં પડી દૂબકાં ખાય છે.
આનું ખરું સ્વરૂપ જાણવાને તે કૃષ્ણ વ્યતીત બીજા કોઈની
પણ શક્તિ નથી. આ ખેલનું તત્ત્વ માત્ર એક કૃષ્ણ અને
તે મહાપ્રકૃતિ રાધા જ જાણે છે. બીજાને માટે તો તે
અસંભવિત છે. ગમે તેમ હોય, પણ, મા, ડગલે ડગલે
થતો મારો અપરાધ મનમાં લાવતા નહિ. મા ! તમારા
લોકોનો ખેલ, મા, તમે લોકો જ સમજો અને હયા કરી
જોને સમજાવો તે જ સમજો. બીજાને માટે તે દુર્બોધ્ય છે.

તમારા લોકોનો પુત્ર

૯૨

પત્રાંક ૩૫

પ્રાણપ્રિય ભાઈ અટલ !

તમારા પત્રદ્વારા મારાં માતા આરોગ્યના સમાચાર જાણી હું કેટલો આનંદિત થયો છું તે તો તે અંતર્યામી જ જાણે છે. હું જાણતો નથી, કે, ભાઈ, તમારા લોકોના પત્રમાં શી માહકતા શકિત છે. તેમ જો નહિ હોય તો, પ્રાણ આટલો ઉન્મત્ત કેમ થાય વારુ ? તે રસમયના ભક્તો પણ રસમય હોય છે. તેથી તમારો પત્ર આટલો આનંદદાયક અને સુમધુર છે. જો જો, ભાઈ મારી ઉપર નજર રાખજો. હમેશાં તમારી પાસે રહેવા મને દેતા નથી તેથી કરીને, ભાઈ, મને તમારા હૃદયમાંથી કાઢી મૂકતા નહિ. ઘણા દિવસની પુરાતન વાત તમે યાદ રાખી છે. તેથી હું બહુ સુખી થયો છું. પરંતુ ભાઈ ! તેને યાદ કરી આટલી ઘણા શા માટે બતાવો છો ? પ્રાણપ્રિય અટલ ! યમુનાની સ્વાભાવિક ગતિ નીચાણ તરફ અને અગાધ સમુદ્રાભિમુખે હોય છે. આ ગતિનો રોધ કરવાને કોઈ ઉપાય નથી. ભાઈ, સમુદ્રનું મહા આકર્ષણ સામાન્ય નદી શું સહન કરી શકે વારુ ? અવશ્ય તેના આકર્ષણથી ખેંચાઈ, જેમાંથી તેની ઉત્પત્તિ થઈ છે એવા તે મહાસમુદ્રમાં તે વિલીન થઈ જાય છે—તેનું

અપૂર્વ પનાવળ

કાંઈ ચિન્હ પણ દેખાતું નથી. સ્વાભાવિક અધોગામિની તે યમુનાને સ્થિર કરવાને કોનું સામર્થ્ય છે ! આ પ્રમાણે કરવાના બે માર્ગ છે. એક તો સમુદ્રને સ્થિર કરવાનો. જો સમુદ્રમાં ભરતી-ઑટ ન થાય તો તેમ થયાથી તે સમુદ્રમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી નદીઓના જલની વધ-ઘટનો અને તેની સાથે તેની ગતિનો પણ રોધ થઈ શકે. પરંતુ ભાઈ, સૂર્યરશ્મિના સંયોગે કરી સમુદ્રનું જલ વરાળરૂપે ઉપર ચઢી મેઘોને ઉત્પન્ન કરે છે અને તે કારણથી સ્વયમ્ પણ ઘટી જાય છે; પછી તે વૃષ્ટિરૂપે સર્વે નદીઓને પૂર્ણ કરે છે અને તે જ આ નદીઓની ગતિનું કારણ થાય છે. સમુદ્રની સ્વાભાવિક થતી આ ઘટનું નિવારણ કરવું અતિશય દુઃસાધ્ય છે; કેવલ દુઃસાધ્ય નહિ, પરંતુ અસંભવિત છે. આ કારણથી, પ્રથમ માર્ગ પ્રમાણે, નદીઓની પણ ગતિના રોધ કરવો અસંભવિત છે. તો હવે રોધ કરવાનો અન્ય ઉપાય જોઈએ. જો, કે, ખરું જોતાં તે ઉપાય કાંઈ રોધ કરવાનો નથી. એ તો, જે મહાસમુદ્ર તેની (યમુનાની) ઉત્પત્તિનું કારણ છે તેમાં તેનો (યમુનાનો) લય થવા ન દેવો, એ જ માત્ર છે. તેનું નામ ત્રિપરીત ગતિ. આ કેવલ તે બંસીધારીના બંસીનાદ વ્યતીત અન્ય ઉપાયથી કરી શકાય તેમ નથી. તે બંસીધારીના બંસીસ્વર સાંભળતાં માત્ર યમુના ઊધ્વ વહેવા માંડે છે અને ઊધ્વ વહ્યાથીજ તેનો ધ્વંસ થતો

પાગલ રૂનાઈ

નથી. જે પ્રમાણે આ ચમુનાના સંબંધમાં સ્વાભાવિક છે તે પ્રમાણે જીવ સંબંધે પણ સ્વાભાવિક છે. સર્વે જીવો કે જોએએ મહાસમુદ્રપિણી પ્રકૃતિમાંથી અસ્તિત્વ પ્રાપ્ત કર્યું છે તેઓ આ સ્વાભાવિક ગતિને વશ થઈ તે મહાસમુદ્ર તરફ દોડી જઈ, લયને પ્રાપ્ત થાયછે; નિવારણના કોઈ ઉપાય નથી. પ્રકૃતિ સદા ચંચલ છે. પ્રકૃતિનો આ સ્વાભાવિક નિયમ-શક્તિ-છે. આ કારણથી જીવ કેવી રીતે સ્થિર રહી શકે, ભાઈ? ધન્ય પ્રકૃતિ! ધન્ય છે તમને કે જેના સામાન્ય હાસ્ય-રોદન સાથે આશ્ચર્યસ્પર્શપર્યંત સમસ્ત જડ અને ચૈતન્યયુક્ત જગતના હાસ્ય અને રોદન ભળેલાં છે. ધન્ય પ્રકૃતિ! ધન્ય છે તમારાં બલ અને કાર્યને! ભાઈ અટલ! આ અપાર સમુદ્રના હાથમાંથી બચવાને હવે એકમાત્ર ઉપાય અંસીધારીના અંસીધ્વનિ કે જેના શ્રવણથી સ્વયમ પ્રકૃતિ પણ જડવત સ્પંદરહિતા થાય છે. માટે કહું છું, કે, આપણી ઉત્પત્તિના મૂલ-કારણ-સ્વરૂપા પ્રકૃતિના ચરણમાં નમસ્કાર કરી, જેનાથી તે અંસીસ્વર સાંભળવા મળે તેવો પ્રયત્ન કરવો એ શું ઉચિત નથી? ભાઈ અટલ! જે અંસી સદાએ વાગેછે અને ગોપીગણ પ્રાણાનંદે શ્રવણ કરે છે, તે અંસી કદી પણ અંધ થતી નથી અને ગોપીગણ સિવાય ખીન્નઓ તે સાંભળી પણ શકતા નથી. જ્યદેવે તે સાંભળીનેજ તો લખ્યું છે કે:-

“ નામસમેતં કૃતસંકેતં વાદયતે મૃદુ વેણુમ્ ” ઈત્યાદિ.

(ગીતગોવિંદ, સર્ગ ૫).

અપૂર્વ પુનાવળ

ભાઈ, તે બંસી બંધ થવાની નથી. આ પ્રકૃતિને શરણે જઈએ તો સાંભળવા મળે. આવો દિન ભાગ્યમાં શું આવશે કે? હું વ્રજવિહારિણી ગોપીગણ! તમે લોકો શું કોઈ દિવસ કૃપા કરશો કે? ભાઈ! આ મહાસમુદ્રને કદી પણ સ્વેચ્છાપૂર્વક હલાવવા જતા નહી. સમુદ્રના સામાન્ય હલવાથી પ્રકાંડ પ્રકાંડ નૌકાઓ તટુની પેઠે લયને પામે છે. માટે કહું છું, કે, આ પ્રકૃતિ-સમુદ્રના સામાન્ય ક્ષોભથી અસંખ્ય અસંખ્ય જીવોનો ધ્વંસ થઈ જાય છે. કૃષ્ણ આપણું રક્ષણ કરે. પ્રકૃતિગણ આપણા ઉપર દયા કરે. જે ખેલ ખેલવાને માટે આવા ભયાનક અગાધ સમુદ્રમાં મેં ઝંપલાવ્યું છે તે ખેલ હું ખેલી જઈ શકું! ભાઈ ભગવાન! તમે તો જાણો જ છો, કે, તે જ કારણથી રામાનંદ આપણા ગૌરહરિને નિવેદન કર્યું છે કે:—

“કાણુ રહેશે સ્થિર તવ માયા તણુ ખેલમાં.”

આ પ્રકૃતિ-સમુદ્રમાં સ્થિર રહેવું ઘણું કઠિન છે. તો પણ આ પ્રકૃતિની ખુશામત કરતાં અને પ્રકૃતિના નેતા જગત્સ્વામી કૃષ્ણની કૃપા-પ્રાર્થના કરતાં કરતાં કદાચિત્ કિનારો જડી આવે. પ્રકૃતિ ગમે તે જાતીય હોય, પશુ, પક્ષી, કીટ, પતંગ, ગમે તે રૂપમાં તેનું અવસ્થાન હોય, સદાએ આપણે તેને સભક્તિનેત્રે જોઈ શકીએ! ભાઈ ભગવાન! ભાઈ બંદોપાધ્યાય મહાશય! આ મહાસમુદ્રની અંદર રહી નિશ્ચિંત રહેવાનો સંકલ્પ કરવો અને ઘીમાં ખોળેલું દાપુસ અંગ ઉપર લપેટી પ્રત્વલિત અગ્નિમાં

પાગલ રનાઈ

સ્વસ્થ કાયાથી રહી શકવાની ઇચ્છા રાખવી તે બંને સમાન છે, કે, નહિ? ધન્ય પ્રકૃતિ તમારા બલને! આ બલ જોઈને જ શ્રીગૃયદેવે લખ્યું છે કે:—

“ કંસારિરપિ સંસારવાસનાબદ્ધશંખલામ્ ।

રાધામાધાય હૃદયે તત્વાજ ઘ્રજસુન્દરી :॥”

આ કારણથી જ ગીતા કહે છે કે:—

“ પુરુષઃ પ્રકૃતિસ્થોઽપિ ભુંક્તે પ્રકૃતિજાન્ ગુણાન્ ”

ત્યારે હવે બીજાની તે શી વાત? ભાઈ, ત્યારે તે સચ્ચિદાનંદમય નિત્યાનંદસ્વરૂપ ચૈતન્ય જ પ્રકૃતિ—સમુદ્રમાં પડી ડૂબકાં ખાય છે ત્યારે આપણી તો વાત જ શી! માટે ભાઈ, આપણે તો આ મહાપ્રકૃતિ તરફ હમેશાં ભય અને ભક્તિપૂર્વક નેત્રે જોવું જોઈએ. આ પ્રકૃતિની કૃપા થવાથી એક દિવસ તે પરમપુરુષને જોઈ શકાશું. મારી કન્યા, મારી સ્ત્રી, મારી બહેન એવું માની આપણે કદી પણ છેતરાવું નહિ. પ્રકૃતિ માત્ર જ પ્રણમ્ય છે, પછી ભલે તે ગમે તે હોય.

ભાઈ ભગવાન્! રાધારાણીની દયાથી તમારામાં રાધાકુંડના ગુણ આવ્યા છે સાંભળી હું અપાર આનંદમાં મગ્ન થઈ છું. ધન્ય છે તમને! ધન્ય છે અમને! ભાઈ ભગવાન્! મારાં માને મારા પ્રણામ કહેજો અને નિવેદન કરજો, કે, આ અધમને કદી પણ પોતાના ચરણથી વેગળા ન કરે. એઓનું ચરણ જ એકમાત્ર નિરાપદ સ્થાન છે; ચિરકાલ તે દુર્ગમાં વાસ કરે, કે, જ્યાં કોઈને પણ નેત્રકટાક્ષ કરવો ન પડે. માને મારા પ્રણામ કહેજો. એઓને

અપૂર્વ પૂનાવળ

સંપૂર્ણ આરામ થયાના સમાચાર મોકલી મને ચરિતાર્થ કરજો. બંદોપાધ્યાય મહાશય, આપ અને આપનાં પત્ની મારા પ્રણામ કબુલ કરજો. ધન્ય છે આપને! આપની તુલના નથી. જો, જો, મને સ્મરણમાં રાખજો; હું અતિદીન છું જાણી ભૂલતા નહિ. નવકુમારને મારો પ્રેમ દેજો. પ્રાણપ્રિય શારીને મારો અંતરનો સ્નેહ આપી કહેજો, કે, મારું પણ મન દર્શાવને માટે સદા અભિલાષી છે, પરંતુ કાર્ય માત્ર સમયને અધીન છે; સમય આવતાં ઈચ્છા પૂર્ણ થશે. કોઈપણ વિષયમાં વાસના ન રાખવી એ જ કર્તવ્ય છે. વાસના જ અંધનું કારણ છે. માત્ર તે કૃષ્ણ સંબંધીય વાસના પૂર્ણ મુક્તિનું કારણ છે. શારીને ખૂબ આગળ વધવાને ઉત્સાહિત કરજો, અને કહેજો, કે, મારી ઉપર નજર રાખો.

પ્રાણપ્રિય ભાઈ ભગવાન! તમારા પત્રમાં આ વખતે એક અનનુભૂત આનંદ સમાયેલો છે. તે આનંદ માદકતામય હોવાને લીધે મારાં પ્રાણ અને મન ઉન્મત્ત થયાં છે. સદાએ ઈચ્છા થાય છે, કે, એકવાર તમારો પવિત્ર દેહ આલિંગન કરી આ કલુષિત શરીરને પવિત્ર કરું. જો કે ભાગ્યવશાત્ મેઘ દેખાયો હતો ખરો, પરંતુ દુર્દૈવ બળે તે પણ હવે અંતર્હિત થઈ ગયો. હું ભાઈ ભગવાન! જેઓને પ્રેમ કરવા માટે પાત્રો છે તેઓ અહિં તહિં કાં વિખરાઈ જાય છે? પ્રાણમાં કેટલા નૂતન નૂતન તરંગો રોજ ઉત્પન્ન થાય છે, અને વળી કેટલી નવીન નવીન ભાવનાઓ

પાગલ રૂનાઈ

બન્યૂત કરે છે. દેખવાની અને દેખાડવાની ઇચ્છા કાં પૂર્ણ થતી નથી, બાઈ? તમારા મુરલીધરને શું વિરહ આટલો બધો પ્રિય લાગે છે? પાસે તે રહેતા નથી--- રહેવા દેતા પણ નથી. આનું શું કારણ હશે, બાઈ? હું પાપી છું નેથી? ત્યારે મને તમારી સાથે સમાગમ થયો કેમ કરીને? બાઈ, તમારા આ કૃષ્ણને કહેજો, કે, તમારા આ હૃતભાગ્ય અંધુને પારકો ન ગણે. જેવી રીતે તમે મને કૃપા કરી આપનો ગણો છો તેવી રીતે તમારા તે ત્રિભંગીને કહેજો, કે, તેઓ પણ મને તમારા નોકરોમાંનો એક ગણી દૃતાર્થ કરે. હું તો અતિ અપાત્ર છું. મને ભરોસો કેવલ તમારો જ છે. તમારા ગુણુથી અને સહાયથી બે કદી પણ અરિતાર્થ થઈ શકું તો જીવન સાર્થક થયું માનીશ. બાઈ! કદી પણ આવો દિવસ મારો આવશે ખરો? “ક્યારે મુદેવી સખી” ઇત્યાદિ, એ ગીતમાં વર્ણવેલો દિવસ શું મારા ભાગ્યમાં લખ્યો છે ખરો? તમે જ જાણો. બાઈ ભગવાન! રાધાકુંડમાં સ્નાન કર્યોથી જે પરિવર્તન થાય છે તેની વળી વાત શી? આ કાંઈ સામાન્ય પરિવર્તન ન હોય. અનંત તપશ્ચર્યાથી પણ જે નથી થઈ શકતું તે એકવાર માત્ર રાધાકુંડમાં સ્નાન કર્યોથી ઘટી શકે છે. બાઈ! તમને શું યાદ નથી કે તમારા નટવર કેવા સ્થામ વર્ણવાળા હતા? તેમણે એક દિવસે રાધાના વિરહથી વ્યાકુલ થઈ રાધાકુંડમાં ડૂબકી મારી. કેટલીક ક્ષણ પછી ‘‘રાધાજી હવે આવી તમને છે તો પોતાનું તે અતિ સ્થામ

અર્ચ, પૂજાવળી

રૂપ સુવર્ણ જેવું થઈ ગયું છે. તેને લીધે તેઓ વિદેશી સ્ત્રીના વેશે શ્રીમતીની સમીપ જઈ શક્યા. ત્યારે રાધાકુંડમાં સ્નાન કર્યાથી તમારા કૃષ્ણ ગૌરહાંતિ પ્રાપ્ત કરી શક્યા હતા ત્યારે તમારી જે આ મનની પવિત્રતા અને તેને લીધે નવીન ભાવનાના અંકુરો ઉત્પન્ન થાય તેમાં વળી આશ્ચર્ય શું? જે રાધાકુંડના જલ-સ્પર્શથી મારા ગૌરહરિ આનંદ અને પ્રેમમાં પુલકિત અને મૂર્છિત થયા હતા, તેમાં સ્નાન કર્યાથી અપાર આનંદ મળે તેમાં વળી આશ્ચર્ય શું? જે રાધાકુંડના માત્ર સ્મરણથી જ પ્રાણ અને મન આકુલ થાય છે અને અત્યંત પ્રેમથી શરીર પૂર્ણ થાય છે તો પછી તેના સ્નાનનું ફળ તે કેવું હશે તે કોણ જાણે ભાઈ? ભાઈ હરિ! ધન્ય છો તમે કે જે તે રાધાકુંડ-તીર-વિહારી હરિના નિત્ય સહચર છો. હું હતભાગ્ય રાધાકુંડની વાત તે શું સમજી શકું? ભાઈ હરિ! રાધાકુંડમાં સ્નાન કર્યા પછી તમને નામમાં તથા પાઠમાં મન લાગતું નથી તેનું કારણ તો તમે જ કહી શકો. મારી આગળ શા માટે જાણાસા કરો છો ભાઈ? હું તો અત્યંત મૂર્ખ અને અહંકારથી ઉન્મત છું. મારા જેવા અજ્ઞાની જીવ આગળ આ વિષે જાણાસા કરવી એ શું સાચું કયું છે? તમારું લખાણ તમે જ જાણો અને જાણે તમારા તે જ—તે. તોપણ ભક્તમાલ ગ્રંથમાં ગોવિંદચરિતમાં એક ગાન છે, જે કે તેનો અર્થ તો જાણતો નથી પણ માત્ર વાંચું છે. તે આ:—

પાગલ રંગાઈ

“ભજ રે મન, શ્રીનાંદનાંદન, અભય ચરણારવિંદ રે,
શ્રવણુ, કીર્તન, રમરણુ, વંદન, પદસેવન, દાસ્ય રે,
સખીજન-સેવન, આત્મનિવેદન, ગોવિંદદાસ અભિલાષ રે.”

છત્યાદિ, છત્યાદિ.

માટે મને લાગે છે, કે, તમારું મન હવે નામ જપવામાં અને પાઠ કરવામાં લાગતું નથી. ભાઈ! બાલક મોટો થયે વળી કાંઈ માતૃસ્તન ઉપર નિર્ભર કરી રહી શકે—રહે છે? આહારના પરિવર્તનની સાથે સાથે મનના ભાવનું પણ પરિવર્તન થાય છે. તમારું પણ તેમ થયું લાગે છે. ભાઈ હરિ! પ્રાણુપ્રિય અટલ! માન્યવર અંદોષાધ્યાય! જુઓ ભાઈ! શ્રીમતી પ્રથમ તો અંસી શબ્દ, પછી કૃષ્ણનામ શ્રવણ, ત્યાર પછી રૂપ-દર્શન, અને તેના પછી સ્પર્શસુખનો અનુભવ કરી ચરિતાર્થ થયાં છે. એકવાર કૃષ્ણનામ સાંભળ્યા પછી અંસી વળી સારી લાગે? જ્યારે રૂપ-દર્શન થયું કે પછી કેવલ નામ લીધાથી સુખી થવાય વારુ? જ્યારે એકવાર સ્પર્શસુખ અનુભવ્યું તો પછી કેવલ માત્ર રૂપના ધ્યાનથી પરિતૃપ્તિ મેળવી શકાશે? શ્રીચૈતન્યચરિતામૃતમાં લખ્યું છે, તેમજ વિવર્તવિલાસમાં પણ લખ્યું છે કે:—

“ગોપી નથી યોગીશ્વર કે તમારા પદકમલનું ધ્યાન
કરી મેળવે સંતોષ.”

જ્યારે તેઓએ સ્પર્શ કર્યો છે, ત્યારે વળી ધ્યાન શાનું સાડું લાગે? આજે તમારું પણ તેમજ થયું લાગે છે.

અપૂર્વ પંજાવણી

ધન્ય છે તમને ! ધન્ય ધન્ય ! ભાઈ ! મધ્યે મધ્યે આ પ્રમાણે
 પથ દેખાડી મને પ્રલુબ્ધ કરજો. હમેશને માટે જાણે એક
 લોકકટક જેવો હું ન રહું. જો નામ જપવું છે તો માત્ર
 નામને માટે નામ નહિ જપતા; તેમનું નામ છે એમ
 જાણી જપ કરજો. જો પાઠ કરવો છે તો તેમના
 ગુણકીર્તન યાદ કરી પાઠ કરવો એ શું ઉચિત નથી ?
 શ્રવણ કરવું છે તો હૃદયના પ્રેમની વાત યાદ કરી ગોપનમાં
 શ્રવણ કરવું. જુઓ ભાઈ, જ્યારે કન્યાના વિવાહની વાત
 થતી હોય, પરંતુ વિવાહ ન થયો હોય, ત્યારે સ્વામીનું
 નામ માત્ર સાંભળતાં તેને આનંદ થાય છે; વિવાહ થયા
 પછી જ્યારે કવલ માત્ર પરસ્પર દષ્ટિ મળે છે ત્યારે તે
 તેના રૂપનું ધ્યાન અને ગોપનમાં તેના ગુણગાન અને
 નામ-જપ કરતી રહે છે અને અપાર આનંદ મેળવે છે. ત્યાર
 પછી જ્યારે સામાન્ય પ્રણય થાય છે ત્યારે જો સ્વામીની
 કથા અન્ય કોઈ કરતાં હોય તો તે ગુપ્ત રીતે ઉભી રહી
 પ્રાણુ લગાડી શ્રવણ કરી આનંદ મેળવે છે. ત્યાર પછી
 જ્યારે પ્રેમ ગાઠ થાય છે ત્યારે પૂર્વના આ સઘળાં શું વળી
 સારાં લાગે ? અને તે છતાં જો કદાચિત્ લાગે તો તે પ્રેમના
 વિષયને લઈને જ માત્ર. માટે કહું છું, 'ક, એ સઘળું' છોડી
 શકાય તેમ નથી—ઉત્તતિની સાથે સાથે તે પોતાની મેળે
 અંતર્હિત થઈ જશે. જવા દો ભાઈ ! પાગલના આ બધા
 બકવાદનો અંત નથી. આ સમુદ્રની લહરીઓ ગણુવી
 અશક્ય છે. જ્યારે તેઓ દિન દેખાડશે ત્યારે સર્વે મળી

પાગલિ હરનાથ

પ્રાણુનંદે આ સમુદ્રમાં ડૂબી ડૂબીને આનંદ લેશું. તોપણ
આ માત્ર કહી રાખું છું, કે, અભાગી સમજ મને છોડી
દેતા નહિ. મધ્યે મધ્યે મને યાદ કરતા રહેજો.

તમારા લોકનો

૯૨

અપૂર્વ પુત્રાવલિ

પત્રાંક ૩૬

શ્રીચરણમાં (હરિદાસ મુખોપાધ્યાય) —

ભાઈ હરિ ! ઘણું દિવસે હું યાદ આવ્યો. ગમે તેમ હોય, યાદ આવ્યો એ જ બહુ થયું. આજકાલ શું બીજાને વિષે વિચાર કરવાને અવકાશ મળે છે ખરો ? આજ “एकश्चन्द्रस्तमो हन्ति.” આપ વળી આ સર્વ શું લખો છો ? આપને ઉપયુક્ત પાત્ર માનીને જ દયામય કૃષ્ણે કાં તો દયા કરી અથવા તો જીર કરી જ્યાં હતા ત્યાંથી ખેંચી લાવી વ્રજના દ્વારપાલનું પદ તમને આપ્યું છે. આના કરતાં બીજું શું સૌભાગ્ય હોઈ શકે ? કોઈ શત્રુના હાથમાંથી મુક્ત થવાના ઉપાય—જે શત્રુ કમજોર હોય તો તેનો વિનાશ કરવો અથવા તો તેને આપણે પોતાને અધીન કરવો, અને જે શત્રુ અત્યંત હોય તો તેની પાસેથી પલાયન કરી જવું. આ બે સિવાય ત્રીજો ઉપાય હોય એમ મને લાગતું નથી. માટે કહું છું : કે, જે કોઈ, કોઈ પણ શત્રુના હાથથી નિશ્ચિંત થવા ચાહે તો મન, વાણી અને કર્મથી તેનું ચિંતન ન કર્યાથી જ તે નિશ્ચિંત થઈ શકે છે. ક્રોધ, ક્રોધ, અથવા બીજા કોઈ પણ અલગવાન શત્રુના હાથમાંથી છટકવાની જે ઇચ્છા હોય તો તેમના રાજ્યપ્રતિ દબિટપાત પણ કરવો નહિ. આપણું પોતાનું કર્તવ્ય

પાગલ રૂનાઈ

માત્ર આજ—અને તે ઉપરાંત તે કશ્ચામય કૃષ્ણને
આશ્રય લેવો જોઈએ અને તેની પાસે રક્ષાને માટે સર્વદા
પ્રાર્થના કરવી જોઈએ. કૃષ્ણનું નામ સાંભળીને સર્વે શત્રુઓ
પોતે જ દૂર પલાયન કરે છે, કારણ કે તે સર્વેને તેમના ભય
હાય છે. તેથી કરીને જો કોઈ આ દુર્ગત શત્રુગણથી
ઘુટવા ચાહે તો તેણે અહરહઃ કૃષ્ણ—નામમાં મન રહેવું
જોઈએ. તેમ થવાથી કોઈ પણ ભય રહેશે નહિ. આ સર્વે
મહાશત્રુઓ જ્યારે તમને સર્વદા મહાસ્ત્રધારી જોશે ત્યારે
તેઓ પોતે જ પોતાની મેળે તમારા શરણાંગત થઈ પડશે.
નામના જોરથી સર્વ કાંઈ થઈ શકે છે. આટલા માટે જ
શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યું છે કે:—

“ કલેર્દોષનિધે રાજન્નસ્યેકો મહાન્ ગુણ : ।

કીર્તનાદેવ કૃષ્ણસ્ય મુક્તબંધઃ પરં વ્રજેત્ ॥ ”

તેથી કરીને આપું મહાત્મ બ્રહ્મા કોઈએ નથી.
સર્વદા નામમાં મગ્ન રહ્યાથી કોઈ પણ ભય પછી નથી.
આટલા માટે જ શ્રીચૈતન્યે (૧) જીવ માત્ર પર દયા,
(૨) નામમાં અભિરૂચિ, અને (૩) વૈષ્ણવ સેવન
એવો ઉપદેશ કર્યો છે.

બની શકે તેટલું આ ઉપદેશનું પાલન કરવાને
પ્રયત્ન કરવો એ સર્વેનું કર્તવ્ય છે. પ્રથમ આરંભ—સર્વે
જીવ ઉપર દયા રાખતાં રાખતાં કૃષ્ણ—નામમાં અભિરૂચિ
થાય છે અને નામમાં રૂચિ થવાથી જ નામ જપતાં જપતાં
મહાપુરુષોની દયા થાય છે. મહાપુરુષોની દયા કૃષ્ણ—કૃપા

અપૂર્વ પૂજાવળી

કરતાં પણ અધિક મૂલ્યવાન છે. કૃષ્ણ-પ્રાપ્તિ થતાં જ
જીવ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે, પરંતુ કૃષ્ણ-ભક્તને મેળવ્યાથી
જીવ સ્વયમ્ કૃષ્ણને મેળવી શકે છે. તેથી કરીને કૃષ્ણને
પ્રાપ્ત કરવા કરતાં કૃષ્ણ-ભક્તનો સંગ વિશેષ મૂલ્યવાન છે.
કેવલ નામ જપ કરતાં કરતાં ભક્તસંગ મેળવી શકાય છે.
માટે હાથ જોડીને એ જ નિવેદન કે સદા નામમાં ડૂબ્યા
રહો. નામ કર્યાથી શું થશે અથવા શું નહિ તેનો વિચાર
ન કરતાં અહરહઃ નામમાં ડૂબ્યા રહો એટલે ચિરસુખ
અને ચિરશાંતિમાં રહેશે. આ હતભાગ્યને ભૂલશો નહિ.

આપ લોકનો સ્નેહી

૯૨

પ્રાગલ્ભ્યનાથ

પત્રાંક ૩૭

મારા પ્રિય ઉપેન બાબુ !

આપનો પ્રેમપૂર્ણ પત્ર મળ્યાથી અપાર આનંદિત થયો છું. માફ કરવું એવું છે, કે, કૃપણ બહુ દયામય છે; વિશેષ કરીને શરણાગતના તો તેઓ અત્યંત પાલક છે. તેમની દયાથી આપ ક્રમે ક્રમે ઉન્નતિ કરી શકશો અને શરીર પણ ક્રમશઃ કર્મ કરવાને શક્તિવાન થશે. મન. વાણી અને કર્મથી તેમનું શરણ લેજો. આપ તો બધેણા છો કે દેવતાગણ સત્વ, રજઃ અને તમ એ ત્રણ ગુણોમાંથી દ્રાઘને કોઈ ગુણના પક્ષપાતી હોય છે. કોઈ દેવતાની આરાધના સત્વ ગુણાવલંબી થઈને કરવી પડે છે, કોઈ દેવતા રજોગુણ-પ્રિય હોય છે, અને કોઈ વળી તામસિક હોય છે. વળી આ ત્રણે ગુણોના યોગ અને વિયોગથી શરીર ઉત્પન્ન થાય છે. માટે કહું છું, કે, શરીરને, યોગ્ય સાધન કર્યાથી જ, સત્ત્વર ફલની પ્રાપ્તિ થાય છે. શરીર વળી આહાર ઉપર આધાર રાખે છે. આથી કરીને જેનો જેવો આહાર તેવું તેનું શરીર થઈ પોતાને યોગ્ય ગુણનું મહત્ત્વ કરે છે. તેટલા માટે પ્રથમથી જ આહારને જ સાધનના મૂલ પાયો સમજવો જોઈએ અને આહાર ઉપર વિશેષ નજર રાખવી જોઈએ. વ્યાધિના સમયમાં તથા ત્યાર પછી

અપૂર્વ પુનાવળ

પણ ખરા વૈદ્યો શા માટે લઘુ પથ્યની વ્યવસ્થા કરે છે, કહો વારુ? લઘુ આહારથી શરીર આરોગી રહે છે અને સત્વગુણનો ઉદય કરી શકાય છે અને સત્વ ગુણ જ શરીર રક્ષાની એકમાત્ર શક્તિ કહી શકાય. આપણા શાસ્ત્રોમાં તેથી જ કરીને સત્વ-પ્રધાન વિપ્રણુને પાલનકર્તા કહ્યા છે. વળી આ ગુણથી વિપરીત તમોગુણ જ નાશનું કારણ છે. આજ કારણને લીધે તમ-પ્રધાન શિવને સંહારકર્તા કહ્યા છે. માટે કહું છું કે મદાશય, જે શરીર નીરોગી રાખવું હોય તો વિશુદ્ધ આહારની વિશેષ જરૂર છે. આ કારણને લીધે નિવેદન એ જ કે કોઈ પણ જાતનો સંદેહ રાખ્યા વિના તામસિક આહારનો એટ્ટીવારે ત્યાગ કરવો એ જ ઉચિત છે. ફલ, મૂલ, શાકભાજી આ જ સાત્ત્વિક આહાર છે, અને મત્સ્ય, માંસ, મધ, કાંદા, લસણ વગેરેની તામસિક આહારમાં ગણના થાય છે. જે શરીરને નીરોગી કરવા આદતા હો તો પ્રથમથી જ આહાર વ્યવસ્થિત કરવાનો પ્રયત્ન કરજો. થોડા દિવસ માટે ખીજને ત્યાં જ મવા જવાનું છોડી દેવાથી બહુ જ સારું થશે. ઘી, દૂધ ઇત્યાદિ ઇચ્છા પ્રમાણે લેજો. મત્સ્ય અને માંસનો એટ્ટીવારે ત્યાગ કરજો, તે એટલે સુધી કે તેની લાલસા પણ ન થાય. ફલમાં વિશુદ્ધ સત્વપ્રધાન ફલ તે બિલ્વફલ છે. આટલા માટે જ તમ-પ્રધાન દેવ શંકરે આ બિલ્વમૂલનો આશ્રય લીધો છે. બિલ્વપત્ર, બિલ્વછાત્ર, બિલ્વકૂત્ર અને ફલ એ પ્રત્યેકમાં તમોગુણનો નાશ કરવાની શક્તિ છે માટે જ

પાગલ રસનાથ

શંકરને એ સર્વે પ્રિય છે. આ બિલ્વકલ જ્યારે મળે ત્યારે અવશ્ય ખાનગે. ફલ ન મળે તો પાનનો રસ પીએ. પાનના રસમાં મિષ્ટતા નથી પરંતુ થોડી સાકર મેળવીને પી શકાશે. આમ કર્યાથી આપનું શરીર ક્રમે ક્રમે સુધરતું જશે. જો આ રસ તમને હોંડા પડે તો સાકરને બદલે મીઠું મેળવીને પીએ. મહાશય, આ પ્રકારે શરીર સત્ત્વ-પૂર્ણ થયેથી મન અસત્ વિચારનો ત્યાગ કરશે. ત્યારે તમે અતિ આનંદે મધુર કૃષ્ણ-નામ લઈ આ અને હવે પછીનું જીવન સાર્થક કરી શકશો. કૃષ્ણ-નામ કરતાં બીજો કોઈ મહામંત્ર નથી. કૃષ્ણ-નામ સકલ પ્રકારનાં સુખ આપવા સમર્થ છે. સકલ સિદ્ધિ મેળવી આપી શકે છે અને સર્વ પ્રકારે ભક્તને કૃતાર્થ કરે છે. રાજસિક અને તામસિક તપ દ્વારા અનેક જાણુ સિદ્ધ થઈ શકે છે, પરંતુ સિદ્ધ થયા છતાં પણ તેઓના નિજ નિજ ગુણની શક્તિ નષ્ટ થતી નથી. આ વિષે અનંત પ્રમાણો મળી શકશે. રાવણ, કુંભકર્ણ, કંસ વગેરેના કરતાં શ્રેષ્ઠ સિદ્ધ પુરૂષો તો બીજા કોઈ નથી, પરંતુ સિદ્ધ થયા છતાં પણ તેઓ પોતપોતાના દષ્ટિ દેવતાઓ સાથે બરોબરી કરવા ચૂક્યા નથી-આનું જ નામ તમ. માટે કહું છું કે, સત્ત્વ ગુણ દ્વારા આરાધના કરતા રહો, યજિત્ર અને સુખી થશો. કૃષ્ણ-નામ થકી કેવલ માત્ર શુદ્ધ સત્ત્વગુણનો ઉદય થાય છે; તેનું ફલ ભક્તિ, ભક્તિ થકી પ્રેમ, અને પ્રેમ વડે જ તે પ્રેમમૂર્તિ હરિને પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. આપ જો એમ કહો કે, આપ તો

અધ્યૂર્વ પૂજાવળી

કુલ પરંપરા શાકત છે, આપનાથી નવીન પથ કેમ ગ્રહણ કરાય તો તે સંબંધે આપને હું કેવલ પ્રલહાદ, ઉદ્ધવ અને અને વિદુરના દાટાંતો આપું છું. ઉપરાંત દૈનિક વ્યવહાર પણ સમજાવું છું. કન્યા દીર્ઘકાલ પર્વે ત માથાપને અધીન રહે છે, પરંતુ જરા વયમાં આવતાં સ્વામીને અધીન થાય છે અને સુખમાં રહે છે. જ્યાં સુધી અજ્ઞાન અવસ્થા હોય છે ત્યાં સુધી ‘ મા ’ ‘ મા ’ કરી આલિકા મા પાસે રહેવા આડે છે. પણ ત્યાર પછી સ્વામીના એક ક્ષણના વિચોગથી તેને, જાણે કે, પ્રલયનું દુઃખ થાય છે; સ્વામીના સામાન્ય સુખને માટે માના હજારો કપ્પે ઉપર દષ્ટિ સુદ્ધાં પણ કરતી નથી. જે સ્ત્રી આથી વિપરીત આચરણ કરે છે તેને જ કુલટા ગણી સર્વે તેનો તિરસ્કાર કરે છે. જીવની અવસ્થા પણ બરોબર તેવી જ છે. જ્યાં સુધી જીવ અંધ હોય છે ત્યાં સુધી ‘ મા ’ ‘ આપ ’ કહેતો કહેતો રહ્યા કરે છે, પરંતુ સ્વામી મળ્યા પછી સર્વે ભૂલી જાય છે. કૃષ્ણ જ જગતના એકમાત્ર સ્વામી છે. માટે નિવેદન એ જ કે સતી સ્ત્રીની પેઠે શરીર, મન અને વાણીથી તે સ્વામીના શરણાગત થઈ કૃતાર્થ થાઓ. આ બાબતમાં હું તો પૂર્ણ અંધ છું, તો પણ આપના જેવા મહા પુરુષો પાસેથી જે કાંઈ મેં સાંભળ્યું છે તે જ જણાવ્યું છે. અત્યંત દરિદ્ર માણસ પણ લાખો રૂપીઆની વાતો કરી શકે છે. આટલા રૂપીઆ તેણે કદી જોયા હોતા નથી, તો પણ જેણે જોયા છે તેમની પાસેથી સાંભળીને તે પણ કહે છે, કે, લાખ રૂપીઆ આટલી જગામાં

પાગલ રૂનાઈ

માય અને કરોડ રૂપીઆ માટે આટલી જગા જોઈએ. મેં પણ, આવા દરિદ્ર હોવા છતાં, આપની પાસેથી માત્ર સાંભળ્યું છે. કૃષ્ણ-નામ સકલ સુખની ખાણ છે. જે મેં માત્ર સાંભળ્યું છે તે જ આજ નિવેદન કરું છું. આ વિષયમાં પારંગત અનેક મહાપુરૂષ છે. તેમની પાસેથી આ બધી વાર્તાનો સાક્ષાત્ અનુભવ કરી શકશો. મારી પાસે જે માત્ર અનુમાન જ છે તે બધું તેઓની પાસે પ્રત્યક્ષ જોઈ શકશો. આ વિષયમાં અનેક સંધાનો આપને રાધા (રાધાવલ્લભ શીલ) પાસેથી મળી શકશે. શ્રીહરિને કેદ કરવાનો સકલ સરંજામ તેની પાસે છે તે લેજો. વળી એક બીજું નિવેદન એ કે, નવીન વિવાહિતા સ્ત્રીની પેઠે પ્રથમ પ્રથમ તો મુખ ધુમટામાં ઢાંકી રાખજો. જેને તેને દેખાડ્યાથી નિર્જાજ ગણાઈ નિંદા થશે. તેથી જ એમ જણાય છે કે, સાધુજનોએ વારંવાર કહ્યું છે કે:-

“ આપણી ભજનની કથા

કરવી નહી જથા તથા. ”

માટે કહું છું કે, મહાશય, મારી આ જ માત્ર ખાસ માંગણી છે, કે, જે કોઈ પણ કરો તે શુભ રીતે જ કરજો. જેમ કે માંસાહારનો ત્યાગ જો કરવો હોય તો જમની વેળા ઉલટી થવાનો ઢોંગ કરજો અને એક બે દિવસ એ પ્રમાણે કર્યા પછી કહેજો કે માંસ વિષે અરૂચિ થઈ છે. આ જાતની ચાતુરી તો બધીએ ખેલવી પડે છે. ત્યારે જ વિના અડચણે ઉત્તતિનો પથ જડશે; નહિ તો

અર્ચન પૂનાવળ

અનેક વિટંબણાઓ અને અનેક કષ્ટો સહન કરવા પડશે. સંસારમાં રહીને હરિ-ભજન કરવું હોય તો ચાતુરીની જરૂર છે; સંસાર છોડ્યા પછી તેની તેટલી જરૂર નથી. સંસારમાં રહીને હરિ-ભજન કેવી રીતે થઈ શકે તે દેખાડી આપનાર આદર્શ તે પ્રજલીલા છે. તેથી જ સામાન્ય દષ્ટિએ તેમાં આટલી બધી ચાતુરી દેખાય છે. મહાશય, પાગલનો પ્રલાપ ગણી આ બધાં અસંબદ્ધ લખાણ તરફ દુર્લક્ષ્ય દર્શી મને કૃતાર્થ કરાવે. માને સાક્ષાત્ ઈશ્વર માનવે; તેમના ચરણામૃતનું રોજ પાન કરતા રહેવે. જે મા સંતુષ્ટ થશે તો વિના કલેશે તમારા સાધનનો માર્ગ સરલ થઈ પડશે. મા સાક્ષાત્ દેવતા છે.

આપનો જ

૯૨

પાગલ સ્ત્રી

પત્રાંક ૩૮

મારાં પરમ સ્નેહમયી મા !

(કૃષ્ણકામિની દાસી. વૃંદાવનવાસિની)—

મા ! આપનો સ્નેહથી પરિપૂર્ણ પત્ર મળ્યો. મા
દાઇને પુત્રને પ્રણામ કર્યાથી પુત્ર અપરાધી થાય છે ત્યારે
શા માટે, મા, આપે મને પ્રણામ લખ્યા છે ? પુત્રે માને
પગ્ગવ્યાથી મા જ્યારે વિરક્ત થાય છે ત્યારે જ માત્ર
દુઃખથી તે પુત્રને પ્રણામ કરે છે. એ તો ઇચ્છાપૂર્વક તેને
અપરાધી ઠેરવવા માટે. તેથી કહું છું, કે, મા, મને ઘણો
ભય રહે છે, કે, મેં શું કાંઈ અપરાધ કર્યો છે, કે, આપ મારા
કોપર અસંતુષ્ટ થઈ આ પ્રમાણે લખો છો ? ગમે તેમ
હોય, મા, પણ હવે પછી મને પ્રણામ કરી દોષિત કરશો
નહિ. હું તો આપના ખોળામાં ખેલવા લાયક બાલક છું.
આજે હું માત્ર નામનો બ્રાહ્મણ થયો છું, તેથી શું આપ,
આ પ્રમાણે કરો છો ? માની પાસે તે વળી બ્રાહ્મણ શું મા ?
કૃષ્ણ જગતના સ્વામી છતાં જ્યારે ગોપધરે યશોદાના
નીલમણી થઈ રહ્યા હતા ત્યારે મા યશોદાએ તો કદી પણ
તેમને પ્રણામ કર્યા ન હતા. ત્યારે શા માટે મા, આપે મને
પ્રણામ લખ્યા ? ત્યારે શું આપ મને ચાહતા નથી મા ?
તેમ હશે તો હું ખરેખર જ રડીશ. મેં તો આપને

અપૂર્વ પૂનાવળ

પ્રથમથી જ કહ્યું છે, કે, હું ઘણો રડકણો બાલક છું; રડી રડીને આપને પજનીશ. મા, મને રડાવશો નહિ. જે આપ મને આવી રીતે બ્રાહ્મણ સગવડો તો પછી મારાથી નિર્ભયપણે આપના ખોળામાં બેસીને તો દૂધ પી શકાશે નહિ; કારણ કે તેવે સમયે “ હું બ્રાહ્મણ,” “ હું બ્રાહ્મણ,” એવું મનમાં થશે. માટે આપની પાસે નિવેદન એ જ કે મા, મને જાતિ નથી, હવે પછી મને બ્રાહ્મણ બનાવશો નહિ. હું તો મા, ચંડાલથી પણ અધમ છું. કાંઈ પણ સ્થળે પેટ ન ભરાયાથી આજ આપની પાસે આવ્યો છું. ગોપાલની મા પાસે તો પુષ્કળ દૂધ ખૂબ પેટ ભરીને પીવા મળશે, એ આશામાં તો આ જ આપની પાસે આવ્યો છું. જે જે, મા, નિરાશ ન કરતા. અત્યંત ભૂખ લાગી છે, મા ! જે વ્યક્તિ પગે અનેક ભારે જણસો બાંધી નાચી શકે તે જ તો સારું નાચી જાણે છે. જે મા રડકણો બાલકને ઉછેરી શકે તે જ તો સારી માતા કહેવાય. આપ ગોપાલનાં મા છો એમ જાણીને તો હું આપની પાસે આવ્યો છું. માટે પ્રાર્થના એ જ કે નિરાશ કરી મને કાઢી મેલતા નહિ. હું જેમ આપને “ મા, મા ” કહેતો આવ્યો છું તેમ આપ પણ મને “ પુત્ર ” કહીને ખોળામાં ઉંચકા લઈ લ્યોને મા ! આપને “ મા, મા, ” કહેતાં પ્રાણને અત્યંત શાંતિ મળે છે ત્યારે જ તો આટલી બધીવાર “ મા, મા, ” કહીને પગવું છું, મનમાં કાંઈ લાવશો નહિ અને બાલકને અપરાધી કરશો નહિ. મા ! ગર્ભમાં ધારણ કર્યા

પાગલ રનાઈ

વગર શું પુત્રપ્રાપ્તિ નથી થતી? યશોદાએ તો કૃષ્ણને ગર્ભમાં ધારણ કર્યા નહોતા તો પછી એઓ માતા શી રીતે થયાં? માટે કહું છું, કે, મા, આપ મને આપના પેટના દીકરા તુલ્ય ગણી મારા ઉપર સ્નેહ રાખજો. મા, હું ઘણો અધમ છું માટે જ મને લાગે છે, કે, આપે આપને પોતાને વિષે “તમારી અધમ મા” એમ પત્રમાં લખ્યું છે. યરાયર છે મા, અધમની મા તે વળી સારી ક્યાંથી હોય? મારે તો આ અધમ માતા જ સારી. માટે કહું છું કે, મા, મારી પાસે અધમનો સાજ કરતા નહિ. લોકની આગળ લસે અધમનો સાજ કરજો, પરંતુ મારી આગળ તો મા, આપ રાજરાજેશ્વરી જ છો. વિન્યાદશમીના પ્રણામ કરવા કરતાં આપે મને જો ખોળે લઈ મુખચુંગન કર્યું હોત તો કેટલું શોભત મા!

મા, મારા જેવો ભાગ્યશાલી કેણુ છે? જે દિશામાં જોઈ હું તે દિશામાં આપની સ્નેહમયી મૂર્તિ જ નજરે પડે છે. તે જ ઉજ્જલ શ્યામવર્ણ, તે જ મધ્યમ આકૃતિ, તે જ મૃદુ-સ્નેહપૂર્ણ દીર્ઘ નયન સદાએ મારા નયનપથમાં આવી મને મહા આનંદ આપે છે. મા! આજ બે દિવસ ઉપર જ આપના ખોળામાં બેસી આપના વાળની નાની નાની લટો હાથમાં લઈ હું કેટલું રમ્યો હતો! આપના વાળની લટો મારા મુખ ઉપર પડતી હતી અને તે હું હાથમાં લઈ હસી હસી રમતો હતો, તે જે કાંઈ આનંદ તે તો જોણે ચાખ્યો હોય તે જ જાણે. મા, આપના શ્યામ

અપૂર્વ પુત્રાવળી

નેત્રો ભેદ કોઈ કોઈવાર મને ભય લાગતો તો વળી કોઈવાર હિંમત પકડી હસી પણ પડતો. મા, આપના નેત્રોમાં તે કાણુ જાણુ શું છે ! હવે તો હું આપનો ભારે લાડકો પુત્ર થઈ પડ્યો છું. મા, ખરેખર મને જાતિ નથી, ગૌરાંગ મારી જાતિ ખાઈ ગયા છે. મને જાતિ નથી, કુલ નથી, શીલ નથી, લાજ નથી, ભય નથી, કશુંએ નથી. હું તો એક પૂરેપૂરો પાગલ છું ! કલકત્તામાં જ્યારે હું રહેતો હતો ત્યારે પણ આવો જ હતો. કોઈ કોઈવાર કૉલેજ અંધ થઈ ગયા પછી અને બધા ચાલ્યા ગયા પછી હું જાણુ ઉંઘતો હોઉં તેમ બેસી રહેતો હતો. સિપાઈ દરવાજા અંધ કરવા સમયે મને કહેતો કે “ જાણુ, તમે હજી અહિં કેમ બેસી રહ્યા છો ? ” ત્યારે જાણુ, કે, ઉંઘમાંથી જાગ્યો હોઉં તેમ લજ્જિત થઈને હું ચાલી જતો. મા, મેં તો મારું સર્વસ્વ ગુમાવ્યું છે. આશીર્વાદ કરો, કે હવે જે જે કાંઈ બાકી રહ્યું છે તે પણ ચાલ્યું જાય. આ સંસારમાં શો ખેલ ખેલવવા માટે તે લીલામય કૃષ્ણે આ અંધમને આણ્યો છે તે તો તે જ જાણુ. તેમનો નિયમ છોડીને ચાલવાની મારી શક્તિ નથી. મા, એક એક પુત્રને માટે એક એક મા આપેલી હોય છે, પરંતુ મા ! મને શા વાસ્તે અનંત માતાઓ ? ત્યારે શું હું ઘણો તોફાની છોકરો છું ? તેથી શું મને આટલી બધી માતાઓના લાથમાં સોંપ્યો છે ? હું શું જાણું તેમની શી ઈચ્છા છે ? તેમની ઈચ્છા તો તેઓ જ જાણુ. તો પણ એટલું માત્ર તો મનન

પાગલ હરનાથ

લાગે છે, કે, તે દયામય મારી ઉપર અત્યંત દયા કરે છે અને કરશે. મા, આપે મને કણ્વમુનિનો પાયસ ખાવાની મના કરી છે પણ મા, ત્યારે મારે શું કરવું? મા યશોદા પણ કોઈ પ્રકારની કસુર તો કરતાં નહિ. એટલે સુધી કે તેઓ વૃંદાવન છોડીને ગોકુલ પણ ગયાં, તે છતાં તેઓ કૃષ્ણને રાખી શક્યાં નહિ. ઘરમાં પૂરી રાખતાં પણ તેમને રાખી શક્યાં નહિ. આવા તે તોફાની હતા છતાં પણ મા, યશોદાએ તો તેમના ઉપર ક્રોધ કર્યો નહતો. માટે કહું છું, કે, મા, મારાથી જો કોઈ પ્રકારનો અન્યાય થાય તો આપ ક્રોધ કરશો નહિ. માના પ્રેમમાં રહી ચિરજીવન મુખમાં ગાળું એ જ માત્ર પ્રાર્થના અને આશા છે.

હું મા! જોઓ કૃષ્ણને ચાહે છે તેઓ શું પાપ પુણ્યથી કરે છે? તેઓને વળી પાપ પુણ્ય લાગે ક્યાંથી? કૃષ્ણના રાજ્યમાં પાપ પુણ્ય છે જ નહિ. તે તો વૃંદાવન-નિત્યાનંદનું ધામ. ત્યાં પાપ પુણ્ય જઈ શકતાં નથી. ત્યારે શું કામ મા, આપ વારંવાર-ભ્રમો છો કે “મને પાપ લાગશે, મને પાપ લાગશે?” છટ, છટ, મા, આ બ્રાંતને વધારે ભૂતારી દેતા નહિ. મા, આશીર્વાદ કરો કે પાપ પુણ્યનો વિચાર અમેને ન થાય, અમે કૃષ્ણ-કૃપાથી એ બેઉથી અતીત રહી શકીએ. પાપ પુણ્ય જોએને માટે છે તેઓ ભલે તેનો વિચાર કરે, અમેને એ બધાની શી જરૂર છે, મા? કશી ચિંતા કરતા નહિ. પાપ જેવું કશું છે જ નહિ. અરે મા! આપની છાયા જેટલે દૂર સુધી

અપૂર્વ પંનાવલિ

પહોંચે છે તેટલે દૂર સુધી સર્વ પરમ પવિત્ર થઈ જાય છે, પાપ દૂર પલાયન કરી જાય છે. કશો ભય નથી, મા.

મા, આપે *ક્રોધ વિષે લખ્યું છે તો તેને માટે આપ ચિંતા કરશો નહિ. આ ક્રોધી છોકરાના હાથમાં આવ્યા પછી આપને પણ અનેકવાર ગુસ્સે થવાના પ્રસંગો આવશે. “રાગ” એ જ તો મા, પ્રેમની સરાણુ છે. જેમ તલવાર વગેરેની ધાર ખુટી થયેથી તેને સરાણુ પર ચઢાવવી પડે છે તેમજ મા, “રાગ” પ્રેમની સરાણુ છે. એકવાર “રાગ” થયા પછી ક્રાંધપણુ પ્રકારે તે છુપાવી શકાતો નથી. ચક્ષુ, સુગ્ર, નાક, ઈત્યાદિમાં તે પ્રકટ થાય છે. આનું નામ જ મા, “મૃગમદ.” કપડામાં ઢાંક્યાથી શું મૃગમદની ગંધ કદી અટકાવી શકાય? એ જ પ્રમાણે મા, જીવ જ્યારે “રાગ”માં ભત્ત થઈ જાય છે ત્યારે તે પોતે પોતાને છુપાવવાનો પ્રયત્ન કરતાં છતાં પણ પ્રકટ થઈ જાય છે. મા, આપ લોકો તો “રાગ”થી ભરપૂર છો. આપ લોકોની પાસે રહીને હું આપ લોકોને પાર્થિવ “રાગ” આપીને આપ લોકોના તે અપાર્થિવ “રાગ”નું જ્ઞાન મેળવીશ. પુત્ર મૂર્ખ હોય તોપણુ મા તેને મારવા ચાહતી નથી; પરંતુ મા, મારા શિક્ષકો તો મારી દાદીમાઓ છે. તેઓ તો આપની પેઠે દયા કરશે નહિ; નહિ શીખું તો

*મૂલ અંગાલીમાં “રાગ” શબ્દ છે જેના ક્રોધ અને અનુરાગ એવા બે અર્થો થાય છે. આ અર્થદ્વયને લઈને જ શ્રીહાકુરજીએ આવું સૂચક લખાણુ કર્યું છે.

પાગલ રતનાઈ

મારશે. તેઓના બચથી વખતે હું “રાગ” શીખી શકાશ અને “રાગ” મૂકી પણ શકાશ. તેઓને, આ સંબંધે સારી રીતે ઠાકી રાખે અને કહેજે, કે આ પાદશાહાને સઘળા સરંજામ તૈયાર રાખે.

આપનો લાડકો પુત્ર

૯૨

અપૂર્વ પત્રાવલિ

પત્રાંક ૩૯

મારાં પરમ સ્નેહમયી મા!

આપનો સ્નેહથી પરિપૂર્ણ પત્ર મળ્યો. મા, બાળ્યહીન માણસના બાળ્યનો ગુણ એવો હોય છે, કે, જ્યારે તેને પાણીની વણી જરૂર હોય ત્યારે સમુદ્ર પાણુ સુકાર્થ જાય છે. મને આજ તેવુંજ થયું છે. આપે દયા કરીને અને જતન કરીને શ્રીવૃંદાવનની રજ મોકલી ખરી પાણુ મારા દુઃખે કરીને તે સુકાર્થ જઈ ઉડી ગઈ છે. ગમે તેમ હોય, મા, પાણુ આપના પત્રને માથે અને મુખે અડકાડી હું પરમ પવિત્ર ગન્યો છું. મા, આપ આજકાલ કુશલ છો જાણી મને જે સુખ મળ્યું છે તે તો તે અંતર્યામી જ જાણે છે. મા, આપના હૃદય પ્રમાણે રજ-રાણીએ અરક્ષ એગળાવી રસ્તા ખુલ્લો કર્યો છે. અગીઆર બાર દિવસ સુધી ટપાલ તદ્દન અંધ હતી; અરક્ષથી સઘળા રસ્તાઓ એકીવારે અંધ થઈ ગયા હતા. પરંતુ આપનો પત્ર આવતાંજ રસ્તા ખુલ્લો થઈ ગયો. આપના પત્રને રસ્તામાં એકે દિવસનો પાણુ વિલંબ થયો નથી. ખીજા સર્વે પત્રો પાણુ મને આપના પત્રની સાથે જ મળ્યા છે. કોઈને બાર દિવસનો, તો કોઈને દશ દિવસનો એ પ્રમાણે બધાને વિલંબ થયો છે. મા, ધન્ય છે

પાગલ રતનાઈ

વજરજની શક્તિને અને ધન્ય છે મા, આપના રતેહના પ્રભાવને ! હનુમાનની માએ પર્વતનો ભેદ કરીને હનુમાનને સ્તનપાન કરાવ્યું હતું અને આપે તો મા, આ પર્વતની પરંપરા અને ઘરફરાશિનો ભેદ કરીને વાનર જેવા આ પુત્રને સ્તનપાન કરાવ્યું. મા, હું ધન્ય થયો છું. આ હતભાગ્ય ઉપર આવી જ દયા ચિરદિનને માટે ગાખજો.

આપનો લાડકો પુત્ર

૯૨

અંબ, પૂજાવળી

*પત્રાંક ૪૦

મારા પ્રિય ચિરંજીવ લાલ સાહેબ !

તમારો પત્ર વાંચી મને જે આનંદ થયો છે તેના એક અંશ માત્રનું પણ વર્ણન કરવું તે મારી શક્તિની બહાર છે. તમારી સુધારણા સત્વર થતી જાય છે બાણીને ઘણો હર્ષ થાય છે. આ પ્રમાણે આગળ વધતા રહેજો અને તમે તૃપ્ત થશો. માતા ઉપર પ્રેમ રાખતાં શીખજો. એ એકલા વડે જ તમને શાશ્વત કલ્યાણ મળશે અને સંતાની પરમ મધુર સંગતિ પ્રાપ્ત થશે. માતાઓ આપણા નેત્રી મર્ત્ય છે એમ સમજતા નહિ. તેઓ મનુષ્યદેહધારી દેવતાઓ છે. આપું જગત માતાનું મહારાજ્ય છે. પ્રાણીમાત્રની તે એકલી માલિક છે. માતાઓ પ્રચ્છન્નવેશે દેવતાઓ છે. હાલમાં તમારાં માતૃશ્રી તમારી ઉપર પ્રસન્ન છે એમ જાણાય છે અને તમારામાં જલદીથી અને યોગ્યકાલે થયેલી આ સુધારણા તે તેનું જ પરિણામ છે. તમારાં માતૃશ્રીને અને તમારાં પ્રિયપત્નીને મારા યથાયોગ્ય કહેજો અને મારા પ્રતિ કૃપાયુક્ત રહેવા તેઓને કહેજો. તેઓજ મારી એકમાત્ર આશા અને મુખ્ય સહાયતા છે. તેઓની ખાસ કાળજી

મૂલ પત્ર શ્રીહાકુરજીએ અંગ્રેજી ભાષામાં લખ્યો છે.

પાગલ રૂનાઈ

વિના જગતમા હું કાંઈ ચીજ નથી. વળી હાલમાં તમારાં પત્ની પણ તમારા પતિ સાનુકુલ હોય એમ જણાય છે. તેને સદાએ આનંદિત રાખવા પ્રયત્ન કરજો. પ્રિય, આજે તમને હું કાંઈક વિશેષ કહેવા માંગું છું; હું આશા રાખું છું, કે, તે તમને રૂચશે. પ્રિય, તમારે રમરણમાં રાખવું જોઈએ, કે, મનુષ્ય ભૌતિક તેમજ આધ્યાત્મિક આધાર ઉપર જીવે છે. અંતરાત્માના પોષણ માટે આધ્યાત્મિક આધારની જરૂર છે અને ભૌતિક દેહની પુષ્ટિ માટે ભૌતિક આધારની જરૂર છે. હાલમાં તમને તમારા માલિકે પાસેથી ભૌતિક અન્ન મળે છે માટે શરીર અને બુદ્ધિથી તેમની સેવા કરજો; પરંતુ તમારા આત્માને તો શ્રીકૃષ્ણપ્રભુની સેવામાં નિયુક્ત કરજો, કારણ કે તેનાજ થકી સર્વ આધ્યાત્મિક શક્તિ અને સહાયતા મળે છે. આત્માથી આત્માની સેવા કરજો અને ભૌતિકથી ભૌતિકની સેવા કરજો. જો ભૌતિકની સેવામાં આત્માને પણ પરોવશો તો થોડા સમયમાં તમે જોશો કે તમારો આત્મા જડ જેવો થઈ જશે. ભૌતિક પદાર્થના સંબંધમાં પણ તેવું જ છે. ભૌતિક પણ આત્માના સંસર્ગમાં હમેશાં રાખ્યાથી શુદ્ધ થઈ આત્મામાં બદલાઈ જશે. માત્ર આ જ કારણથી શાસ્ત્રો આપણને કાયા, વાયા અને મનથી પ્રભુની સેવા કરવાનું શીખવે છે. જેમને ભૌતિક સહાયતા જોઈએ તેમને ભૌતિક દ્રવ્યથી મદદ કરજો, જેમકે ભૂખ્યાને અન્ન, ઉઘાડાંને વસ્ત્ર અને

અપૂર્વ પંજાવણ

નિર્ધનને ધન. પરંતુ પતિતોને આધ્યાત્મિક સાહાય્ય આપજો, એટલે કે તેઓના હિતનું ચિંતન કરજો, તેમને સહાય કરવા શ્રીકૃષ્ણને વિનંતી કરજો અને શ્રીકૃષ્ણને પ્રાપ્ત કરવાના અને તે વિશ્વના સ્વામી ઉપર પ્રેમ રાખવાના માર્ગ શીખવવાનો પ્રયત્ન કરજો. પતિતોને ઐદિક સહાયતાથી કાંઈ લાભ થશે નહિ. તેઓના અવગતિ પામેલા આત્માની પુષ્ટિ માટે આધ્યાત્મિક આદારની જરૂર છે. કૃષ્ણથી બીજો નાંખરે સર્વ આધ્યાત્મિક શક્તિઓનો અને સહાયતાનો અપૂટ ઝરો માતા છે. જ્યારે પણ તમને આ આધ્યાત્મિક શક્તિઓની જરૂર પડે ત્યારે તે માતા પાસેથી માગી લેજો. માને સંતુષ્ટ રાખજો એટલે તે તમને જે સઘળું જોશે તે આપશે. માતા પછી પત્નીનું સ્થાન છે એમ સમજજો. તે પણ તમને હરેક પ્રકારે મદદ કરવા ચૂકશે નહિ.

અત્યંત મધુર અને શક્તિમાન એવું શ્રીકૃષ્ણનું નામ કદી વિસરતા નહિ. સ્વપ્નમાં પણ તે નામ જપવા પ્રયત્ન કરજો. નામજપથી જ તમે મુક્તિ પામી શકશો. જ્યારે પણ અવકાશ મળે ત્યારે શ્રીકૃષ્ણની લીલા સંબંધી પુસ્તકો વાંચજો. કદી પણ તમારો વખત નકામો ગુમાવતા નહિ. દિવસ એકવાર ગયો તે ગયો જ; જગતનું ગમે તેટલું ધન ખર્ચતાં પણ તે પાછો મેળવી શકતો નથી. ગરીબોને સહાય કરવાને હિમેશાં પ્રયત્ન કરજો.

પાગલ રતનાઈ

દ્રવ્યની મદદ ન આપી શકાય તો મધુર વચનથી પણ તેઓને સંતુષ્ટ કરવા ચૂકતા નહિ. પાપીઆને ધિક્કારતા નહિ, તેમના પ્રતિ દયા લાવજો અને શાશ્વત સુખનો માર્ગ બતાવવાનો પ્રયત્ન કરજો. સાધુઓને ઉપયોગી થવાનો હમેશાં પ્રયત્ન કરતા રહેજો. તેમનાં શીલ અને વર્તન વિશે વિચાર કરતા નહિ. તેમનાં દુઃખ ઓછાં કરવા ખરા દિલથી પ્રયત્ન કરજો. એટલું યાદ રાખજો, કે રાજા અને પ્રજાની બરાબર મધ્યસ્થાને પોલીસ છે. તેથી કરીને પોલીસ પ્રજા ઉપર વાજાખી અથવા ગેર-વાજાખી રીતે સત્તા ચલાવી શકે તેમ છે. જાણતાં અજાણતાં આ ગરીબ પ્રજા ઉપર જુલમ કરવાનો પ્રયત્ન કરતા નહિ. એટલું હમેશાં યાદ રાખજો, કે, આ જગતની કોઈપણ વસ્તુ અક્ષય નથી અને અહિં કરેલાં કર્મોનો અંત અહિંજ આવતો નથી. પરંતુ સારાં અગર માઠાં કર્મોનાં પરિણામ તેના કર્તાની પાછળ પાછળ સર્વત્ર જાય છે અને તેના સુખદુઃખનું દારણ થઈ પડે છે. બોલતાં અને આવચતાં પહેલાં તમારાં શબ્દો અને કૃત્યોનો પાકો તોલ કરી જોજો; તમારા મુખમાંથી કદી પણ નિષ્કુર શબ્દ બહાર નીકળવા દેતા નહિ અને તમારે હાથે કદી પણ બૂંડું અને કૂર કાર્ય થવા દેતા નહિ. એમ કાર્યાવીજ અનંત સુખ તમારી સાથે નિત્ય સહચર થઈ રહેશે. પુનઃ વિનંતી કરું છું, કે, શ્રીકૃષ્ણ અને તેમનું મધુર નામ જૂલતા નહિ.

અપૂર્વ પૂજાવળી

અમેા અત્રે કુશલ છીએ.

તમારેા સ્નેહાધીન

રનાધી

H A R A N A T H
Always Pray To HIM...A
Remember HIM.....R
Always Think Of HIM...A
Never Forsake HIM.....N
Always Love HIM.....A
Take HIS NAME.....T
H A R A N A T H
Regd.

“પાગલ હરનાથ
 અર્થાત
 શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી”ના
પ્રથમ ખંડમાંના
પત્રોની સૂચી

પત્રાંક	પૃષ્ઠ
૧	૧
૨	૩
૩	૮
૪	૧૦
૫	૧૩
૬	૧૭
૭	૨૪
૮	૩૦
૯	૩૨
૧૦	૩૮
૧૧	૪૧
૧૨	૪૪
૧૩	૪૯
૧૪	૫૩

પત્રોની સૂચી (યાદ)

પત્રાંક	પૃષ્ઠ
૧૫	૫૮
૧૬	૬૦
૧૭	૬૪
૧૮	૬૬
૧૯	૬૮
૨૦	૭૧
૨૧	૭૪
૨૨	૭૬
૨૩	૭૮
૨૪	૮૨
૨૫	૮૪
૨૬	૯૦
૨૭	૯૨
૨૮	૯૪
૨૯	૯૬
૩૦	૯૮
૩૧	૧૦૩
૩૨	૧૦૫
૩૩	૧૦૬

પત્રોની સૂચી (ચાલુ)

પત્રાંક	પૃષ્ઠ
૩૪	૧૧૦
૩૫	૧૧૨
૩૬	૧૨૩
૩૭	૧૨૬
૩૮	૧૩૨
૩૯	૧૩૯
૪૦	૧૪૧

આ પુસ્તકમાંથી ટિપ્પણ અથવા નોંધ કરવાનું

ખાસ પાત્રું

આ પુસ્તકમાંથી ટિપ્પણ અથવા નોંધ કરવાનું
ખાસ પાત્રું

આ પુસ્તકમાંથી ટિપ્પણ અથવા નોંધ કરવાનું

ખાસ ખાતું

“ધી હરનાથ સોસાયટી”ના થોડાક મુખ્ય આશયો:-

- (૧) શ્રીહાકુર શ્રીહરનાથજીના વિશ્વપ્રેમના સિદ્ધાંતનો જનસમાજમાં પ્રચાર કરવો.
- (૨) સદાચત, આશ્રમ, *દવાખાનું, ગૌરક્ષા સંસ્થા, વગેરે અન્ય ધાર્મિક તથા સાવજનિક સંસ્થાઓ સ્થાપવી.
- (૩) દુઃકાળ, રેલ, ભૂકંપ, રોગચાળા તથા આકસ્માતિક આવી પડેલા દુઃખના પ્રસંગે સહાય આપવી, અને
- (૪) ઉપલા આશયો કળીભૂત કરવા માટે યોગ્ય પગલાં લેવાં.

*“ધી હરનાથ સોસાયટી” તરફથી ચલાવવામાં આવતી સંસ્થા:-

“શ્રીકુસુમહરનાથ બે-આના ડિસ્પેન્સરી”

“પિતળે બિલ્ડિંગ,” સી. પી. ટેન્ક,

વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ.

જીવનના કોઇ પણ પ્રસંગે હૃદયમાં અપૂર્વ શાન્તિનો સંચાર કરી
હૃદયવ્યથા શમાવતાં અને માર્ગદર્શક સમાં થઈ પડતાં શ્રીહાકુર શ્રીહરનાથજી
મહારાજનાં નીચેનાં અપૂર્વ પુસ્તકો અવશ્ય વાંચો :-

ગુજરાતી

૧. “શ્રીહાકુર હરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્ની
શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ” ... રૂ. ૦-૧૨-૦
૨. “શ્રીહરનાથ વચનામૃત” રૂ. ૦-૩-૦
૩. “બક્તિ રસાયન” (શ્રીમધુસૂદન સરસ્વતી કૃત) ... રૂ. ૧-૪-૦

English

1. “Letters of Pagal Haranath”
(Parts 1 and 2 combined) ... Re. 1-0-0
2. “Upadeshamrita” Re. 1-0-0
3. “Teachings and Sayings of Haranath” ... Rs. 1-4-0
4. “Shree Haranath Lilamritam” Rs. 1-8-0
5. “Shree Haranath Tattwa” Rs. 1-8-0
6. “Shree Gauranga Lilamritam” Re. 1-0-0

મરાઠી

૧. “શ્રીહરનાથ ઠાકુર”, खंड १ રૂ. ૦-૧૨-૦
૨. “શ્રીહરનાથ ઠાકુર”, खंड २ રૂ. ૦-૧૨-૦

અંગાલી

૧. “પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ હાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી”
(ખંડ ૧-૨ સાથે) ... ૩. ૧-૦-૦
૨. “પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ હાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી”
(ખંડ ૩) ... ૩. ૧-૦-૦
૩. “પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ હાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી”
(ખંડ ૪) ... ૩. ૧-૦-૦
૪. “ઉપદેશામૃત” ... ૩. ૧-૦-૦
૫. “શ્રીહરનાથ ચરિતામૃત”... ૩. ૧-૦-૦
૬. “શ્રીહરનાથ ગીતા” ... ૩. ૧-૦-૦
૭. “આમાર દેવતા” ... ૩. ૦-૮-૦

ઉડીયા

૮. “ઉપદેશામૃત” ... ૩. ૧-૦-૦

પ્રાપ્તિસ્થાન :-

“ધી હરનાથ સોસાયટી”

“કૃષ્ણ કુંજ”, રીજ રોડ, મલખાર હીલ,
મુંબઈ.

ધી હરનાથ સોસાયટીનાં વિનામૂલ્યનાં પ્રકાશનો.

ગુજરાતી

૧. શ્રીહાકુર શ્રીહરનાથજી (સંક્ષિપ્ત પરિચય)
૨. શ્રીહરનાથ જન્મોત્સવ (રેડીયો-કથન)
૩. “પ્રકૃતિનાં વિવિધ સ્વરૂપ” (રેડીયો-વાંચન)
૪. “શ્રીહરનાથજી મહારાજનો અપ્રસિદ્ધ પત્ર” (રેડીયો-વાંચન)
૫. પાગલ હરનાથ-સોનામુખીના સંત (રેડીયો-કથન)

English

6. Krishna Prem and Pagal Haranath (A Radio Talk)

મરાઠી

૭. “શ્રીહરનાથ ઠાકુર યાંચે અપૂર્વ પત્ર” (રેડીયો-વાંચન)

ગુજરાતી

૮. જગજગનની શ્રીકૃષ્ણમકુમારી દેવી (સંક્ષિપ્ત પરિચય), જેમાં સમાયેલાં છે:-
 - (૧) શ્રીહાકુરાણી શ્રીકૃષ્ણમકુમારી દેવી (આલેખન)
 - (૨) દયાલુ મા ! - હૃદયોદ્ધાર (પ્રવચન)
 - (૩) જગત્તારિણી શ્રીકૃષ્ણમકુમારી દેવી (રેડીયો-કથન)
૯. ગોપીપ્રેમ અને શ્રીકૃષ્ણહરનાથ (રેડીયો કથન)
૧૦. શ્રીપાગલ હરનાથ-એક નારીહૃદયના ઉદ્ધાર (રેડીયો-કથન)
૧૧. પ્રેમ-બંધન અને શ્રીહરનાથજી (રેડીયો-કથન)

“આઈ રે ! જોયગણને જવાહર-
 માંથી છોટાવવા માટે જે પ્રેમમય
 કૃપા દાવાનજનું પાન કહું હતું
 તે કૃપાનું શરણ લેજું બેઠાં.
 આઈ, એક એક કરતાં દિવસો
 ચાક્યા ગયા, કોણ બાંધે હવે આ
 રીતે કેટલા દિવસ બાકી રહ્યા છે ?
 એ શરણ અર્થ શકાય તો હજી
 પણ સમય છે.”

યોગદેવ

